

BAYRON SINTRA SOHILIDA

Hikoyalar toplami

88. (494.1) - 32

A-63

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

BAYRON SINTRA SOHILIDA

Hikoyalar



ZIYO NASHR

Toshkent
2022

82. (494.1) - 32

A-63

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

BAYRON SINTRA SOHILIDA

Hikoyalar



ZIYO NASHR

Toshkent
2022

UO'K 821(497.1)-32

KBK 84-445

A 63

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Mashhur shoir Jorj Bayron haqida eshitgansiz. Iste'dodli adib notanish mamlakatda go'zal bir qizni uchratib, unga g'oyibona oshiq bo'lib qoladi. Xo'sh, shoir oromini o'g'irlagan, qalb harorati ufurib turgan she'rlar yozishga undagan bu go'zal bilan tanisha oladimi?..

Shuningdek, ushbu to'plamdan jahonga mashhur adiblarning bir qator hikoyalari ham o'rin olgan.

ISBN 978-9943-8577-4-2

© Abduhamid Pardayev va b. (tarj.).
© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022.

inv- 2023/1 - 274

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'oniy, Ahmad al-Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Biz bugun, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarurdir.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L. N. Tolstoy, A. Dyuma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Dundar Alp, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandr, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'girilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalarini ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy mezonlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar, degan umiddamiz.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

Anton CHEXOV

SAVDOGAR

Andrey Andreyevich Sidorovga onasidan to'rt ming so'mlik meros qoldi. O'ylab-o'ylab bu pulga kitob do'koni ochishga qaror qildi. Bunaqa do'kon judayam zarur edi. Shahar odamlari jaholat va xurofot botqog'iga botgandi; chollar faqat hammomga borishar, amaldorlar qartavozlikdan boshqani bilishmas, ochko'zlik bilan aroqxo'rlik qilishardi. Xonimlar g'iybat bilan band; yoshlar g'oyasiz, biror maqsadsiz yashar; qizlar ertadan kechgacha erga tegish haqida xayol surib, grechixa yormasi yeyishdan bo'lak ishlari yo'qdek edi. Erkaklar xotinlari huzuridan bo'shamas, ko'cha bo'ylab esa cho'chqalar izg'ib yurardi.

„O'yla, yanada chuqurroq o'yla! – xayol surardi Andrey Andreyevich. – Fikr qil!“

Nihoyat, do'kon uchun yordamchi yolladi. Keyin Moskvaga borib, u yerdan juda ko'p eski va yangi mualliflar kitoblarini, ko'plab darsliklarni olib keldi hamda bu ezgulikning barini joy-joyiga terib qo'ydi. Birinchi uch haftada xaridorlar umuman kelishmadi. Andrey Andreyevich peshtaxta orqasida o'tirib, Mixaylovskiyini o'qir va sog'lom fikrlashga intilardi. Qachonki uni, masalan, „Hozir baliq bo'tqasi yeb olsam chakki bo'lmasdi“, degandek xohish-istaklar bexosdan qitiqlab qolsa,

darhol: „Eh, qayerga keluvdim-a!“ – deya yuksak g‘oyalarni tutib qolishga urinardi.

Har kuni ertalab do‘konga ro‘mol o‘rab olgan, paypoqsiz oyog‘iga charm kalish kiygan qiz sovqotganча hovliqib yugurib kiradi va deydi:

– Ikki tiyinga uksus bersangiz!

Andrey Andreyevich unga nafrat bilan javob qaytaradi:

– Adashib kiribsiz, xonim!

Uning oldiga og‘aynilaridan birortasi kelib qolgan paytda yuzini ma‘nodor va sirli qilib ko‘rsatishga urinadi. Eng oxirgi tokchadan Pisarevning uchinchi tomini topib olib, changini puflab tozalaydi va bu bilan go‘yoki do‘konida yana nimalardir bor-u, faqat ko‘rsatishdan cho‘chiyotgandek qiyofaga kirib deydi:

– Ha, otaginam... Bu o‘zi bittagina, faqat senga aytdim, hech kimga emas... Ha... Qisqasi, azizim, aytib qo‘yay, yaqin orada qo‘ldan qo‘ymay o‘qib chiqsang, dunyoning sir-asroridan boxabar bo‘lasan... tushunyapsanmi, ha-a, shunaqa...

– Qara-ya, og‘ayni, xuddi oldingga uchib kirib-chiqib yurishmagandek!

Uch haftadan keyin birinchi xaridor keldi. Oqishga moyil, suzgichlar bilan kelgan semiz bu janob qizil gardishli furajka kiygan, butun ko‘rinishi pomeshchik ekanini aytib turardi. U „Ona tili“ning ikkinchi qismini so‘radi.

– Sizda toshqalam ham yo‘qmikin-a? – so‘radi u yana.

– Menda bo‘lmaydi-da...

– Esiz... Bo‘lsaydi-ya... Arzimagan narsa uchun bozorga borgim kelmaydi, axir...

„Chindan ham, toshqalam olmay bekor qilibman, – o‘yladi Andrey Andreyevich xaridor ketgach. – Bu yerda, viloyatda biryoqlama ixtisoslashib bo‘lmaydi, ommani ma‘rifatli qilishga aloqador hamma narsalarni sotaverish kerak, qanday bo‘lmasin, bunga imkon topish lozim“.

U Moskvaga yozib yubordi va bir oy o‘tmasdan aynan uning do‘koni oynasida perolar, qalamlar, ruchkalar, o‘quvchilar daftarlari, toshtaxta va maktab uchun kerakli boshqa ashyolar ham ko‘rinib qoldi. Endi do‘konga onda-sonda o‘g‘il bolalar, qizchalar kela boshladi. Savdo biroz yurishib, hatto bir kunda bir so‘m-u qirq tiyin pul tushirgan paytlari ham bo‘ldi.

Bir kuni charm kalish kiygan qiz shoshgancha uchib kirib keldi. Andrey Andreyevich unga nafrat bilan boqib, adashib kirganini aytish uchun og‘iz juftlagan edi, ammo u qichqirgudek dedi:

– Bir tiyinga qog‘oz va yetti tiyinga marka bera qol!

Shundan so‘ng Andrey Andreyevich pochtaga xos gerbli markalar, mavridi kelganda veksell (pul qarz olganlik haqidagi tilxat) ham olib kelib qo‘ydi. Sakkiz oy o‘tganda (do‘kon ochilgan kundan hisoblaganda) uning oldiga perolar xarid qilish uchun bir xonim keldi.

– Sizda mabodo gimnaziyachilar sumkasi yo‘qmi? – so‘radi u.

– Afsus, xonim, bunaqasi yo‘q edi-ya!

– Eh, esizgina-ya! U holda menga ko‘rsatingchi, qanaqa qo‘g‘irchoqlaringiz bor, faqat arzonroq bo‘lsin.

– Xonim, qo‘g‘irchoq ham yo‘q edi-da!.. – dedi qayg‘uga botib sotuvchi.

U uzoq o‘ylab o‘tirmay Moskvaga yozib yubordi, tez orada uning do‘konida sumkalar, qo‘g‘irchoqlar, barabanlar, qilichlar, garmonlar, koptoklar va turli xil o‘yinchoqlar ko‘rinib qoldi.

– Bularning bari arzimas narsalar! – dedi u o‘z og‘aynilariga. – Mana ko‘rasiz, men hali o‘quv qo‘llanmalar, aqlni charxlaydigan o‘yinlar tashkil qilaman! Menda, tushunyapsizmi, fanning nozik qirralarini tarqatishga asoslangan ta‘lim-tarbiya bo‘limi bo‘ladi...

U Moskvaga badantarbiya uchun toshlar, kraket, triktrak, bolalar bilyardi, bolalar uchun bog‘ anjomlari va o‘ntalik juda aqlli, bilimni oshiradigan ikkita o‘yin yozib yubordi. Undan keyinroq esa mahalliy aholi uning do‘koni yonidan o‘tib ketayotib, yuqori darajada mamnuniyat bilan ikkita velosipedni ko‘rib qolishdi: biri katta, keyingisi kichikroq. Savdo ham yuksalib ketdi. Ayniqsa, Rojdestvo bayrami arafasida savdo juda zo‘r bo‘ldi, chunki Andrey Andreyevich derazaga archa bezatuvchi narsalar sotilishi haqidagi e‘lonni yopishtirib qo‘ygandi.

– Men bularga tozalik anjomlarini ham keltirman, tushunyapsizmi, – dedi u og‘aynilariga, qo‘llarini ishqalagancha. – Faqat Moskvaga borib kelishingga imkon bersangiz bo‘lgani! Bundan keyin menda har qanaqasiga ilmiy takomillashgan suzgichlar ham bo‘ladi, qisqasi, esingiz og‘ib qoladi. Fanni, otaginam, e‘tiborsiz qoldirmoq mumkin emas. Yo‘-o‘q!

Savdodan ko'p pul tushganda u Moskvaga ketdi va u yerdan naqd pul va kreditga bir yarim minglik har xil tovarlar sotib oldi. Bular ichida suzgichlar ham, yozuv stollari uchun oliy sifatli chiroqlar ham, gitaralar, bolalar gigiyenik ish-tonlari, so'rg'ichlar, charm hamyonlar, hayvonot dunyosiga xos jamlanmalargacha bor edi. Ayni damda u besh yuz so'mga ko'zni oladigan hayratomuz idish-tovoqlar sotib oldi va bundan quvonib ketdi, negaki chiroyli narsalar nozik didni rivojlantiradi, fe'l-atvorni muloyimlashtiradi.

Moskvadan uyga qaytgach, u yangi tovarlarni ochiq javon va peshtaxtalarga saranjomlashga tushdi. Eng yuqoridagi peshtaxtani tozalayotganda nimadir bo'ldi-yu, javon bir necha bor tebranib ketdi va Mixaylovskiyning o'n tomlik kitoblari bir-biriga urilib ag'darildi. Bittasi uning boshiga urildi, qolganlari birin-ketin pastga, chiroqlar ustiga tushib ketdi, ikkita chiroq sindi.

— Har holda... qanday qilib ular qalin-qalin kitoblar yozishganikin-a! — ming'irladi Andrey Andreyevich qashingancha.

U kitoblarning barini yig'ishtirdi va arqon bilan mahkam bog'lab, peshtaxta ostiga bekitdi. Shundan ikki kun o'tib unga xabar berishdiki, baqqol qo'shnisi qarindoshini qiynagani uchun mahbuslar rotasiga hukm qilinibdi, shuning uchun uning baqqollik do'koni ijaraga berilarkan. Andrey Andreyevich juda xursand bo'ldi va do'konni o'zi olib qolishini bildirdi. Do'konni sotib olgach, tezda devor teshilib, eshik ochildi va ikkala do'kon qo'shilib bitta bo'ldi, tovar bilan liq to'ldi; do'konning ikkinchi qismiga kirib yurgan xaridorlar odat bo'lib qolganidan choy, shakar,

kerosin kabilarni so'rashardi, shunda sotuvchi ko'p o'ylab o'tirmay baqqollik mollarini ham olib kelaverdi.

Hozirgi vaqtda ushbu qahramonimiz – shaharda eng ko'zga ko'ringan savdogarlardan. U idishlar, tamaki, qatron, sovun, teshikkulcha, gazlama, attorlik va bo'yoqchilik mollari, miltiqlar, charmlar va hatto go'sht, xullas, yangi ish boshlagan paytida yetti uxlab tushiga kirmagan narsalarni ham qilt etmay sotadigan bo'lib ketgan.

Aytishlaricha, u bozor ichkarisidan ijaraga yerto'la olib, alohida „nomer“li oilaviy hammom ochish niyatida ekan. Kitoblar esa, ya'ni qachonlardir uning peshtaxtalarida yotgan kitoblar, shu jumladan, Pisaryovning uchinchi tomi ham allaqachon har pudi uchun bir so'm-u besh tiyinga sotilib ketgan.

Tug'ilgan kun va nikoh to'ylarida burungi oshna-og'aynilar, qaysiki, endilikda Andrey Andreyevich mazax qilib ulug'laydigan „amerikaliklar“ ba'zan unga taraqqiyot haqida, adabiyot yoki oliy ta'limotdan gap ochishadi.

– Andrey Andreyevich, „Yevropa axborotnomasi“ning oxirgi sonini o'qidingizmi? – so'rashadi undan.

– Yo'g'-a, o'qimadi-im, – javob beradi u, qalin zanjirchani o'ynagancha ko'z qisib qo'yarkan. – Buning bizga aloqasi yo'q. Biz bundan ko'ra ancha ma'qulroq ish bilan shug'ullanamiz.

Rus tilidan
Shahzoda HAKIMOVA tarjimasi

TO'Y

„Emanlik“ degan soʻzni eshitishim bilan aʼzoyi badanim jimirlab, yuragimga pichoq sanchilgandek boʻladi. Menga shunday laqab qoʻyishlariga, aslida, oʻzim sababchi ekanim, bu yerda hech kimning aybi yoʻqligi, hammasiga oʻzim aybdorligim esimga tushib, yurak-bagʻrim ezilib ketadi.

Bu koʻrgiliklar bir qiz tufayli roʻy bergandi. Ismi Xatte boʻlib, ularning qoʻrgʻoni qishlogʻimizning roʻparasidagi tepalik ustida qad rostlagan, otasini „Sulaymon Qoʻngʻir“ deb atashardi. Qoʻrasidan tortib molxona-yu oʻtlogʻigacha oʻsha tepalikda edi. U paytlarda likavitsaliklar oʻzlariga tegishli tepalikdagi qoʻrgʻonda alohida-alohida yashashardi. Faqat juma va hayit kunlari qishloq markaziga tushib kelishar, masjidga juma, hayit namozini oʻqib, yana qoʻrgʻonlariga qaytib, tashqariga chiqishmasdi. Uylanadimi, bola tugʻiladimi, maʼraka-yu toʻy-toʻrkin oʻsha yerda, qoʻrgʻon ichida oʻtardi.

Bolalarning qanday dunyoga kelishini bilmadim-u, biroq xotin olishga kelganda qiyinchilik koʻp boʻlardi. Biron-bir qizni yoqtirib qolgudek boʻlsang, butun boshli togʻ atrofini gir aylanib yurishga toʻgʻri kelardi. Togʻning tegrasini Shahruston desa ham boʻlardi. Ustiga-ustak, har

„Hasanjon tayoqqa bogʻlangan roʻmolimni koʻrgan kuni jarlikda miltiq va xanjar bilan kutsin“, deb tayinlabdi Xatte.

Kampir boshqa hech narsa demadi.

Kech kirishi bilan hamma narsa oydinlashdi. Baklar hududidan koʻchirma qilingan nogʻorachilar dangʻir-dungʻur qilib Likavitsa tomon yoʻlga tushdilar. Ularni Deli Mahmud chaqirtirgan ekan. Sozandalar ertasi kuni Sulaymon Qoʻngʻirnikida karnay-surnay chalishar emish. Demak, Deli Mahmud, oʻgʻli Ibrohimni Sulaymonning qizi Xattega uylantirmoqchi.

Bu xabarni eshitib tomogʻimga suyak tiqilgandek boʻldi. Na nafas olaman, na chiqara olaman. Agar Deli Mahmuddan boshqa odam boʻlganida ham mayli edi. Bir chorasini topardim. Uyini agʻdar-toʻntar qilishim, qoʻrasigami, uyigami oʻt qoʻyishim mumkin edi. Lekin Deli Mahmud bilan hazillashib boʻlmasdi. Bir toʻda kallakesarlarni boshlab borib Batak ovulini xonavayron qilgan gʻirt qaroqchi u.

Modomiki Sulaymonning oʻzi Xatteni unga bermoqchi ekan, Xudodan boshqasi qizni uning qoʻlidan tortib ololmaydi.

Faqat bir narsa, Xattening „Jarlikda kutsin“, degan soʻzigina zimiston yuragimda umid uchqunini soʻndirmay turardi. Ertasiga qorongʻi tushishi bilan qoʻshotar miltigʻimni yelkamga osib, Sulaymonlar tepaligining roʻparasidagi burgut qoyaning ustiga chiqishim bilan nogʻoralarning tak-taka-tum, tak-taka-tumi eshitildi. Likovitsa qishlogʻidan chiqqan kuyovnavkarlar turnaqator boʻlib, Sulaymon Qoʻngʻirning qoʻrgʻoni tomon te-

palikka ko'tarila boshladi. Bunday qaragam, ilgari Xatte o'tirib dam oladigan xarsangtoshga latta bog'langan tayoq suyab qo'yilibdi. Demak, Xudoning rahmi kelgani shu bo'lsa kerak, dedim ichimda.

Xatte kuyovnavkarlar yetib kelmasidan oldin qochsa kerak, deb o'ylagandim. Ammo unday qilsa, Deli Mahmudning odamlari uni quvlab, tutib olishlari mumkinligini sezgan bo'lsa kerak, sabr qilib qorong'i tushishini, mehmonlar obdan yeb-ichib dumalab qolishlarini kutgan ko'rinadi.

Rostdan ham xuddi shunday bo'lib chiqdi. To'ychilar kelishgan. Ular yeb-ichib, soz chilib, yarim kechagacha qo'shiq aytishgan. Ana shundan keyin Xatte oyisiga qarab, Siz charchab xoldan toydingiz, buzoqlarga o'zim xashak berib kela qolay, deb bir quchoq somonni olib tashqariga chiqqan-u, ortga qaytmagan. Oradan xiyla vaqt o'tib, qizdan xabar olish uchun ukasi Resimni uning ortidan jo'natishgan. U bo'lsa uyga quruq qopni ko'tarib kirgan. Shu zahoti ona bechora hushdan ketgan. Sulaymon yirtqich hayvondek bo'kirgan, to'ychilar ayyuhannos solishgan. Pichoq, xanjar, to'pponchani belbog'ga qistirib, miltiqni qo'lga olib, kim otliq, kim yayov qizni qidirishga tushishgan.

Men bo'lsam shuncha vaqt ichida jarlikka tushib, damimni chiqarmay kutib turdim. Uch yuz qadamlar naridan oyoq tovushini sezdim. U yetib kelishi bilan:

– Meni xohlagan joyingga olib qoch, – dedi.

Men kallavaram uni olib tog' tomongami, biron bir g'orgami yashirinib, to to's-to'polonlar

bosilguncha, kutib o'tirish o'rniga qizni yetaklab to'ppa-to'g'ri o'z qishlog'im, Kurshovoga kelib o'tiribman.

Qishloqqa yaqinlashganimizda tong ota boshladi. Shundagina Xatteni yaqinroqdan ko'rdim: tishlari sadafdek oppoq, lablari maymunjon qoni bilan yuvilgandek qip-qizil, yuzlari olmadek tarang, unga yaqinroq borishga ham jur'at etolmadim. O'shanda „Hali ulugurarman“, deb o'ylagandim. Ammo bizning sanoqli vaqtimiz qolganini qayoqdan ham bilibman.

Tong yorishganda uyimizga yetib keldik. Qo'ni-qo'shnilar, qarindosh-urug'lar bir zumda atrofirmizni o'rab olishdi. Shunday go'zal qiz qishloqqa kelin bo'lib tushayotganidan hammaning og'zi qulog'ida edi. Otam bo'lsa:

– Domlaga yuguringlar, tezroq kelib ularni nikohlab qo'ysin, shoshilish kerak, bo'lmasa, anavi azamatlar kelib qolishlari mumkin, – dedi.

Sulaymonlar tepaligidagi azamatlar atrofga zir yugurib, hamma yoqning to's-to'polonini chiqarib, Xatteni qidirgan. Yerga kirganmi, osmonga chiqqanmi, toza garang bo'lishgan. Shundan so'ng uni baqirib chaqirishga tushishgan. Bir vaqt Sulaymonning:

– Hoy, krushovkaliklar! Eshityapsizmi! Mabodo bizning bir qizimiz siz tomonda emasmi? – degan ovoz eshitildi.

– Qanaqasiga biz tomonda bo'lmasin?! – dedi otam baqirib. – Faqat endi u sizniki emas, bizniki! U endi bizning qizimiz bo'ladi, ana shunaqa!

„Bizniki“ degan so'zni eshitishlari bilan ularning dami ichiga tushib, qotib qolishdi. So'ng

birdan „dod-voy“ ko‘tarildi. Go‘yo bir gala bo‘ri o‘kirgandek bo‘ldi. Oradan ko‘p o‘tmay Deli Mahmudning odamlari bizning qishloq tomon ot qo‘ydi.

Yonimda turgan o‘ch-to‘rt kishi:

– Yer bilan yakson qilib tashlashmasidan tezroq juftakni rostlash kerakka o‘xshaydi, Hasanjon! – dedi.

– Yoningga tusholmayman, bor-yo‘g‘i ikkita o‘qim qolgan, bu bezorilarning xurjun to‘la o‘q-dorisi bor, – dedi otam ham.

Ular tobora yaqinlashib qolganidan, toshga tekkan ot taqalarining tovushi yaqqol eshitilib qoldi. Miltiqlarning gumburlashi tog‘dan aks sado berardi.

Deli Mahmudning „Hamma yoqqa o‘t qo‘ying“, degan hayqirig‘i eshitildi.

Bir vaqt atrofimga qarasam, o‘zimdan boshqa hech kim qolmagan. Sekin ortga tisarilib, hujra-ning eshigini ochdim-u, ichkariga kira solib narvondan boloxonaga, undan tomga chiqib oldim. Ammo Xatte ko‘rinmadi. Pastda, hovlida qolib ketibdi. Hovlida esa Deli Mahmudning odamlari. Pastga tushishga yuragim dov bermadi...

– Bu yerda nimani yo‘qotib qo‘yding, iflos?! – qiziga o‘shqirdi Sulaymon.

– Yo‘qotganimni topdim, ota! – hovlida turgan otasiga derazaning ichkarisidan javob qildi qiz.

– Hoziroq bu yoqqa chiq, – o‘shqirdi ota, – bo‘lmasa kallangni sapchadek uzib tashlayman.

– Yo‘q, ota. Tirigimcha bu yerdan chiqmayman, – javob qaytardi Xatte.

– Kim bilan qochding? – so‘radi Deli Mahmud.

– Men bilan, Mahmud og‘a! – javob qildi unga bo‘g‘iq ovozli kimsa va Xattening yoniga kelib turdi.

– U kim edi, deb so‘radingmi?

– Kim bo‘lardi? Otamning ukasi, amakim Salim.

U shu vaqtgacha uylanmagan, birorta qizga sovchi ham qo‘ymagan.

Sababi, uning o‘ng qo‘li mayibligidan na yer chopishga va na o‘roq o‘rishga yarardi. O‘zi bizning uyda yashab, dasturxonimizdan ovqat yer, bolalarga kamoncha, turli o‘yinchoqlar yasab berar, yoz oylarida jo‘xorizorni bo‘rsiqlardan qo‘riqlardi.

Yuzini sepkil bosgan, so‘yloq tishlari kurakka o‘xshardi. Uning qo‘lidan bunchalik mardlik va jasorat kelishini xayolimga ham keltirmagandim. Demak, kelar ekan!

– Qizni men opqochib keldim Mahmud og‘a! – dedi Salim va sog‘lom chap qo‘liga barabanli nagan oldi.

– Deli Mahmud, – deb qichqirdi u yana. – Qo‘limda bitta nagan. Bitta o‘qi bor. Agar oralaringda Xatte uchun jonini tikishga tayyor biror mard bo‘lsa, o‘rtaga chiqsin. Otishamiz. Kim tirik qolsa, Xatte o‘shaniki.

Deli Mahmudning odamlari shovqin ko‘tardi. Ammo Deli Mahmud so‘zni qisqa qildi:

– Kim birinchi bo‘lib otadi? – so‘radi u.

– Birinchi bo‘lib siz tomon ota qolsin, – dedi amakim.

– Ibrohim, – dedi Deli Mahmud o‘g‘li tomon o‘girilib, – anavi sho‘rtumshuqni tezroq bir yoqlik qil-da, bu yerdan ketaylik.

Hamma ortga tisarilib, hovlining o'rtasida Ibrohimning yakka o'zi qoldi. U miltig'ining u yoq-bu yog'ini qarab, nishonni aniqladi. Uzoq mo'ljal-ladi. So'ngra miltig'ini tushirib yana mo'ljalga oldi. Salim bo'lsa panjaraga suyangancha uning ko'ziga tik qarab kular ekan:

– Yaxshiroq nishonga ol, Ibrohim Deli Muham-mad, agar meni tirik qoldirsang, onang bergan oq sutini qusdiraman! – derdi.

Atrofda jimjitlik hukm surganidan, uning sekin aytgan so'zlarini hamma eshitdi.

Ibrohimning miltig'i gumburlab ketdi. Hovlini tutun qopladi...

Ko'p o'tmay havo yorishdi. Salim esa panjara-ga suyangan ko'yi hamon qaqqayib turardi.

Shu payt Deli Mahmudning bolasi qochib qol-sa bo'ladimi. Demak, qo'rqib ketgan. Deli Mah-mud bo'zarib qichqira boshladi.

– To'xta! Qayt orqangga! Senga aytyapman, qayt!

Ibrohim esa otining egariga mahkam yopishib olgancha yeldek uchib borar, chakmoni ortidan varrakday o'ynoqlardi.

Deli Mahmud o'g'lining ortidan o'q uzdi. Ammo o'g'il to'xtamadi.

Shundan so'ng Deli Mahmud Salim tomonga o'girildi:

– Salim og'a, mening xotinchalish bolam bu qizga munosib emas. Baxtingni bersin.

Ular otlarining boshini ortga burib, jo'nab qoldilar.

Pana-pastqamda pisib yotgan odamlarimiz as-ta-sekin hovliga to'planishdi. Men ham boloxona

tomidan tushib, Xattening yoniga bordim. Ammo Salim bilan Xatte bir-biridan ko'z uzmay tikilib turishardi.

— Hasanjon, — dedi Xatte menga ko'zi tushib, — men shu yerda, Salim bilan qolaman.

Men Salimning yoqasiga yopishdim. Ammo otam bizni ajratib qo'ydi.

— Qiz Salim bilan qolishi adolatga to'g'ri keladi. Agar amaking bo'lmaganda, bu yerda kelin u yoqda tursin, hech birimizdan nom-nishon qolmasdi.

Otamning gapini boshqalar ham quvvatladi...

Shunday qilib, Xatte Salimga xotin bo'ldi.

Keyin nima bo'ldi, deysanmi?... Nima desam ekan? Yaxshisi, indamaganim ma'qul. O'shanda o'zimni qayerga qo'yishni bilmay, o'rmonning ichidagi emanzorda bir necha oy odamlarning ko'zidan yashirinib yurdim. O'shandan beri menga „Emanlik“ deb laqab qo'yib olishgan.

Bir kuni ketib ketmadim, qolib qolmadim. Uyga qaytib keldim, hech kim hech narsa so'ramadi. Men ham hech kimga indamadim.

Pichoq qayray boshladim... Ularni bir yoqlik qilishga qaror qildim. Biznikilar tong otishi bilan dalaga chiqib ketishdi. Xatte suv olgani hovliga tushdi. Salim ostonada o'tirib uni qo'riqlardi. Men charxlangan pichoqni mahkam qisib, ortidan unga yaqinlashdim. Boshyalang qulog'iga gul qistirib olgandi. Za'fargulmi, popukgulmi, ko'zim xiralashgan shekilli, unchalik farqiga bormadim. Shu payt qulog'ining orqasidagi xuddi otamnikiga o'xshash jo'xori donasidek so'galiga ko'zim tushib qoldi. Go'yo, Salimmas, o'z otamga tig' urayotgandek bo'ldim... qo'limdagi pichoq qanday yerga

tushib ketganini sezmay qoldim. Salim o'girilib menga qaradi. So'ngra yerda yotgan pichoqni olib belbog'imga qistirdi-da:

– Burgutni o'limtik bilan emas, yangi go'sht bilan boqib, qo'lga o'rgatiladi. Bu yerlardan uzoq-roqqa ket! – dedi.

O'sha ketganimcha qaytib u yerlarga bormadim. Ammo hech qayerda uzoq turolmadim. Ketish oson ekan, ammo qaytishga kelganda... Butun boshli bir hayotga qaytish mushkul ish.

Jo'ra MAHMUD tarjimasi

JUDOLIK

Yoz paytida shuvoq hidi anqib, boshing aylanadigan damlar bo'ladi. Eh, ayniqsa, kechalari... Tepangda oymomo asta suzadi. Yuraging hapriqib ketadi. Ko'ngilni mast etguvchi islar taralmish bunaqangi oydin tunlarda beixtiyor shirin, totli xayollarga tolasan. E, yo'q, bu hatto xayol ham emas – ichingga g'ulg'ula solib, zor-intizor etguvchi allatovur boshqacha narsa. Tomorqa etagigami, qariqizlar ichigami berkinib olasan-da, yuraging tushuniksiz, sirli sevinchdan orziqib ketadi. Afsus, bunday sokin tunlar hayotimizda kam bo'ladi.

Shunday kechalardan biri butun umrga miyamga mixlanib qolgan.

O'shanda o'n ikkida edim. Tomorqamizda tiz-zamni quchib, ko'zimdan yosh chiqquday bo'lib oyga termilib o'tirardim. Nogoh shu yaqin-o'rtada kimdir yig'layotgani qulog'imga chalindi. Alanglab qaragandim, qo'shnimiz Nechay cholga ko'zim tushdi.

Ushoqday bo'lib qolgan ramaqi chol oq surp ko'ylagida allanimalarni aytib-aytib yig'lagancha tentirardi.

Uch kun oldin Nechay cholning muloyim, yuvosh kampiri o'tib qolgan edi. Chol-kampir yolg'iz o'zlari turishar, bolalari ota uyini tark etgandi.

Birovni ozorlantirmagan Nechay kampir bu dunyodan jimgina ko'z yumdi. Qo'ni-qo'shnilar o'lib qolganini ham ertalab bilishdi. „Ko'rmaysanmi endi... bechora Nechay kampir uzilibdi-ku“, – deyishdi odamlar. Qabr kavlab, kampirni tuproqqa berishdi, tamom-vassalom. Men hozir boyaqishning saxt-sumbati qanaqaligini ham eslolmayman. Hovlisida „tu-tu-tu“lab tovuqlarini chaqirib yurardi. Qishloqda birovning dilini og'ritmagan, hech kimning g'iybatini ham qilmasdi. Kechagina oramizda edi, bugun esa yo'q.

...O'sha oydin, sururbaxsh kechada yolg'iz odamga qanchalik qiyin bo'lishini anglab yetdim. Hatto tevarak-javonib so'lim, ona yer nechog'lik iliq, yurakka vahm tushmasa-da, yakka-yolg'iz odamga oson tutmaslik lozimligini tushundim.

Bir burchakka biqinib oldim.

Cholning tizzasidan pastga tushib turgan ko'y-lagi oy nurida ko'zni olgudek oqarib ko'rinardi. U bitta-bitta odimlab, ko'zyoshlarini halpillama yengiga artardi. U mendan sal nariga kelib o'tirdi.

– Hechqisi yo'q... hozir sal o'zimga kelvolay... bir dardlashamiz, – dedi sekin o'ziga chol, ammo baribir ko'zyoshlarini tiyolmasdi. – Uch kundan beri o'zimni qo'yarga joy topolmayapman. Biror nima qilib o'zimni chalg'itay desam, hech ishga qo'lim bormaydi.

Asta-sekin u yupandi.

– Yuragim ezilib ketyapti, Paraskovya: jilla qursa rozi-rizolik so'ramading-a?! Dilingni siyoh qilgan joyim bormidi? Aytib-aytib ketmaysanmi – sal bo'lsayam yengil tortardim. Endi esa armonda qoldim... Eh-h... – Chol bir on jimib qoldi. – Mana,

seni yuvib-tarab, kafanga o'rab, joyingga qo'ydik. Sergey yoshulli tobut yasadi. Yig'lab-siqtab oldik. To'g'ri, odam uncha ko'p bo'lmadi. Asal, mayiz solib, bo'tqa qaynatdik. Seni Davidovnaning yoniga, bir chetga qo'ydik. Juda bop-da, quruq yer. O'zingayam o'sha yerdan mo'ljallab qo'ydim. Yolg'iz boshimga ne qilishgayam hayronman. Kul-bayi vayronamizni mixlab, Petkanikiga jo'navor-sammikin?.. Ammo yurak betlamaydi: o'zi-ku yaxshi, xotinini... o'zing bilasan-ku, g'ing demasayam, bir tishlam nonni zahar qilib beradi. Peshonam qursin!.. Nima qil deysan?

Jimlik cho'kdi.

Ishtonimni ho'llab qo'yay dedim. Xayolimda hozir Nechay kampir og'ir-bosiq tovushda gapirib yuboradigandek tuyulib ketdi.

– Boshimni qay devorga urishni bilmay garangman, – deya hasratlanishda davom etdi Nechay chol. – Bundan ko'ra bo'ynimga sirtmoq solganim ming marta yaxshi edi. Kecha tunda birpasga ko'zim ilinibdi, bir payt qarasam, katakdan chiqib kelayotganmishsan, qo'lingda bir g'alvir tuxum. Bunday qarasam, tuxum emas, endi yorib chiqqan jo'jachalar ekan..Sen bo'lsang ularni bitta-bitta og'zingga solarmishsan. Yeb turib, kamiga maqtab ham qo'yarmishsan... Yo Rab-bim! Uyg'onib ketdim, tushim ekan... Seni o'zimcha uyg'otmoqchi bo'libman, yo'qliging esimdan chiqib ketibdi. Paraskovyajon... Ruhing chirqillab yuribdimi?! – Nechay chol tag'in ko'zyosh qilishga tushdi. Ho'ngrab yuborsa bo'ladimi! Etim jimirlab ketdi. Biram o'kradi-yey, odamni ezvora-di: – E-e-e... uv-uv... Meni yolg'iz tashlab ketave-

rasanmi? Bu choli tushmagur endi qayga bosh uradi, deb o'ylamadingmi? Bir og'iz aytganing-dayam mayliydi, shahardan do'xtir yetaklab kelardim... Ana, odamlar davolanyapti-ku. E yo'q, be yo'q, oyoqni uzatvording. Buni men ham eplay olaman... – Nechay chol burnini tortib-tortib ko'z-yoshlarini artdi, chuqur xo'rsindi. – U yoqlarda bir o'zing qiynalmayapsanmi? Ko'ngling tusasa bu yoqqa chiqavergin, xo'pmi? Tushlarimga kirasan. Mayli, tez-tez kirib tur, faqat odamni qo'rqitvormagin. Bir qarasang, jo'jalarni... yana kim bilsin, deysan... – Nechay bobo pichirlab gapirganidan gapining yarmini eshitmay qoldim. – Gunoh ish qilib qo'ymasammi, deb qo'rqaman-da... Nima qipti? Qazib olishgan holatlar ham bo'larkan-ku. O'sha Krayushkinoda bir kampirni qazib olishipti... ingrab yotgan ekan-da. Qabrini ochib olishipti... Shu ikki kundan beri quloq solaman, jimjitga o'xshaydi. Yo'qsa qazib olmoqchi edim... Aytishlaricha, odamni qattiq uyqu bosarkan, keyin uni hamma o'lib qolgan deb o'ylarkan, u esa o'lman, shunchaki qattiq uyquga ketgan bo'larkan...

Bu gaplardan yuragim tovonimga tushdi. Emaklab tomorqadan chiqdim-da, bobomning oldiga chopib bordim va hammasini oqizmay-tomizmay aytib berdim. Bobom egniga kiyimini tashladi. Ikkovlashib tomorqaga o'tdik.

– O'zi bilan o'zi gaplashyaptimi yo o'zicha kampiri bilanmi? – so'radi bobom.

– Kampiri bilan. Endi qandoq qilaman, deb maslahat solyapti...

– Tentirashiga o'laymi, qari taka. Go'rini ochishdan ham toymaydi. Yo kayfi bormikin?

– Yo‘q, ichvolsa ashula aytib, Xudoni eslab qoladi, – dedim. Cholning bu odatini bilardim.

Nechay chol qadam tovushlarimizni eshitib, jim qoldi.

– Kim bor? – qat’iy ohangda so‘radi bobom.

Nechay chol anchagacha indamay turaverdi.

– Kim bor deyapman?

– Senga nima kerak?

– Senmisan, Nechay?

– Ha, nimaydi...

Biz unga yaqinlashdik. Nechay chol tatarchasiga chordana qurib o‘tirardi, bizga yovqarash qildi – noroziligi qovog‘idan bilinib turibdi.

– Yana kim bor edi?

– Qayerda?

– Shu yerda-da... Kim bilandir gaplashding, o‘zim eshitdim.

– Ishing bo‘lmasin.

– Hozir kattakon kaltakni olaman-da, uyinggacha tirqiratib haydab solaman, ortingga qaramay ura qochasan. Oqsoqol bo‘lsang, aqlingni yeb qo‘ydingmi nima balo... Uyat emasmi?

– Men u bilan gaplashib o‘tiribman, birovga xalal bermayapman.

– Kim bilan gaplashyapsan? U yo‘q, kim bilan gaplashasan?! O‘ldi-ketdi. Yerning tagida endi.

– U men bilan gurunglashyapti, men eshitib o‘tiribman, – o‘rlandi Nechay chol. – Birovga og‘ir-yengili tushayotgani yo‘q. O‘zing-ku kelvolib quloq tashlab qo‘ygan...

– Qani ketdik, – bobom Nechay cholni yerdan dast ko‘tarib oldi. – Biznikiga kiramiz, menda

bir shisha qo'lbolasidan bor, maydalaymiz, zora yengil tortsang.

Nechay chol qarshilik qilmadi.

– Chidolmayapman, jo'ra, holim qolmadi.

Nechay chol oldinga tushvolib, qoqilib-qoqilib ketar, nuqul yengi bilan ko'zyoshlarini artardi.

Bu oshning tagiga bosvorsa bo'ladigan oriqqina, g'am adoyi tamom qilgan chol bechoraning ortidan qarab turib, ko'zimga yosh kelaverdi, lekin bobom gardanimga tushirib qolishidan hayiqib unsiz yig'lardim. Boyaqish Nechay boboga yuragim achishib ketdi.

– Bu bevafo dunyoga kimga oson bo'пти deysan? – deb bobom unga taskin berardi. – Ko'z ochib ko'rganingni yerga qo'yish osonmidi senga? Judolikdan dili kuyganlarning hammasi marhumlarning yoniga qo'yilaversa nima bo'ladi? Unaqada men necha marta go'rga kirishim kerak edi? Bardam bo'l. Na iloj, chidaysan-da endi.

– Rahmim kelyapti-da unga.

– Bo'lmasam-chi, rahming keladi-da... Hech kim sendan yozg'irayotgani yo'q. Lekin bu dunyo-da o'lim deganlariga chora yo'q. Sabr qilasan endi, qo'lingdan kelgani shu. Bir kun kelib o'zing ham omonatingni topshirasan. Chida.

– Aqlim yetib turibdiku-ya... ammo manavi yerim yonib ketyapti, qaniydi alamim bosilsa. Ichib ham ko'rdim, foydasi bo'lmayapti.

– O'tib ketadi. Petka nega kelmadi? Anavi-lari-ku olisda, lekin bunisi-chi?

– Xizmat safariga ketibdi. O'h, bunchayam og'ir bo'lmasa, yoshulli!.. Yetti uxlab tushimga kirmagandi-ya...

– Dunyoning ishlari shunaqa ekan: odam hayotligida bilinmaskan, o'lganidan keyin esa oh-voh qilishga tushamiz. Ammo-lekin g'am-alamdan aqlni yo'qotish ham... turgan-bitgani ahmoqlik.

Ushbu daqiqalarda men uchun haligi sokin, oydin tun o'z fusunkorligini yo'qotgan, miyamni band etgan sohir xayollar ham allaqayoqqa gum bo'lgan, boyagi tushuniksiz sevinchdan nom-nishon qolmagandi, axir, bir munis ayol rixlatga ketdi.

Yuzlari qoshiqday mana shu cholning qayg'usi nafasatli olamni panalab qo'ygandi. Faqat miyamga achchiq shuvoqning gurkiragan isi o'rnashib qolgan.

Bobom Nechay cholni biznikida olib qoldi.

Ikkovlon polga ko'rpa to'shab, ustlariga po'stin tashlab olishdi.

– Senga bir voqeani aytib bersam, – shivirlashga o'tdi bobom. – Mana sen urushga bormagansan – u yoqlarda ne savdolar bo'lganini bilmaysan... U yoqlarda, jo'ra... bundan beshbattarlari bo'lgan, men senga aytsam. Xullas, gap bunday: men sanitar bo'lib xizmat qilardim, yaradorlarni front ortiga tashirdik. Shu desang, bir kuni yo'ldamiz, studebekerimiz liq to'lgan. Hammasi ingraydi, sekinroq haydashimizni so'raydi... O'zim qatori haydovchimiz Mikolay Igrinev imkon qadar ravon haydashga intiladi, imillab ham bo'lmaydi: chekinyapmiz axir. Muyulishga yetganimizda, ol-dimizdan bir yengil mashina chiqib qoldi. Ofitseri to'xta degandek qo'l silkiydi. Bizga esa azroilning o'zi yo'ldan chiqsayam to'xtamaslik qat'iy buyurilgan. To'g'ri-da: u yoqda yana qancha yaradorlar

yo'limizga intiq kutib yotibdi. Hujum qilayotgan bo'lsak ham mayli edi, chekinyapmiz axir. G'ir etib o'tib ketdik. Yengil mashina bizni quvib o'tib, yo'lga ko'ndalang turvoldi. Ofitserning qo'lida nagan. Ilojsiz to'xtadik. Keyin ma'lum bo'lishicha, ularning bir ofitseri og'ir yaralangan ekan, boshqa tomonga ketishlari kerak ekan. Haligi qo'lida nagan ushlagan ofitser bilan bir amallab yaradorni kuzovga olib o'tdik. Mikolay kabinada o'tiribdi: uniyam yonida bir kapitan bor, ahvoli chatoq. Mikolay bo'lsa uni bir qo'li bilan ushlab olgan, bir qo'lida rul. Qisqasi, amal-taqal qilib joylashdik. Haligi og'ir yaralangani inqillaydi sho'rlik. Boshko'zi qonga belangan, qotib ham qolibdi. Yetkazib borolmasak kerak, deb o'yladim o'shanda. Yoshgina yigitcha, leytenant ekan, soqol-murtini endi qirtishlay boshlagan bo'lsa kerak o'ziam. Boshini tizzamga oldim – harna yengil bo'lsin, degandim, lekin qayoqdal.. Gospitalga yetib keldig-u, yaradorlarni tushira boshladik... – Bobom o'h-o'hlab, jim bo'lib qoldi. Popiris tutatdi. – Mikolay ham qarab turmadi... Yordamlashdi... Unga leytenantni uzatdim... „Tamom, joni uzildi“, dedim. Mikolay esa leytenantning yuziga shundoq tikildi-yu... O'h-ho'... – Yana jimlik. Uzoq jim qolishdi.

– Nima, o'g'li ekanmi? – sekin so'radi Nechay chol.

– O'g'li ekan.

– Ey Xudoyim!

– Ihm... – Bobom burnini qoqib-qoqib tashladi.

– Keyin nima bo'ldi?

– Nima bo'lardi, ko'mdik... Komandirimiz Mikolayga uyiga borib kelishi uchun bir haftaga

javob berdi. Ketdi. Ammo-lekin xotiniga o'g'lini ko'nganini aytmabdi. Hujjatlari bilan ordenini yashirib qo'yibdi, bir hafta uyida turib, keyin qaytib keldi.

– Nega aytmabdi?

– Aytib bo'larkanmi?!.. O'lganini bilmasa, bedarak ketdi deb eshitsa, jilla qursa ilinji bo'ladi, bundoq deb aytishga esa... til bormaydi. Necha marta og'iz juftlabdi-yu, miq etmabdi.

– Yo Rabbim, yo Rabbim, – yana chuqur xo'rsinib oldi Nechay chol. – O'zi tirik qoldimi axir?

– Mikolami? Qaydam, keyinchalik bizni har tarafga tarqatvorishdi... Xullas, mana shunaqa gaplar. O'z jigargo'shasini-ya! Aytishga oson. Yoshgina yigit-a... ketdi.

Chollar og'izlariga tolqon solvolishdi.

Derazadan ichkariga oyning mo'l-ko'l, lekin sovuq tantanali yog'dusi quyilib turibdi. Charaqlaydi-ya!.. Quvonchmi, qayg'umi, farqi yo'q – oy nur sochaveradi!

Rus tilidan

Saidjalol SAIDMURODOV tarjimasi

Ivo ANDRICH

BAYRON SINTRA SOHILIDA

Bayron Sintrada hamrohlari bilan kelisholmay qoldi. Ular qaysi yo'l bilan ortga qaytish masalasida tortishib qolishdi. Bunday kezlarda xizmatkorlari aksiga olganday hamisha g'animlariga moyillik ko'rsatishi Bayronni yana ham darg'azab qildi.

Xiyobon darvozasidan o'tishlari bilan u yo'lni boshqa tomonga soldi. Yakshanba. Qayerdandir musiqa eshitiladi. Jahldan tushish uchun masxara bo'lishini tamomila unutganча cho'loqlanib likanglaganча zinalar bo'ylab yugura ketdi. Uning nigohi qarshisida tobora yangi nishabliklar, yo'lakchalar va beqiyos manzara paydo bo'lardi: dengiz qurshovidagi yashil adirlar ko'm-ko'k osmon ostida yashnab yotardi. Zinalardan chiqib borarkan, sira ham zo'riqmadi. O'zini yuqoriga ko'tarilayotgandek emas, balki parvoz qilayotgan lochindek his qildi. Birorta ham tirik jon yo'q. Hatto qushlar ham. U emin-erkin tin olarkan, yolg'izlik allalaydigan osuda makon ham bor ekan-ku, degan fikr ko'nglidan kechdi.

Olisdagi bog'-u rog'lar, ulardan ham narida yastangan dengiz yaqqol ko'zga tashlanadigan qal'a devoriga tutash yo'l bo'ylab tentirab yurganda ilkis bir qizga duch keldi. Qiz mo'jazzgina tashlandiq va ship-shiydam tosh qorovulxona,

qal'a devori yonida turardi. U go'yo noma'lum topshiriq bilan qayerdandir yuborilganday, qo'q-qisdan ro'parasida paydo bo'ldi. Qizning oppoq ko'ylagi shamolda mayin hilpirardi. Chuchvaday burni-yu quyoshda qoraygan chehrasidan samimiyat yog'ildirdi. Tiyrak ko'zlarida shijoat va shod-u xurramlik jo'sh urardi. Qiz notanish kimsaga tortinchoqlik bilan asta salom berganday bo'ldi, holbuki ovozi va nigohida salomlashishdan ko'ra ko'proq mazmun mujassam edi, lekin buni Bayron anglay olmadi. U qizning salomiga alik olib to'xtadi. Qiz hamon joyidan jilmasdi.

Qiz niholday ohista sollanarkan, quruqshagan lablarini yalarkan, nim tabassum bilan Bayronga tikildi. Portugal qiz-juvonlarining bejirim lablari yurakka g'alayon soladi! Aqiqday tovlanadi. Yetilib, tasodifan yorilgan mevaga o'xshaydi. Kavkaz qizlarining lablarini biroz eslatgani bilan, aslida, lablarining chekkalari yaproqlar bandiday ko'zga yaqqol tashlanmaydi. Bayron mavhum niyatli kimsa kabi juda kulgili va qat'iyatsiz ko'rinayotgan bo'lsam kerak, deb o'yladi.

U odmi va xotirjam qiyofa kasb etishga urindi. Azaldan axtarib yurgan sirli manzarani nihoyat mana shu yashil yuksaklikda topqanday bo'ldi.

Tog' havosi va ro'parasidagi qizning tarovati unga cheksiz ilhom baxsh etdi. Cho'ponlardan qolgan gulxan kuli tagidagi cho'g'dan o'rmonga o't ketganday, Bayronning qalbida ham allaqanday sirli ishtiyoq alanga oldi. Hatto visol onlari ham baxsh eta olmaydigan, faqat sirli tushlardagina nasib etadigan g'aroyib zavq-u shavqdan qalbi ilk

daf'a junbisha keldi. Yuragi qinidan chiqquday gupullab ura boshladi.

Lekin tezda ehtirosini jilovladi, ro'parasidagi parivashga mahliyo bo'lib tikila boshladi, azbaroyi andisha va jur'atsizlik iskanjasida qoldi, ayni paytda koinot gultoji bo'lgan bashar farzandiga qalbida cheksiz hurmat-ehtirom mavjlandi.

Xayolidan shunday fikrlar kecharkan, goh bir joyda haykalday qotib qolar, goh esa qizning atrofida parvona bo'lardi; o'z navbatida qiz ham undan nigohini uzmas, go'yo har bir harakatini yutoqib kuzatardi. Bayron nimadir deb pichirlardi. U gapiryapman, qizga xushomad qilyapman, deb o'ylardi. Ular bir-biriga shu asno tikilar, parvona bo'lardi; odatda, biroz kichikroq va yirikroq ikki jonivor bir-biri bilan payvasta bo'lishdan oldin goh yaqinlashib, goh yiroqlashib, bir-birlarini shu asno kuzatadilar, hadiksirab hidlaydilar. Bayron qizga har qancha mahliyo bo'lmasin, aql-u hushini yo'qotmadi. Ayni paytda ko'zlarining beg'ubor oqi-yu munchoqday qorachig'iga sinchiklab razm soldi. Orada ma'lum masofa borligiga qaramay, sambitday qomati va shaloladay sochlarining ifori, hatto oftobda unniqqan oq ko'ylagining atri mast qilganday bo'ldi. U qayta-qayta shaydo bo'ladigan bo'z yigitga o'xshardi, qolaversa, qalbidagi qaynoq kechinma shunchalar jo'shqin ediki, goh qanot baxsh etsa, goh daf'atan mahv etardi. Nihoyat, endilikda chinakam hayrat va loqaydlik nima ekanini teran anglab yetgandi.

Yo'laklar singib ketgan qoramtir butalar orasidan Bayron daf'atan odamlarning ovozlari eshitdi. U shirin uyqudan uyg'onganday cho'chib

tushdi va ajablangan qiz bilan xayrlashishni ham unutib, baland-u past zinalar bo'ylab yana ildamlab ketdi.

U yolg'izoyoq so'qmoqlar-u nishabliklar bo'ylab yana uzoq sayr qildi. Bu yo'laklar-u nishabliklar bo'ylab yana o'zi ancha oldin chiqib ketgan qasrga qaytib keldi. Hamrohlari uni tosh o'rindiqlarda ko'zlari to'rt bo'lib kutib o'tirardi.

Lissabonga Bayronning taklifiga zid ravishda avval kelingan yo'l bilan qaytishdi. Bayron og'ziga tolqon solib olganday lom-mim demasdi. U qo'zichoqday yuvosh tortib qolgan, qolaversa, nainki hamrohlariga xayrixohlik bilan munosabatda bo'lar, balki har bir ashyoni avaylab qo'lga olardi.

Keyingi kunlar uning hayotida eng osuda va go'zal tushday kechdi. Dengizga tikilib o'zi bilan o'zi gaplashayotganining guvohi bo'lgan lissabonlik yalangoyoq baliqchilar uni telbaga ham chiqarishdi, lekin baliqchilar yanglishgandi. Bayron yolg'iz emasdi, ayni paytda arvohtar bilan gaplashgani ham yo'q. U Sintrada yashaydigan, ko'z-qulog'i, qarindosh-urug'lari, ism-sharifi-yu boshpanasi ham bor siymo bilan sirlashgandi. Lekin muhimi bu emas. Bayron bu siymoni biron-bir meva yoki qimmatli tosh nomi bilan atamoqchi ham bo'ldi, lekin g'aroyib qiyofasiga rahna soladi va ranjitadi, degan o'yda bu fikrdan voz kechdi. Nihoyat, uni xayolan Jajji xilqat deb atay boshladi. Biroq uning ismini ovoz chiqarib aytishga ham botinmasdi. Faqat xayolan takrorlab, lablarini qimtigancha entikardi, xolos. Uni shu asno

qalbida avaylar, ismini takrorlagani sayin sharob ichganday mast bo'lardi.

Bayron ko'p o'tmasdan Lissabonni, Portugaliyani tark etdi. Boshqa o'lkalarni kezarkan, odamlar bilan suhbatlashish, ayollar bilan hazil-huzul qilish asnosida qalbidagi sirni oshkor qilmas, aksincha, avaylab saqlardi, so'zlar, ashyolar va qiyofalar zamirida ko'z qorachig'iday avaylar, pinhona eslab huzur qilardi.

Bayron gaplardagi ayrim so'zlarni u bilan chog'ishtirar, bunday so'zlarni boshqalardan eshitgan pallalarda ham qalbi beixtiyor zavq-u shavq bilan to'lardi. Uning imzosida Sintra tepaligidagi qizni eslatadigan, arang ko'zga tashlanadigan nuqtaday chiziqcha paydo bo'ldi. Limon, tuz, yog' va gulxayriga ko'zi tushganda uni eslardi. Yigirma chog'li odamlar davrasida ovqatlanayotgan kezlarda ham bir chimdim tuzga nazar tashlab, yam-yashil Sintra bilan Jajji xilqatni ko'z oldida gavalantira olardi. Lekin qiz-juvonlarning qiyofalari, gap-so'zlari va xatti-harakatlariga har qancha sinchiklab nazar solgani bilan Jajji xilqatning tirnoqcha ham nishonasini topa olmasdi.

Xotirasida barhayot Jajji xilqat uning dardiga davo bo'lardi, shu bois u bilan bog'liq xotiralarni barcha uchrashuvlar, ayollar va hayotdan ham a'lo bilardi. Dengiz sohillarida yolg'iz qolgan kezlarda esa hatto tasavvur ham qilib bo'lmaydigan chinakam mo'jiza sodir bo'lardi: Sintradagi lojuvard sohil beqiyos olamga aylanardi, cho'loqlanib yugurishi – sarbaland parvoz tusini olardi, o'sha uchrashuvda qalbida jo'sh urgan ehtirosli ke-

chinmalar esa oshufta ruhning bokira tuyg'ulariga do'nardi.

G'aroyib sarxushlik Bayronni bir yilcha bezovta qildi. Keyin tong arafasidagi arvohtarlar va tushlar singari Jajji xilqat qiyofasi tobora xira tortib so'na boshladi, nihoyat, ortiq bezovta qilmay qo'ydi. Bayron o'zini yetimday g'arib seza boshladi. Qalbida shiddatli hayot girdobi yana qaynab toshdi, uchrashuvlar va to'qnashuvlar yana bir-biriga zanjirday ulanib ketdi, ular bilan yonma-yon alamzada nafrat ham qora tug'ini baland ko'tarib borardi. Sintradagi sirli lahzalardan keyin bunday qismat yana ham zahmatli va alamli tus oldi, chunki endilikda unga turmushning yovuz qoidalari orzular saltanatiga ham daxl qiladiganday va ulardan qutulib bo'lmaydiganday, najot yo'qday tuyulardi.

Rus tilidan

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

QISMAT

Tun yarimlab borardi. Tog'lik yigit Ber Enason keksa shifokorning uyi oldida g'amga botib turardi. Sovuq qish osmonida yulduzlar ham titrayotgandek tuyulardi. Ayoq chorqirra derazalarni ham billur naqshlar bilan bezagan. Olisdan olis yo'lni bosib kelgan yigit sovqotganini, nihoyat, endi angladi.

Shinam xonadon uni issiq bag'riga oldi. Quruq qoraqarag'ay o'tinlari alanga olib, oftobday isitar, qizigan pechka esa afsonaviy farishta kabi nay chalayotganga o'xshardi. Biroq bu farishta ayni pallada hech qanday yaxshilikni va'da qilmasdi.

Uy haminqadar jihozlangandi. Devorga ilingan bir juft qilich ostidagi suratda, yozuv stoli ustida lipillayotgan sham nurlari jilva qilardi. Bu qilichlar bir paytlar portretidagi siymoga tegishli bo'lgan. Aytishlaricha, bu bahodir o'z davrida ko'plab mamlakatlarning qiz-juvonlarini ishq o'tida kuydirgan. Bemorlar halovatini buzmagan kezlarda do'xtir qilichlarga tikilib xayol surishni xush ko'rardi.

Ber Enason o'tirgani botinmadi. Faqat tortinchoq bo'lgani uchun emas. Bug'ularning shoxlaridan ko'z uzmay, po'stak to'shalgan yalang chana-da uzoq yo'l bosib kelgan yigitchaga bejirim g'ilofli uch oyoqli stulga o'tirish noqulay tuyuldi. Keks

do'xtir buni payqamadi, u o'z ishiga shu qadar berilgandiki, yigitga iltifot ko'rsatish xayoliga ham kelmasdi.

Ber imkon boricha tez qaytib ketishi kerak: Sutoxaugen yaqinidagi olis kulbada sevgan ma'shuqasi Kletta og'ir xasta bo'lib yotibdi. Klettani tirik ko'rish nasib etarmikan, degan shubha uning bag'rini o'rtardi. Ko'zyoshlarini arang tutib turardi: Klettaning visoli nasib etadigan munavvar ayyom nahotki toabad armon bo'lib qolsa?! Bu nurli ayyomga ularning ikkovi ham juda-juda intiq edi. Alamdan o'kirib yubormasa bas. Chuqur-chuqur nafas olsa...

Shimolda, tog'lar yonbag'rida nima uchundir hamisha shunday bo'lar, qishda kimdir vafot etardi. Bu muqarrar qismat tusini olgandi. Biron kimsaning kuni bitgani hamono, cherkov qo'ng'iroqlarining sadolari samoga tutash tog'larni ham larzaga solardi. Bu gal, aftidan, ma'shuqasi Klettaning kuni bitadigan ko'rinadi.

Do'xtir bemor uchun dori tayyorlay boshladi. Bu juda qo'li yengil do'xtir edi. Hech kimdan yordamini ayamas, shu bois butun o'lka ahlining mehrini qozongan yagona odam edi. Ko'plab odamlarning hayotini saqlab qolgan do'xtir keksaligiga qaramay, hamon yordamga oshiqar, bemorlarni sidqidildan parvarish qilardi. Katta-yu kichikni tug'ishganiday ko'rardi. Aholi ham mehribonchiligini munosib qadrlar, uning portretini istalgan paytda afsonaviy qahramon surati yoniga ilishga tayyor turardi. Do'xtir, eng muhimi, kasb-u kori orqasidan mo'may daromad qilishni sira o'ylamasdi.

– Bemor xotiningmi, Ber Enason? – so‘radi do‘xtir.

Savol yigitning bag‘rini o‘rtab yubordi. Ber boshini quyi soldi.

– Shunday desa ham bo‘ladi, – entikib dedi u.

Do‘xtir o‘ta o‘tkir hidli suyuq malhamni tomchilatib shisha idishchaga quyardi. Asta tomayotgan tomchilarni erinmasdan birma-bir sanardi. Nihoyat, do‘xtir shisha idishning og‘zini yopdi. Malham tez yordam berishi uchun uni bemorga qanday ichirish kerakligini yigitga batafsil tushuntirdi.

– Umid qilamanki, ma’shuqang tuzalib ketadi, – deb qo‘shimcha qildi.

– Rahmat!

Ber shisha idishni tez cho‘ntagiga joyladi. So‘ng charm hamyonini olib, stol ustiga bitta kumush tanga qo‘ydi.

– Tezroq yo‘lga tush! – dedi do‘xtir va unga tangani qayta uzatdi.

– Roziman, olavering, – dedi Ber. U qirov qopgan eshik kesakisiga qo‘li bilan suyanib turardi.

– Qaytarib ol deyapman senga! Nikoh to‘yini o‘tkazishning o‘zi bo‘lmaydi! – dedi do‘xtir mehr bilan.

Ber hamon eshikka suyangancha turardi.

– Zora shu dori bilan tuzalib ketsa, – u shunday deb do‘xtirga savolomuz tikildi.

Uyda osoyishtalik hukm surardi. Derazalarda oy nurlari shu‘lalanar, tashqaridagi sovuq ichkariga ham asta-sekin kirib kelayotgandek edi.

Do‘xtirni xayol olib qochdi. Ayni shunday qish tunida oqimtir-sarg‘ish ulovdagi chavandoz

xotinidan toabad judo qilganini esladi. Ha, ayni shunday kechada...

– Har daqiqa g‘animat, bora qol, o‘g‘lim! – deya yigitga samimiy oq yo‘l tiladi ko‘zoynakli kekxa do‘xtir.

Va Ber tun qo‘ynida arvoh kabi g‘oyib bo‘ldi.

* * *

U tog‘li voha bo‘ylab chanada yelib borardi. Oyning sovuq shu‘lalarida qor kumushday tovlanadi. Yassi darani ayozi kishanlab olgandek. Kletta xastalanib yotgan kulba ayni daraning poyonida, Sutoxaugenning ortida bo‘lib, Ber Enason yonidagi malham bilan o‘sha tomon oshiqardi. Klettaning o‘pkasi shamollagandi. Yetti kundan buyon xastalik bilan olishardi. Xastalik kuchaygan yettinchi kecha.

Yigit avvaliga shamolday uchdi. Keyin bug‘u holdan toya boshladi. Chana bechora jonivor-ga ancha og‘irlik qilardi. Bunday imillab ketish-da faqat keyingi kungina manzilga yetib borishi mumkinligini Ber angladi. U qo‘lidagi kaltakni bug‘uga o‘qtalgancha, bor ovozi bilan hayqirdi. Biroq hayqirig‘i osuda tog‘lar bag‘riga sassiz singib ketdi.

Tong bo‘zarganda u faqat Vargfelmannga yetib kela oldi. Nihoyat, qizg‘ish quyosh nurlari tog‘lar uzra yastandi. Kun boshlandi. Xira tortgan oy tog‘lar uzra inganday. Yulduzlar so‘nib, dara ustida ertalabki yorug‘lik o‘ynay boshladi. Vargfelmandan kulbagacha yarim kunlik yo‘l qolgandi. Biroq bug‘u holdan toydi. U chanani arang tortib borardi. Ber es-hushini tamomila yo‘qotdi. Qo‘li-

dagi kaltakni qahr bilan o'ynatar, bug'uga bor zahrini sochardi. Qo'qqisdan jonivorni ura ketdi. Bug'u har zarbadan hushyor tortar, biroq charchoqni yenga olmasdi.

Ber Enason arslonday na'ra tortib, bor kuchi bilan bug'uga zarba berdi. Uning qichqirig'i qanchalar dahshatli bo'lmasin, tongoldi g'ira-shirada ojizona yangradi. Faqat ro'paradagi tog' qoyasi och qolgan bo'ringning uvullashiday sovuq aks-sado qaytardi va yana sukunat cho'kdi.

Kletta esa o'z kulbasida, to'shakda yo'lga ko'z tutar, xastalikning yettinchi kuni boshlangandi. Sutoxaugenda kun boshlanmasdan oldin u bechora o'z kulbasida jon taslim qiladi. Nozik jismidagi harorat so'nadi. Shundan keyingina oftob chiqadi...

– Hoy jonivor, ildamroq qadam tashlay qolsang-chi! – bug'uga qichqirdi Ber. – Kletta men uchun qanchalar qimmatli ekanini bilasan-ku! Yolvoraman senga! Ma'shuqam o'lmasligi kerak! O'lmasligi kerak, eshityapsanmi?!

U kuchdan qolgan bug'u bilan shunday dardlashardi. Jonivor esa qorga yotib olgan, iztirob to'la ko'zlari bir juft baliq tangasi kabi yaltirardi.

Ber Enason shiddat bilan chanadan tushdi. Bug'uning qoshida tiz cho'kkancha bo'ynidan quchoqlab shivirlay ketdi:

– Toychaday mitti bo'lgan kezlaringda Kletta seni qanday mehr bilan parvarish qilganini unutmagan bo'lsang kerak?

Jonivor boshini mardona ko'tardi, iliq oftob nurlari manglayida jilva qildi. O'rnidan turishga

urindi, biroq katta boshini yana majolsiz yerga qo'ydi.

– Xudo haqqi...

Ber bug'uni shoxlaridan tutganча ko'tarmoqchi bo'ldi. Befoyda. Yigit bug'uning yirik ko'zlariга bir nafas tikildi. Alamdan a'zoyi badani titrar, og'zi burishib ketardi. Ber pichoqni olib, bug'uga po'pisa qila boshladi:

– O'ldiraman, la'nati!

Lekin qo'rquvdan ilkis o'zini orqaga tashladi. Dahshatga tushdi. Yig'laganча ortiga o'girildi. Bu jonivor xasta qaylig'iga yordam bera qolsa nima qilarkin-a! Qaylig'i hamisha muloyim va mehribon bo'lgan. Ber daf'atan qaylig'ini ko'rdi. U o'rmon chetida turar va siymosidan nur yog'ilardi. Bir tutam yoz tuni poyoniga yetgan. Daraxtlarning yaproqlarida durday shoda-shoda shabnamlar. Sho'x jilg'alar shovullaydi. Bu shovqin-suronlar ostida qaylig'ining voהa uzra yangrayotgan qo'shig'i eshitilmay qoldi.

– Klettani nahotki unutkan bo'lsang? – Ber yana bug'uning bo'yniga chang soldi.

Oftob esa cho'qqilar oralig'idan qilichday joy olib ulgurgandi...

Shunda Ber Enason keskin tizzalab joylashdi, ko'z ochib-yumguncha ham fursat o'tmay bug'uning baxmalday yungiga pichoq sanchildi. Yaralangan jonivor uzundan uzun xirillaganча o'rnidan turishga urinib tipirchiladi. Biroq jarohatdan qon otilar – ortiq hech majoli qolmagandi. Faqat jon taslim qilishgina qolgandi.

Ber qaddini rosladi. U jarohatga yopishganча issiq bug'u qonini simira boshladi. Oyoq-qo'li

bir nafasda kuch-quvvat bilan to'ldi. Jonivordan nari ketib, tog'larga burgutday tikildi... Bu paytga kelib quyosh o'z manziliga, Sutoxaugen ortiga ham nur socha boshlagandi... U yana jonivorning jarohatiga yopishdi, issiq qonni to'yib-to'yib simirdi. Daf'atan bug'uning so'nggi marta titraganini sezdi. Jonivor o'lgandi...

Ber timalangan yuzi dokaday oqargan alfozda archa butalari bilan qoplangan o'nqir-cho'nqirlar bo'ylab yugurib borardi.

Nafasi bo'g'ziga tiqilib qolsa ham yugurishdan to'xtamadi. Sutoxaugen hali juda ham olisda! Nazarida, tog'lar har qachongidan ham g'amgin ko'rindi. Qora terga botdi. Biroq hamon chopgani-chopgan edi... U shu tog'larda voyaga yetgandi, lekin ularni birinchi marta ko'rayotgandek edi.

Kun oxirladi. Quyosh ufqqa indi. Ber holdan toyib tiz cho'kkancha jilg'adan tashnaligini qondirdi. Botib borayotgan oftob nurlari suv mavjlarida jilvalandi.

Ber Enason boshini ko'targan edi, dastlabki yulduzga ko'zi tushdi.

Daf'atan qulog'i shuvulladi, oyoqlari chalishib ketdi:

– Tamom!

U cherkov qo'ng'irog'ining ovozi eshitgandi. Qo'ng'iroq sadosi olis-olislardan kelardi. Bu – zavol sadosi edi. Kimdir vafot etgandagina shu asno qo'ng'iroq chalinardi. Shom ichra alamli sadolar dara bo'ylab quzg'unday kezar, Ber Enason esa tayoqqa suyangancha tosh qotib tinglardi.

Rus tilidan
Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

MENING ATIRGULIM

– Kim bilan, axir – u?

– Bir yosh yigit. U bilan qizing aeroportda birga edi. – dedi Karteret xonim erini tinchlantirish maqsadida. – Endi damingni ol...

Xona derazasidan kumushdek tovlanib oy mo'ralardi.

– Nega o'shandayoq menga aytmadinglar? – janob Karteretning jahli chiqdi.

– Sen u janobni ko'rgansan. Qizimizni kutib olgani chiqqanimizda o'sha yerda edi-ku?

– Eslolmayapman, – boshini qashladi ota.

– Eslab ko'r. O'shanda uning bosh kiyimiga e'tibor bergansan – och yashil shlyapa...

– E, ha, esladim. Bu haligi... lekin u qizimizga mos emas-ku? Yoshi ancha kattaydi.

– Yigirma sakkiz yosh, azizim. Endi uxlay qol...

– Uxlolmayapman, – uf tortdi janob Karteret. – Soat tungi uch, men esa haliyam bedorman.

– Harakat qil. Ko'zingni yum, hech nimani o'ylamay yot.

Iyul tuni sehrli edi. Tashqarida daraxt yaproqlari chapak chalardi. Bu tovush mashinaning signalidek eshitildi-yu, janob Karteret shart o'rnidan turdi. Ammo adashganini angladi.

– Qayoqqa? – xotini so'radi.

– Pastki qavatga. Biror nima ichib chiqay. Oy yorug‘ida uxlo olmayman, bilasan-u... uning ustiga juda issiq.

– Oyog‘ingga shippagingni ilvol, – ogohlantirdi ayol.

U oshxonaga kirib suv ichdi, iliq ekan. Keyin orqa eshikdan bog‘ga chiqdi. Oy nurida atirgullari oltindek tovlanyapti. Janob Karteret gullarining har biri bilan qadr don. Ularni juda yaxshi tushunadi, dardlashadi. Mana, qizil, oq, sariq rangdagi jilmayayotgan, shabnamdan ilhom olib kuylayotgan atirgullari...

Ota osmonga tikildi, oy ulkan yorug‘lik manbayi. Shu payt aldoqchi yaproqlar yana qarsak chaldilar. Bog‘dagi bedor atrofga alangladi. „Eh, Sue... qayerdasan? Nima qilyapsan? Hech bunchalik kechikmasding-ku?“

Syuzi. Otasi uni, odatda, Sue deb chaqirardi. Arazlab qolgan vaqtidagina Syuzi derdi. Uch hafta burun Suening o‘n to‘qqiz yoshini bayram qilishdi. Syuzi uchun eng katta sovg‘a Shveytsariyaga uch haftalik sayohat chiptasi bo‘ldi. „Qanday yoqimtoy qiz-a, bizning Syuzi“, dedi yig‘ilganlar suyunib. „U juda chiroyli bo‘lib ulg‘ayibdi. Shveytsariyaga mustaqil ketayotgani-chi? Qanday ajoyib“. Ammo janob Karteret qizining ulg‘ayganini tan ololmasdi. U haliyam go‘dak-ku, axir? Sayohatga bir o‘zi chiqishiga ertamasmidi hali?

Cherkov soati uch yarimni ko‘rsatib bong urdi. Mashina signali ham quloqqa chalindi. Ota bu safar adashmagan edi.

„Juda kech, yosh xonim“, o‘ziga o‘zi gapirdi u. Mashina yeldek uchib ko‘chalari tomon burildi.

Ota panaga yashirindi. O'zini ko'rib qolishlarini istamasdi. U pijamasini tushib ketmasin deb mahkam ushlab (chunki u ancha katta edi), oshxonaga pusib kirdi. Shoshib zinadan chiqmoqchiydi, shippagi toyib ketdi. U yerga o'tirib qoldi. Tashqariga quloq soldi. Jimjitlik. Mashina uy yonida to'xtamadi, shekilli. Otaning yuragiga g'ulg'ula tushdi. Ko'cha boshidagi xavfli burilmani esladi. O'tgan kun o'sha yerda yo'l halokati yuz bergandi. Juda jiddiy to'qnashuv bo'lgandi-da, o'ziam. „Balki, Syuzi bilan o'sha yigit ham... yo'q, yo'q, ishqilib unday bo'lmasin“. U kallasidan noxush o'ylarni quvmoqchi bo'lardi. Fikrini chalg'itdi. „Kim bo'ldiykin bu yigit? Uning Suega munosibligini qayerdan bilaman? Ehtimol, u uylangandir ham. Yoki jinoyatchi bo'lsa-chi?“ Janob Karteret notanish bu insonni yomon ko'rib qoldi. Ko'nglida hadik bilan yana tashqariga chiqdi. Pijamasini ko'targancha yo'lka bo'ylab chopdi. Osmonga qaradi, oy yo'qolibdi. Keyin sal narida yonib turgan ikki chiroqqa ko'zi tushdi. Bu mashinaga tegishli edi. U to'xtab turardi. Ichkarisida qizi o'tiribdi. Balki, yonlariga borib Syuzini chaqirsamikin? Lekin u Sue emas, boshqa qiz bo'lib chiqsa-chi? Qizi bo'lgan taqdirda ham otasining bu ahvolini ko'rib nima deb o'ylashadi – axir, tungi kiyimi issiqdan ho'l bo'lib ketibdi-ku? „Qo'shnilarim meni ko'rishsa nima deyishadi? Hoziroq uyga kirib uxlashim zarur. Nega buncha xavotirlanmasam? Qizimning yoshligida ham bunchalik qo'rqmagandim“. Ota ortga burilib qaytishga chog'landi. Ammo mashina g'iyqillashidan yana ortiga qaradi.

U shoshib yo'lkadagi daraxt panasiga o'tdi. Mashina uni ko'rmay o'tib ketdi. „Bu Syuzi bo'lsa kerak“. Janob Karteret uyi tomon yura boshladi. Uzoqdan Suening mashinadan tushganini ko'rdi. U chiroyli uzun sariq ko'ylakda edi. „Qanday ajoyib-a, Sue“. Syuzining nozik ovozi eshitildi.

– Ko'rishguncha. Ha, albatta, yaxshi o'tdi... rahmat.

„Men hozir bildirmay orqa eshikdan kirib olishim kerak. Keyin yaxshiroq kiyinib tushaman“. Shu payt mashina keskin ortga qaytdi, u berkinishga ulgurmay qoldi. „O'zingni qo'lga ol, u seni tanimay o'tib ketadi“. Bir necha soniyada mashina qarshisida to'xtadi.

– Kechirasiz, siz janob Karteretsiz, shundaymi?

– Ha, shunday. – u beparvo gapirishga urindi.

– O, men Bill Jordonman. Kech qolganimiz uchun meni kechiring, iltimos.

– Syuzidan unchalik xavotir olmadingizmi?

– Yo'q, albatta.

– Onam bizni ko'p ushlab qoldi.

– Men sizlarni tomoshaga ketgansiz, deb o'ylagandim.

– Yo'q, janob. Biz onamnikiga kechki ovqatga borgan edik. Soat uchgacha karta o'ynabmiz. Onam karta o'yinini yaxshi ko'radi, vaqt o'tganini sezmay ham qolibmiz.

– Xijolat chekmang. O'ylaymanki, vaqtingiz maroqli o'tgan.

– Juda yaxshi. Yana bir bor uzr.

– O, hechqisi yo'q.

– Rahmat, – yigit otaning nam pijamasiga qaradi. – Ha, bugun juda issiq tun bo‘ldi-da, – dedi muloyim.

– Ha, men ham issiqdan uxllolmay ko‘chaga chiqqandim.

– Endi dam oling, – jilmaydi u. – Xayrli tun.

– Xayrli tun.

Mashina joyidan jildi. Yigit qo‘lini silkib xayrlashdi. Ota buni aytishni lozim topdi:

– Biznikiga ham kechki ovqatga tashrif buyuring.

– Taklifingiz uchun tashakkur. Albatta, kelaman.

Janob Karteret yo‘lka bo‘ylab ketarkan o‘yladi. „Qanday ajoyib yigit. U menga juda yoqdi“. So‘ng bog‘iga ko‘z tashladi. Atirgullari hamon jilmayardi. Yangi ochilgan qip-qizil g‘uncha hayotga tashna ko‘zlarini unga tikardi. Avvaliga uni uzib, xotiniga bermoqchi edi, ammo fikridan qaytdi. Olislarda qayerdadir qushcha sayray boshladi...

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasi

MOVIY VA YASHIL

Yashil

Barra maysalarning zangor rangga bo'yalgan uchlari baxmal misol yerga bosh egib, ohista-ohista tebranishadi. Ko'zgu yuziga nogoh urilgan nur asta sirg'alar-u yam-yashil hovuz qa'riga singib ketar. Butun kun bo'yi tinib-tinmagan zilol suv atrofini qurshab turgan marmartoshchalar ustiga o'zining tip-tiniq, zangor tomchilarini sho'x-shodon sachratib hech charchamaydi. Shu chog'da baland palma daraxtiga makon qurgan yashil patli to'tiqush ham uzun dumlarini quyosh shu'lasida keng yoygancha, yaltiroq, zangori patlarini oftob tig'ida yanayam yaltiratib, o'zicha sollanadi.

Atrof benihoya go'zal, atrof yam-yashil. Butun tabiat zangorlikka burkangan. Birdan siz qo'lingizga katta toshoyna olib, uni silliq, taroshlanganday tep-tekis marmar-toshchalar ustiga solib ko'rgingiz keladi; shunda go'yo yam-yashil hovuzlar yaydoq sahro qumlari ichra muallaq qotib turganday, o'sha qum va suv oralab baland-baland o'rkachli tuyalar lapanglab kelayotganday, tub-tubida sip-silliq toshchalar ko'rinib yotgan zangori hovuz tegrasida uchlari qirrador qamishlar ko'kka bo'y cho'zgancha adl o'sib yotganini

ko'rasiz, bo'liq suv o'nlari orasidan unda-bunda oppoq-oppoq gullar ham yuz ochib qoladi, o'yniqi qurbaqalar o'sha gullarning yaproqlari ustida sakrab-irg'ishlab o'ynashadi, butun kun bo'yi shu manzara takrorlanib turaveradi, bari yaralmishlar harakatda, ular dono tabiat sehri ila ajoyib va g'aroyib go'zalliklar yaratishadi. Ko'zgu ichidagi tasvirlar sizga ro'yirost so'zlaydi. Go'yo tasavvur va xayol birga kelishgan holda ajib tasvirlar zanjirini ulab boraveradi. Keyin oqshom kirib kela boshlaydi, kechki ko'lankalar hatto behudud mavjlanib yotgan ummon yuzasini-da bir zumda qora tusga bo'yab qo'yadi. Shunda maftunkor zangorlik ham o'z-o'zidan g'oyib bo'ladi. Poyonsiz ummon sathida na bir kema, na biror qayiq suzib yurmaydi – tun butun hukmronligini bemaolol yoyib yuborgan bo'ladi. Bo'm-bo'sh osmon ostida qadrdon sohilari tomon bemaqsad urilgan cha kelib-ketayotgan kurashuvchan to'lqinlarning beozor shovqinagina osoyish oqshom tinchini buzib turadi. Tun cho'kadi, butun borliq moviy sukunat qa'riga g'arq bo'ladi. Yashillik oromga ketadi.

Moviy

Fazo cheksiz. Fazo benihoya fusunkor. Moviylikka qorishib ketgan besarhad makondir u. Go'yokim behudud ummon bag'ridan ikki shoxli bahaybat mavjudot butun tevarak-atrofga suv purkab chiqqan-u o'sha sachratgan suvi bilan bir nafasda ana shu hududsiz samo ko'ksini moviy rangga bo'yab qo'yganday bo'lib ko'rinadi. Qandaydir tilsim yashirinday bu yerda go'yo. Axir,

bu naqadar go'zal, naqadar maftunkor manzara! Moviylik, moviy makon, moviy manzara... Hatto dengiz quchog'ida suzib yurgan jajji qayiqchanning rangi ham moviy, ajabo, naqadar latif ko'rinish! O'z sohillari tomon urilib-urilib, shoshilib-shoshilib kelib-ketayotgan yuguroq to'lqinlar mavjida-da ajib moviylik jilva etadi. Jami moviy lavhalar atrofida mitti-mitti qo'ng'iroqchalar yangroq jaranglab, misoli bu benazir go'zalliklarni ko'z-ko'z etib jaranglayotganday bo'lib tuyulaveradi. Sho'xchan shamollar moviy liboslarini yengil hilpiratganча oppoq, momiq bulutlar atrofida aylana-aylana uchib-o'ynaydilar.

Butun ro'yizamin yam-yashillikka burkangan. Musaffo osmon esa tip-tiniq moviylik ila qoplangan.

Bu ikki egiz ranglar tabiatning eng a'lo husni, uning bor jilvasini oshiruvchi betakror olmos jilolaridir.

Yashil ham, moviy ham birday go'zal. Olam go'zal.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

OQSOCH

Soat rappa-raso o'n bir. Eshik taqillayapti... Meni ma'zur tutasiz, bekam, sizni bezovta qilmadimmi? Yo siz uxlayotgan edingizmi, rostdan ham shundaymidi? Ammo men – xizmatkoringiz o'z xonimimga uyquga ketishlaridan avval bir piyola issiq qahva ilinishni ma'qul deb bildim, balki bu ishim sizga unchalik xush kelmagandir, ehtimol...

...Yo'q, yo'q, arzimaydi, sira ham arzimaydi, bekam. Axir, qahva tayyorlash mening eng oddiy va arzimas kundalik yumushim-ku. Bilasizmi, unga ham har doim kechki ibodatidan so'ng ana shunday xizmat ko'rsatardim, keksa bekachimizni aytayotirman sizga hozir. Katta xonim der edim uni. Buvingiz o'ta xudojo'y ayol edi. Har oqshom toat-ibodatini sira kanda qilmas, bot-bot menga ham: „Xudo jonimizni olguniga qadar bizlarga tavba qilish uchun muqaddas muxlat berib qo'ygani shukur qilaylik“, deb turardi. Bu kabi so'zlar unga juda xush yoqardi. Ammo birozgina xotirasi faromush, tez-tez parishonxotirroq bo'lib qolardi ham. Shu sababmi, esida saqlash uchun kichkinagina qizil daftar tutib olgan va muttasil shu daftariga o'zi uchrashgan, gaplashgan hamda unga birinchi marta yo'liqqan odamlar ism-sharifini yozib yurardi. Ha, ana shunday erinmagan bekach edi. Har

gal biror-bir notanish kishi bilan yuz ko'rishib qolguday bo'lsa, darhol menga: „Elen, azizim, menga boyagi daftarimni berib yubor, zudlik bilan bu odamning kimligini yozib qo'yay, esimdand chiqib yurmasin tag'in“, deb tayinlar edi. Bunday kezlarda men o'zimni juda noxush sezardim, to'g'risini aytganda. Ochig'i, bekach ba'zan bunday qiliqlari bilan biroz yovvoyiroq bo'lib ko'rinib ketardi ko'zga. Bilasiz, buvingiz hech qachon yumshoq yostiq ishlatmas, hamisha qattiq gilam ustiga mukka tushgancha, tizzalab o'tirardi. Ammo men kekxa xonimni qo'yarda-qo'ymay, bir amalab par adyol bilan o'rab qo'ymoqchi bo'lardim, biroq birinchi harakatimdayoq, o, u menga qanchalar dahshat hamda nafrat bilan yozg'irib qaraganini siz bir ko'rsangiz edi o'shanda! „Bizning Egamiz ham ana shu par matohingda o'tirgan edimi, Elen?!“ deya qattiq baqirib bergandi xonim ko'zlarimga vahshat bilan tikilgancha. Men yosh edim-da, bekach so'zlariga nima deb javob beribman deng? Aytibmanki, „Yo'q, aslo, unday emas, lekin o'sha Egamiz u paytlar sizning yoshingizda bo'lmagandir-da“, debman. Rosa qiyomat qo'pgandi o'shanda. Kekxa xonim xuddi aqldan ozgandek, telbalangancha yuzimga uzoq vaqt tinimsiz o'shqirib tashlagandi. Ammo bekach baribir juda-juda yaxshi edi, buni o'zingiz ham bilasiz-ku, xonim, shunday emasmi? Har kecha yotog'iga kirib, ko'rpsidan chiqib qolgan oyoqlarini yaxshilab o'rab qo'yar, menga teskari, yon tomoniga o'girilib yotgan kekxa xonim nigohlarini ko'rolmasam ham, negadir u menga shu ishim uchun ham minnatdor qarab turganini ich-ichimdan payqab

qolardim, ko'rpasidan tashqariga chiqib turgan oriq, kekxa qo'llari har doim karavotidan pastga osilib yotar, xonim har tun behad darajada holdsiz va madorsiz holda pinakka ketardi. Mana, endi esa siz xuddi o'sha buvingizga o'xshab uxlaysiz, vaqt o'tishini qarang-a, yana bir zumda tarix takror bo'lyapti.

...Ha, beka, albatta, o'tmish voqealarining bari kechagidek esimda qolgan. Kekxa xonim biram yoqimtoy ediki, men umrimda shu paytga qadar bunday kekxa va ko'rkam ayolni ko'rmagandim. O'zgacha bir zavq bilan uning siyrak va mayin oq sochlarini tartibga solardim, hatto peshonasi ustiga o'zi yoqtiradigan jingala patlarini ham ataylab tushirib qo'yardim, nimjon va kuchsiz bo'yniga esa bir shoda eng chiroyli to'q qizil kapalakgul dastasidan ilardim, negaki o'sha kapalakgullar buvingizning jon-u dili edi. Ular hali-hamon o'zimning ham ko'z o'ngimda turibdi.

...Faqatgina eng so'nggi yilga kelib, kekxa xonim o'zida bo'lmay, rostakamiga ahvoli xarob bo'lib qoldi. O'zingiz ham eslasangiz kerak buni. Albatta, xonim aslo yovuz xo'jayinga aylanib qolmadi, aksincha, u dunyodagi eng ajoyib beka edi. Lekin qarilik o'z hukmini uning bedor va zaif taniga tobora o'tkazishda davom etardi. Hatto ozgina esdan ham og'ganday edi. Bekach go'yoki o'ta muhim bir narsasini yo'qotib qo'ygan kishidek uyning hamma yog'ida kalovlangancha kezib yurardi - zinalarda, tepada, pastda, hattoki, oshxonada ham uni uchratib qolardingiz. U misoli birov bilan jon achchig'ida urishib turgandek qiyofada to'xtovsiz g'udrangancha, tinmay koyingancha u xonadan

bu xonaga beorom ruhdek o'tib, sira tinchimasdi. Ba'zan kekxa xonim bu avzoyida ayni yosh boladek bo'lib ko'rinar, „Men uni yo'qotib qo'ydim, uni yo'qotib qo'ydim men“, deya ezgin noligancha atrofga mo'ltirab qarab qo'yardi. „Yura qoling, bekam, o'sha narsangizni sizga men topib bera-man hozir“, deya uni tinchlantirmoqchi bo'lardim. Biroq u injiqlik bilan qo'limdan mahkam tutib olardi-da: „Topib ber, Elen, menga o'sha narsam-ni topib ber tezroq“, deya zorlangan cha yuz-ko'zlaridan miltirab yosh oqizardi. Bekach meni yaxshi ko'rardi. Ammo bu hikoyam siz uchun nihoyatda qayg'uli-a, shunday emasmi, xonim?

...Yo'q, afsuski, yo'q, bekam. Kekxa xonim keyin tuzalib ketolmadi, ming afsuslar bo'lsin. Sho'rlik bekachim oxiri miyasiga qon quyilib hayotdan ko'z yumdi. Eng so'nggi aytgan so'zi: „Ko'zlarimga boq, ko'zlarimga...“ degan o'tinch-u zori bo'ldi. Bilolmadim, o'sha damda xonim nimani nazarda tutib shunday dedi ekan? Buni men hech qachon bilolmadim.

...Yo'q, bekam, mening bu dunyoda siz - xonimlarimdan bo'lak boshqa hech kimim yo'q. Ota-onamdan juda yosh, hali hayot ma'nisini anglamagan o'ta g'o'r damlarimda judo bo'lgan-man. Butun umri sartaroshlik bilan o'tgan buvam ham arzi mas kichik xatoyimni deb meni ammamning qo'liga topshirib yuborgan. Gap shundaki, men buvamning roziligisiz o'tkir soch qaychisida u ayri cha faxrlanadigan uzun sochlarimni kesib tashlagandim. O, bu adabsizligim uchun buvamning qanchalar fig'oni falakka chiqqanini siz bir ko'rsangiz edi o'shanda! Aslida esa men buvamga

o'xshagim kelib, unga taqlidan ish qilib ko'rmoqchi bo'lgandim. Har kuni sartaroshxonasiga uzluksiz kirib ketadigan mijozlarning buvamning qo'lidan so'ng boshqacha qiyofaga qanday qilib kirib qolishi men uchun mo'jizaviy maroqning o'zi edi. Biroq sochlarimni unga indamasdan qirqib tashlaganim o'zim ham kutmagan darajada buvamning qonini qaynatib yubordi, u shunday g'azab otiga mindiki, oqibatda men uning uyidan bir umrga qochib ketishga majbur bo'ldim.

...Yo'q, xonim, buvam mening bu qilgan ishinni qaytib kechirolmadi. U hatto meni ko'rishni ham istamay qoldi. Keyin oyog'i doim oqsab yuradigan, yarimjon ammamnikiga borib yashadim. Bekam, endi u kunlarni gapirmay qo'ya qolay. Ular behad qiynoqli kunlarim edi...

Yo'q-yo'q, bekam, noshukurlik qilayotganim yo'q. Shunchaki, sho'r qismatimning ayrim sahifalarini sizga oz-moz bayon etib berayotirman, xolos. Axir taqdir meni buvingiz kabi mehribon hamda muruvvatli, qolaversa, mana, siz kabi oqila va tanti qizga yo'liqtirdi-ku. Eslasam, rappa-raso o'n uch yoshimda bu xonadonga kirib kelgan ekanman. U paytlar bu uyda sizning jajji xolavachcha va amakivachchalaringiz, xullas, rosa ko'p bolakaylar bo'lardi. Keksa xonim esa meni o'sha bolalarga qarab turishga buyurar, ularni sayrga olib chiqib, har kuni aylanitirib kelishimni tayinlardi. Ehhe, bu kichkinalar bilan o'ta qiyinchilik ichida ovora bo'lib yurishni siz bir tasavvur qilib ko'rsangiz edi! Ustiga-ustak, o'zim ham yosh bolaman, biram og'ir ediki! Lekin men nolimasdim, bor kuchim bilan ularni eplashga harakat qilardim.

Bolalar ko'cha boshida turadigan bir qari eshakning ustiga minib ko'rishga oshiqar, biroq bo'ylari hali past bo'lganligi uchun buni sira ham uddalay olmasdi. Istaklari benihoya kuchli bo'lgani uchun men yerga enkayib olardim-da, ularni tepamga chiqarib, o'sha yuksak orzulariga yetkazardim. Aslida bu yumushdan so'ng qattiq holdan toyardim, biroq mening boshqa ilojim ham yo'q edi. Bunday olib qaraganda, bu g'irt telbalikning o'zi, shunday emasmi? Eh, yosh bola qanchalar tentak bo'ladi-ya!..

...Yo'q, biroz adashdingiz, bekam. Men ham sevganman, ha, men ham umrimda birinchi va oxirgi marta sevganman. Shundoqqina pastki yo'lda, biz yashaydigan uydan salgina narida uning gul do'koni bo'lardi. Hozir aniq eslolmayman, biz u bilan qachon va qanday qilib tanishganimizni, ammo qisqa vaqt ichida juda qalin bo'lib, bir-birimizga nihoyatda o'rganib qolgandik. Garri va men muttasil arzimas narsalar ustida bahs qilar va janjallashar, ammo bu to'polonlarimiz har qanday gina-kuduratdan xoli, shunchaki sevgi mojarolari kabi yoqimli va baxtiyorlik baxsh etardi. Gullar! Garri hamisha do'konidagi eng sara gullardan men uchun alohida-alohida tanlab, katta guldasta qilib olib kelishni bir kun ham unutmadi. Ular nilufar, binafsha, nargis kabi bir-biridan go'zal gullar bo'lardi. Ha, hech shubhasiz, biz allaqachon turmush qurishga ahd qilib qo'ygandik. To'yimizni negadir aynan shanba kuni bo'lishini istab, haftaning shu kunini belgilab olgandik. Xonim, ehtimol, siz meni uyqusirayotgan deb xayol qilayotgandirsiz, ammo aslo unday

emas. Men bechoraginaning ham yulg'un umrida ana shunday totli, nihoyatda shirin kechgan damlari ham bo'lgan. Balki siz bunga hozir ishonolmassiz... Kunlarning birida Garri yashaydigan uyimizga jihaz tanlash uchun meni chaqirtirdi, aniq yodimda, seshanba kuni edi. Baxtga qarshi, kekxa xonim aynan o'sha kuni o'zini juda yomon his qilayotgandi. Bekach ertalabdan beri tuz totmas, sahardan buyon yotog'idan biron soatga ham chiqmay, mazasi yo'q holatda yotgan edi. Albatta, uni bu ahvolda tashlab ketolmasdim. Boshimda ming xil o'y, andisha, iymanish va sarosima ichida xonasiga kirib kelarkanman, bekach meni ko'rgan zahoti yuzlari yorishib, mayin tabassum qildi. U mendan, bugun havo o'ta sovuq bo'lib ketdimi, deya bemorlarga xos shikoyat aralash so'rab qoldi. Holbuki, kun ajoyib kechardi, derazadan quyoshning siniq va sirli nuri to'kilib yotardi. Lekin men kekxa xonimning hasratga to'la ko'zlari va og'ir xo'rsiniqlaridan bekamning sog'lig'i o'ta tang holatda ekanligini tuydim. Shu ondayoq o'z vazifamni yodladim, oqsochlik xizmatimga monand bo'ysunuvchanlik bilan o'z taqdirimni o'z qo'llarim-la o'zgartirishga rozi bo'ldim. Bekachning zorli nigohlariga so'zsiz termilgancha uning doimgidek ko'rpsidan chiqib turadigan sovqotgan oyoqlarini qaytadan issiq ko'rpa tagiga yaxshilab berkitgancha, boshimni quyi soldim.

– O, yo'q, buni qo'ysang-chi, Elen, bor, borib yosh yigitning istagini amalga oshir, menga ahamiyat berma, tentakkinam! Men qariyani deb bekor-ga sevganing ko'nglini qoldirma.

Bekachim bu soʻzlarini ham shunaqangi yayrab, oʻzi xasta yotgan boʻlsa ham zoʻrma-zoʻraki tetiklik bilan zoʻr berib, kuchanib aytdiki, men oʻzimni tutib turolmadim.

– Yoʻq! – dedim. – Yoʻq, xonim. Siz bilan qolaman, hech qayoqqa ketmayman, ketolmayman.

Keksa xonim noxos yerga tushib ketgan roʻmolchasini olaman deb bazoʻr engashdi, shu chogʻ eski yoʻtali xuruj qilib qoldi-yu, yana oʻzini yostiqqa tappa tashladi.

– Ahmoqlik qilma, Elen, – dedi u xirillagan-cha, – hech mahal keyin pushaymon boʻladigan ish qilma, qizaloq.

Roʻmolchani yerdan oldim-u, yoniga choʻk tushdim.

– Yoʻq, – dedim men qatʼiy ovozda, – men turmushga chiqmayman, xonim.

– Yoʻq! Zinhor-bazinhor bunday deya koʻrma! – endi bu gal bekachning tovushida oʻzgacha, onalarcha qaynoq mehr taftini his etib, birdan koʻzlarimda yosh qalqidi. Men Garrini yaxshi koʻrardim, biroq koʻz ochib koʻrganim, oʻz uyimdek boʻlib qolgan bu xonadonni shunday osongina, yengillik ichida bevafoqlik va berahmlik hissi mavj urib turganda, bir umrga tashlab ketolmasdim!

Eshik yonida anchadan beri poylab turgan Garri yana taqillatdi. Shaksiz, u ichkaridagi bor gapni eshitgan va uqqan, ammo qismatimiz nihoyasini unga oʻz soʻzim bilan tasdiqlashimni kutayotgandi.

Qoʻlimga u yozgan bir bogʻlam xat va tumshugʻi uchida kichkinagina zanjiri bor kumush qush – Garri bergan hadyani oldim-u, qarshisiga dadil

chiqib bordim. Unga hatto biror og'iz so'z aytishga ham imkon bermadim.

– Ol, bularning hammasini qaytarib olib ket, – dedim Garriga iloji boricha qaramaslikka urinib. – Bari tamom bo'ldi. Senga turmushga chiqolmayman.

U hayron, benihoya g'amguzorlik ichida ko'zlarimga boqib turardi.

– Men o'z bekamni tashlab ketolmayman.

Tamom, shu so'z bilan eshikni qarsillatib yopdim-u, misoli murdadek hissiz, ne qilarimni bilmay bir muddat shuursiz turib qoldim. Butun a'zoyi badanim zir-zir titrar, yuragim beto'xtov gursullagancha o'tib ketayotgan shu g'animat soniyalarni mahkam tutib qolishni behuda istab yotardi. Ortiq o'zimni ushlab turolmadim, chidayolmasdan shartta eshikni ochdim, biroq men kutgan inson allaqachon ketib bo'lgandi. Ha, bekam, qaysidir ma'noda Garri men kutgan inson edi... Ammo biz – oqsochmiz va bizning burchimiz barcha orzu-umidlarimiz osmonini istasa kengaytirib yoki toraytirib yuborishga har qachon qodir. Lekin ba'zan vujud idrokka itoat etmay qo'yadi. Egnimda oqsochlik libosim, ifloslana boshlagan dog' fartugim bilan, oyoqlarimda esa xonaki shippak, zirillagancha yugurib ko'chaga chiqdim... yo'lga termildim. Meni ko'rgan odamlar jinni deb o'ylab ustimdan kulishdi...

...Voy, Xudoyim! Nimalar qilib o'tiribman! Axir soat zang uryapti-ku! Men esa sizni, ardoqli bekam, shu mahalgacha uxlatmasdan olib o'tiribman-a, ahmoqligimni ko'ring! Nega meni keraksiz ming'irlashlarimdan to'xtatib, buning o'rniga maza qilib

uyquga keta qolmadingiz?.. Keling, oyoqlaringizni o'rab qo'yaman. Buvingiz ham hamisha ana shunaqa uxlardi. Bekach menga har gal yonidan chiqishimdan oldin: „Yaxshi dam ol, Elen. Bosinqiramay uxla va barvaqt tur“, deya alohida tayinlardi. Agarda hozir kekxa bekach tirik bo'lib, shu so'zlarini aytsa, men nima qilardim ekan, bilmadim, balki yana tuni bilan baribir bosinqirab chiqar va ertalab xonimdan, odatdagidek, yana dakki eshitar edimmi, bilmadim...

...Yo'q, azizam, yo'q. Aslida men bu qadar xayolparast va devona emasman. Shunchaki, gohida mana shunday o'ygacha cho'mib qolaman. Ammo bema'ni o'ylarning hech kimga xosiyatli joyi yo'q, to'g'rimi, bekaam? O'y o'yni chaqiradi faqat. Umrni quruq xayol bilan o'tkazish g'irt telbalikdan boshqa narsa emas. Lekin, bekaam, oqsochingiz ham anoyi qariyalardan emas, u aqlini topa oladi. Hecham adog'i yo'q sarsari o'ylar girdobiga cho'ka boshlaganimni sezgan on o'zimni qo'lga olamanda: „Bas endi, Elen kampir, bunaqa ahmoq qiz bo'lma! Basharti shu gul umringda o'y o'ylashdan ko'ra tuzukroq bir ma'ni topolmay qolsangina, butun hayotingni shu quruq xayollaringga bag'ishla!“ deyman.

...Sizgacha xayrli tun tilayman, bekaam. Avvaldan ma'zur tuting, lekin men bu kech ham yana bosinqirab chiqadiganga o'xshayman.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

XONADON

Bir vaqtlar eng jonajon do'stim bo'lgan Simon Radevinni yo'qlab, uning uyiga bordim. Biz Simon bilan qariyb o'n besh yil davomida hech yuz ko'risholmagandik. Ilgari menga hammadan ko'ra yaqinroq bo'lgan haqiqiy og'aynim mana shu Simon edi, biz u bilan ehhee, qancha-qancha uzundan uzun, osuda va farahbaxsh kechalarni birga o'tkazgandik. Simon, chindanam, bebaho yigit edi, odam bemalol suyansa bo'ladigan, eng ichki sirlarini ham qo'rqmay ayta oladigan, hamma vaqt ziyrak aql bilan so'zlovchi, butun miyangizni faqat tafakkur bulog'i bilan sug'oradigan tengi yo'q, asl do'st edi.

Vaqt-soati kelib, ikki oshna bir-birimizdan bazo'r ayrilishimizga to'g'ri keldi: shuncha yil birga yashab, birga ishlagan, hatto bir narsadan zavqlanib, bir xil tushunchani baravar anglab yetgan, bir xil hissiyotdan titrab, bir xil ajoyibotlardan qah-qah otgan yaqin odamingizdan birdaniga ajralib ketish oson emasdi. Biz bir-birimizni birgina ko'z qarash bilan ham tushunib ketaverardik, ha, bu shunday ajoyib do'stlik edi. Ammo na iloj, hayot har birimizni o'zining atab qo'ygan yo'llariga bepisand ravona qildi.

Keyin Simon uylandi, uning uylanishi juda-juda qiziq bo'lgandi. U o'ziga munosib bo'lmagan

landavur bir qizni o'zidan o'zi xotinlikka saylab oldi. Kichkinagina, rangpar bir qiz Parijga er izlab kelib qoldi-yu, bir nima qilib, do'stim Simonni qarmog'iga ilintirdi. Haliyam ishongim kelmaydi, qanday qilib shunday omi, fahm-farosati kalta, bo'shang bir oyimcha o'zining qiltiriq qo'llari-yu, o'rinsiz gaplari bilan aql-hushi joyida bo'lgan binoyiday bir yigitni o'ziga rom qila olgan ekan? Turib-turib, hayron qolasan kishi.

Bechora Simon! Boyoqish albatta o'zini limmolim baxt nuri to'lib-toshgan uyida xayol qilib, bor orzu-umidlarini o'sha ozg'ingina, vafodor va muoyimsupurgi xotining ma'nisiz ko'zlarida ko'rib, durustroq o'ylab o'tirmay, o'sha dumbulsifat qiz bilan bir umrlik yostiqa birga bosh qo'yib ketaverгани menga haliyam g'alati ta'sir qilardi.

O'sha paytda u harakatchan va jo'shqin kishilarning odmi, ahmoqona turmush tarzi tufayli qo'pollashib, sayozlashib ketishi, tashqi hayot ikir-chikirlarini deb, o'zlarini unutib qo'yishlari tayin ekanligini xayoliga ham keltirmagani aniq.

Qiziq, u hozir qanaqa bo'lib ketgan ekan-a? Haliyam o'sha-o'sha ochiqko'ngil, bir qop yong'oqday shaldir-shuldur, hammani og'ziga qaratadigan Simonmikan yo bo'lmasam antiqa turmushi ta'sirida maydalashib, dag'allashib ketgan quruq erkak qiyofasimikan? Axir, o'n besh yil chakana muddat emas, bu yillar bitta odamni ming ko'ygа solishi mumkin!

Men o'tirgan poyezd nihoyat kichikroq bir bekatga kelib to'xtadi. Bo'lmamdan chiqib, yerga oyoq qo'yishim bilan ikki yuzi pomidorday qip-qizil, xumday baqaloq bir kishining: „Jorj!“ degan-

cha men tomon quchoq ochib, lapanglab yugurib kelayotganini ko'rib qoldim.

Biz mahkam quchoqlashib tursak ham, men hadeganda bu erkakni daf'atan taniyolmadim. Keyin biroz o'zimga keldim-da, mislsiz hayrat ichida:

– O, Xudoyim-ey! Simon, senmisan?! Buni qara, he-cham ozmabsan-ku-a?! – deb unga boshdan oyoq ko'z yugurtirib chiqdim.

Simon bo'lsa qornini selkillatganicha xaxolab kulardi:

– Sen nima deb o'ylovding-a? Yaxshi yashash, to'kin dasturxon, yoqimli kechalar! It yotish, mirza turish – mening yashashim shu-ku, og'aynichalish!

Qadrdon oshnamning keng, do'mboq yuzlariga yaqinroq tikilib, undan o'tmishda men uchun nechog'liq aziz bo'lgan xislatlarni topishga urinardim. Simonning faqat ko'zlarigina o'zgarmagan edi, biroq ularda ham menga tanish bo'lgan nigohlar ortiq balqimasdi, shunda o'zimga o'zim: „Basharti ko'zlar teran aql ko'zgusi ekan, demak, boshdagi aql tarozisi ham avvalgiday emas, eh, men bilgan Simondan zig'ircha ham qolmabdi-da!“ deb og'rib qo'ydim.

Simonning ko'zlari do'stona shodlikdan porlab, yonib turgan bo'lsa-da, ularda aql nurlari endi chaqnamay qo'ygandi. Bir og'iz so'z bilan butun zakiyligini ayon qilib turguvchi qadrdonim Simon endi qaylarda qolib ketdi ekan-a? Chuqur g'ussaga botib turarkanman, to'satdan uning ovozi xayolimni bo'ldi:

– Jorj, qani bu yoqqa bir qarab qo'y-chi! Bular – mening to'ng'ich bolalarim!

O'n to'rt yoshlar atrofidagi, qomati xuddi xotinlarnikiday bir qiz bilan yoshi o'n uchlar chamasidagi o'quvchi kiyimidagi bir bola ikkilangan-cha, qo'rqa-pisa yonimizga keldi. Men ko'zlarimga ishonmasdan, arang ovoz chiqardim:

– Rostdanam sening bolalaringmi?

– Bo'lmasam-chi! Meniki-da! Meniki bo'lmay kimniki bo'lsin! Xa-xa-xa! Simon yana xaxolagan-cha bolalarining yelkasiga qoqib qo'ydi.

– Farzandlardan nechta bo'lgan o'zi?

– Naq beshta! Yana uchtasi uyda qolgan!

U bu gaplarni boshqacha g'urur, hatto g'olib bir odam ohangida gapirdi, men bo'lsa u so'zlagan sari ich-ichimdan tushunarsiz og'riq bilan do'stimning dimog'dor va kekkaygan aftiga cheksiz hasrat bilan tikilib turardim. U bamisoli o'z inida faqat bola ko'paytirish bilangina mashg'ul bo'lgan beg'am ayiqday ro'paramda gerdayib qo'r to'karkan, birdaniga butun qalbim sovib, uni zilday tegirmon toshi bosib qolganday edi.

Birozdan so'ng biz Simon minib kelgan izvoshga o'tirdik. U zerikarli, mudroq bosgan shaharcha oralab labi labiga tegmay, tinmay javragancha izvoshini haydab ketdi. Ko'chalarda hech zog' ko'rinmas, unda-bunda bir-ikkita it bilan oqsoch xizmatkorlar qorasi ko'zga tashlanib qoldi. Ba'zan-ba'zan do'konlari oldida ko'rinib qolgan sotuvchilar Simonni ko'rib, bosh kiyimlarini ko'tarib, salomlashgan bo'lar, Simon ham o'sha asnoda ularga javoban boshini qimirlatib o'tar, keyin menga darhol o'sha kishining kimligini ayon-bayon qila boshlar, bu bilan u xuddi shaharchadagi

hamma odamni besh qo'limdek bilaman, demoqchiday bo'lardi.

Tez orada shaharchadan ham chiqib oldik. Endi izvosh baayni parkday kattalikdagi bepoyon bog' qarshisidagi mahobatli uy oldiga kelib to'xtadi.

– Mana shu bizning kulbayi vayronamiz bo'ladil! – soxta kamtarlik bilan xitob qildi Simon, pirovardida u yana tilidan bol tomib, o'zining „kulbayi vayrona“sini ta'riflab ketdi, men ham noiloj uning gaplarini quvvatlab turdim.

Uyga yaqinlashishimiz bilan ostonada kelguchi mehmon uchun ataylab pardozi qilgan, sochini ham maxsus tuzattirib, kutilgan mehmon sharafiga boshdan oyoq yasan-tusan qilgan uy bekasi ko'rindi.

Yo'q, bu ayol men o'n besh yil burun ko'rgan va bilgan oriqqina oyimtilla emasdi, qarshimda o'sha rangpar qiz o'rnida yoshini ham aniqlab bo'lmaydigan, faqat qomatigina ayollikdan darak berib turuvchi, aslida xuddi eri kabi xumday semirib ketgan do'mboq bir xonimning aksi turardi. Biroq uning ham xotin va ona degan nomi bor edi; onalik vazifasida misoli tuxum bosib yotadigan bo'lg'usi ona tovuq kabi, xotin o'rnida esa hech nima bilan ishi yo'q, boqibeg'am, biqqi cho'chqadek yashab kelayotgan bir ayol edi u.

Shunday bo'lsa-da, beka meni sertakalluflik bilan kutib oldi, Simon bo'lsa haliyam og'zi qulog'ida, meni to'g'ri kattagina mehmonxonasi tomon boshlab ketdi. Eshik oldida xuddi boshlig'i ro'parasida saf tortgan o't o'chiruvchi xizmatchilar singari qator bo'lib tizilib olgan uch nafar bolaga duch keldim.

– Qolgan bolalaringmi bular?

Gapim tugar-tugamas, Simon huzur qilib, bolalarini tanishtirib ketdi:

– Bunisi – Jin, mana bunisi bo'lsa Sofiya, bu esa Gontran. Qalay, ajoyib-a?

Boshim bilan tasdiq ishorasini berib qo'ydim, Simon bir zumda mehmonxona eshigini lang ochdi. U boshqacha mehmonnavozlik ishtiyoqi bilan harakat qilardi. Ichkariga kirgan zahotim xona burchagidagi tebratma kursi ichiga botib ketgan, kursisini ohista likillatib, tebranayotgan qari bir cholga ko'zim tushdi. Aftidan u falaj edi. Yuzimdagi savol alomatini payqagan chog'i Radevin xonim darhol yonimga kelib, past ovozda:

– Bu kishi bizning buvajonimiz bo'ladi, janob. Ancha qarib qoldi, yoshi ham sakson yettilarga borib qolgan, – dedi. So'ng qaltirab o'tirgan kek-sa cholning qulog'iga yaqin kelib, baland ovozda shang'illadi: – uyimizga Simonning do'sti kelibdi, buva!

Bechora falaj chol menga nursiz ko'zlarini bir muddat qadab, so'nik tikildi-da, keyin bor kuchini og'ziga yig'ib, „Xayrli kun“, demoqchi bo'ldi. Ha, rostdanam, shunday deyishga chiranib ko'rdi boyoqish. Biroq og'zidan – Ouva, ouva, ou... degan tushuniksiz ovozlar chiqib, keyin nochor qo'llariningina silkib qo'ydi.

Joyimga o'tirarkanman, „Sizni ko'rib turganimdan behad xursand bo'ldim, otajon“, deb unga minnatdorlik bildirgan bo'ldim.

Shu orada tashqaridan mehmondorchilik yugur-yugurlari bilan ovora bo'lib yurgan Simon kira solib, tag'in xaxolagancha gapira ketdi:

— O'ho! Buvamiz bilan darrov oshna bo'lib olib-sizlarmi, deyman! Qoyil-ey! Bu odam tilla odam-da, Jorj, tilla! Bolalarimning ovunchog'i desam ham bo'ladi bu kishimni. Bilasanmi, otamiz ovqat desa o'lib qoladi, lekin shunaqangi ochofatki, hoy, ko'rib o'zing hayron qolasan hali! Hali ko'rasan ham, Jorj, ko'rasan! U hatto shirinliklarga ham xuddi qizlarga qaraganday suq bilan qaraydi, dasturxonni ko'zi bilan teshvoray deydi! Senga hali bundan ham qiziqlarini ko'rsatib qo'yaman, og'ayni, hademay hammasini o'z ko'zing bilan ko'rasan! Xa-xa-xa!

Kechki ovqat uchun kiyimlarimni almashtirib olgani ko'rsatilgan xonaga ko'tarilarkanman, zinalar ustida ur-to'polon shovqinini eshitib, beixtiyor o'girilib qaradim, otalarining ketidan bir-birlarini urib-yiqitganча zinalardan chiqib kelayotgan Simonning bolalariga ko'zim tushdi. Albatta Simon buni mening hurmatim uchun, mehmoniga alohida e'tibor ko'rsatish maqsadida ataylab o'zi uyushtirgan edi.

Xonamning derazalari yam-yashil maysalar bilan qoplanganday tekis, biydek ulkan bug'doyzorlar-u suli ekinzorlari tomon qaragandi. Dala ichida na bir o'sgan dov-daraxt va na boshqa o'simlik butalari ko'zga tashlanardi. Bu manzara uy ichiga negadir g'amgin va yurakni zoriqtiruvchi kayfiyat olib kirardi.

Tushkun holda xomush bo'lib o'tirarkanman, nihoyat, kechki ovqat uchun qo'ng'iroq chalindi. Pastga tushdim. Radevin xonim zinapoya tagida chiqishimni poylab turgan chog'i, ko'rinishim bilan qo'limdan tutdi-da, tantanali sur'atda meh-

monxonaga boshlab kirdi. Dasturxon atrofida tit-rab-qaqshab o'tirgan boyagi falaj cholga nigohim tushishi bilan nimagadir ko'nglim yana buzilib ketdi. U dasturxondagi har bir taomga nihoyatda ochko'zlik bilan suqlanib o'tirar, bir ovqatni qo'yib, ikkinchi ovqat idishi atrofida to'xtovsiz ko'zi aylanardi. Ba'zan u sabri chidamay, duch kelgan lagan ichiga kir va qaltiroq qo'llarini tiqib olardi.

Simon dasturxonga o'tirayotib, qo'llarini ishqaladi-da, menga ko'zini qisib qo'ydi:

– Qarab tur, maza qilasan!

Simonning bolalari ham yebto'ymas buvalarining telbanamo qiliqlaridan mening ham kulib o'tirishimni poylashar, ayni chog'da esa o'zlari piq-piq etib, keksa buvalarini ermaklay boshlashgandi. Radevin xonim ham bir chetda odob yuzasidan miyig'ida iljayib o'tirar, go'yo bu tentakka nima deysiz endi, degandek yelkalarini qisib qo'yardi. Shu payt Simon qo'llarini og'ziga karnay qilib oldi-da, otasining qulog'iga qarab qichqirdi:

– Bu oqshom mazali guruchli bo'tqa yeymiz!

Shu topda bechora cholning ahvolini bir ko'rsangiz edi! Uning bujur yuzlarida go'dakday pok, ma'sum bir quvonch nurlari balqidi, ko'zlari pirpirab, o'zicha bir nimalar deb g'o'ldiradi, butun a'zoyi badani birvarakayiga qaltirab ketdi, bu bilan u o'zining qanchalar suyunib ketganini bildirib qo'ymoqchi edi. Nihoyat, dasturxonga kechki taom tortildi.

– Anavini qara! – bir vaqt shundoqqina qulog'im ostida Simonning qattiq shivirlagani eshitildi. Qariyaga sho'rva yoqmas ekan, u sho'rvani istamay, undan bosh tortar, ammo sog'lig'ini deb, uni ha-

deb yeyishga majbur qilishardi. Cholga qarab turuvchi xizmatkor qariyaning og'ziga sho'rva to'la qoshiqni chunonam tiqishtirar, chol bo'lsa ovqatini sovitaman deb, puflamoqchi bo'lar va butun dasturxonga qoshiqdagi sho'rvani to'kib sochardi. Cholni boyadan beri kuzatib turgan bolalar bu tomoshadan zavq olib, qiyqirib kulishar, ayni o'sha paytda ularning dadasi ham maza qilib xaxolar va tez-tez menga qarab:

– Umringda shunaqa ajabtovur kimsani ko'rganmisan, a? – deya miriqib kulgani-kulgan edi.

Butun kechki ovqat davomida bor oila sho'rlik cholni ermaklab o'tirishdi. Qariya esa atrofidagi qiyqiriq, kulgi sadolarini eshitmas va tushunmas, uning xayoli faqat dasturxonda edi. U o'zi yemoqchi bo'lgan kosalarga titroq qo'llarini cho'zar, idishni ushlay deganda barmoqlari qattiq qaltirab, lagan va piyolalarni bir-biriga urishtirib yuborar, o'zi ham dam-badam xirqirab yo'talar edi. Shunda mening a'zoyi badanimga ayovsiz bir dahshat rahna soldi. Nazarimda, butun yer yuzidagi eng ko'p jaf o chekkan g'arib va hasratli odam yolg'iz shu cholgina bo'lib ko'rindi!

U hamon qorni g'amida bezovta o'tirardi, bir zumda yonidagi yeguliklarni yeb bitirar, yana qo'shni kursilar oldidagi taomlarga harislik bilan qo'l uzatardi. Simonning xonadoni bo'lsa bu dahshatli hamda g'aroyib manzaradan rohat qilib, tinmay kulishardi.

Bir mahal ular cholning likopchasiga bir tishlam go'sht bo'lagi qo'yдилar, qariya bo'lsa hashpash deguncha uni ham laqqa yutganday, yeb bitirdi. Oradan hech qancha vaqt o'tmasdan,

kutilgan guruchli bo'tqa ham olib kirildi, falaj chol sevinganidan baland bir tovush chiqarib qo'ydi. Simonning o'rtancha o'g'li Gontran esa buvasining xursandchiligiga barham berib, unga: „Juda ko'p ovqat yedingiz, endi yo'q, boshqa bermaymiz!“ deb taqiqlab qo'ydi. Aslini olganda, bu bir hiyla ekan. Ular o'zlarini go'yo cholga ortiq bir burda nonni ham yedirmoqchi emasday qilib tuta boshladilar. Ana shu vaqtda yuraklarim pora-pora bo'lib ketguday bo'ldi: bechora chol xuddi yosh boladay o'krab yig'lashga tushdi, shunaqangi yig'layverdiki, uning yig'isidan Simonning barcha bolalari qotib-qotib kula boshlashdi. Axiri ular rahm qilib, qariyaga bir qoshiqqina bo'tqa ilindilar. Orzulagan totli ovqati og'ziga tegishi bilan chol tomog'ida kulgili, qiziq bir tovush chiqardi, keyin xuddi o'rdaklar bo'ynini ilkis harakatlantirganday, boshini u yoq-bu yoqqa chaqqon burdi, boshqalar bo'lsa bir qozon bo'tqani oshar ekanlar, chol bunday shafqatsizlikka chidayolmay, tag'in ko'proq ovqat yeyish uchun oyoqlarini polga urib, do'pillata ketdi.

Men o'rnimdan qimir etmay, tamoman shalvirab o'tirardim. Cholning oh-zorlariga ortiq toqat qilolmadim, uning o'rniga xonadon vakillariga ya-linib:

– Iltimos, buvaga yana ozroq bo'tqadan solib beringlar, – dedim.

Ammo Simon o'sha zahoti og'zimga urdi: „Aslo! Aslo, qadrdonim, aslo unday deya ko'rma! Buvamiz qancha ko'p yesa, shu yoshida u yoqqa ketishlari shuncha tezlashadi. Yo'q, ortig'i mumkin emas!“

Men tilimni tishladim. Shu topda xayolimni g'azabnok o'ylar katta kuch bilan parmalar edi.

O, oqibat! O, mehr! O, odamzod! Notavon va miskin chol! Eh, nochorgina chol-a! Hayotining kuzagida, qalbi yetim bo'lib qolgan bir paytida bu qadar bechoravash kimsaga aylanib qolmasa u! Bolalari uning sog'lig'i uchun hatto yaxshi ko'rgan ovqatidan loaqal bir luqmasini ham ravo ko'rishmadi-ya! Sog'liq emish! Shu yoshda, shu ahvolda unda sog'liqdan umid va asar bormikan? Ular qariyaning umri uchun g'am yeyapmiz, deyishdi. Uning umri? Necha kun qolgan ekan bu sho'rlikning umri tugashiga? O'nmi, yigirmami, ellik va yo yuz kunmi? Qancha? Unga rostdanam jonlari achiyaptimikan? Yoki dasturxon ustida xandon otib, mazaxo'raklik qilishlari uchun uning kunlarini cho'zishmoqchimikan?

Yo'q, bu g'arib kimsaning bu dunyoda hech narsasi qolmagan, hech narsasi. Uning atigi birgina tilagi qolgan, u ham bo'lsa guruchli bo'tqa! Nahot shugina istagini ham boyoqishga ko'p ko'rishsa! Nahot o'lgunicha bechoraginani shunday azoblayverishsa!

Allamahalgacha qarta o'yiniga o'zimni chalg'itib, dilgir o'tirdim, vaqt judayam kech bo'lib qolgani-dan keyin noiloj xonamga chiqib, uxlashga urinib ko'rdim. Biroq ruhim butkul tushkunlikka tushib ketgan, butun yuragim tub-tubidan zirqirab, qayg'uli nola chekardi. Joyimga yotmasdan, allamahalgacha derazam oldida ma'yus o'tirib qoldim. Qulog'imga qayerdadir, qaysidir daraxt shoxida o'tirib, binoyidek sayrayotgan bir qushning mayin ovozidan bo'lak hech narsa kirmasdi. O'sha qush shubhasiz, o'z halovatidan ham voz kechib, ne-ne umidlar bilan tuxum bosib yotgan juftini erka-

lab uxlatish uchun butun tun bo'yi ana shunday kuylab chiqadi.

Shunda ko'zimga do'mboq xotini va tartibsiz bolalari yonida pishillagancha xurрак otib yotgan, bir paytlar jonajon bo'lgan do'stimning beg'am, beparvo basharasi ko'rinib ketdi. Ko'nglim g'ash tortib, derazadan tepaga – bahaybat, qoramtir ko'kka qaradim. Shu dam osmonda na oqqushmi-sol oy va na yilt etgan yulduzlar jilosi nur sochar edi.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

PUSHTI RANG UPA

Nihoyat Soufi o'z xonasida dam olib o'tirar edi.

U o'lguday toliqqandi. Kun juda og'ir o'tgan; xuddi kechagi kunday, xuddi kechadan oldingi kunday og'ir o'tgandi. Aslida-ku, har bir kun shunday og'ir tarzda o'tar va bu kunlar Soufining yana bir yoshini asta-sekinlik bilan undan uzoqlarga olib ketmoqda edi. Yana ikki yil o'tgach, Soufi ham ellik yoshni urib qo'yadi. U uchun har bir kun borgan sari og'irlashib borardi.

Pastdagi yo'lak bo'ylab taralayotgan beka bilan xo'jayinning g'o'ng'ir-g'o'ng'ir ovozi oqsochning qulog'iga chalindi. Bekaning g'azab otiga mingani yaqqol sezilib turardi. Eri bilan gaplashganida uning tepa sochi tikka bo'lishi odatiy holga aylanib qolgandi.

Qo'ng'iroq chalinishi bilan Soufi dik etib o'rni-dan turdi-yu, koridor tomon halloslagancha yugurib ketdi. Obbo, qo'ng'iroq tag'in chalindi. Beka kutishni yoqtirmasdi.

– O, Xudoyim-ey, Soufi! Qorangni endi umrbod ko'rmas ekanmanmi, deb o'ylagandim!

Soufi miq etmadi. Nima ham desin? Beka eshigi ochiq kiyim javoni oldida kuymalanardi. U qo'lga bir dasta qilib ko'ylaklarini ilib olgan, yana allaqanchasi karavoti ustida yoyilib, sochilib yotardi.

– Ertaga, Soufi, – dedi beka shoshilayotganidan nafasi bo‘g‘ziga tiqilib, – bizlar Rimga jo‘nab ketamiz. Ertaga ertalab. Demak, ayni daqiqadanoq tayyorlanishimiz zarur.

– U yoqda qancha vaqt bo‘lasizlar, xonim?

– Bunisini bilmayman. Ehtimol, ikki yoki uch hafta bo‘larmiz.

– U holda kattaroq chamadonni tayyorlaganimiz ma‘qul emasmikan? Men hozir borib o‘shani olib kelaman.

– Kel, senga qarashib yubora qolay, Soufi, – dedi beka oqsochi zil-zambil chamadonni keltirishi bilan. Odatda, beka atrofida qari ayol uymalanib yurishini jini suymasdi. Ammo Soufi o‘z ishini ko‘ngildagidek ado etardi.

Keksa oqsoch narsalarni joylashtirish bilan band ekan, ko‘ngli negadir cho‘kib borardi.

– Butun kunni divanda, – deya o‘y surardi u, – aynan xonimniki singari kattagina rohatijon karavot ustida o‘tkazish. Faqat uxlash, dam olish, yana xonim to‘g‘risida va uning qaysi topshiriqlarini bajarish haqida zig‘ircha tashvish qilmaslik – shunaqasi ham bo‘larkanmi?

– Uning so‘nggi o‘yinidan keyin, – beka eri haqida so‘zlab ketdi, – o‘zining aytishicha, bir tiyini ham qolmagan emish. – „Biror donayam yangi kiyim sotib ololmayman“, dedi u. – Beka derazadan tashqariga bir qarab oldi. – Boz ustiga, – deya gapida davom etdi, – erimning qari otasi ham peshanamga kelib olgan. – „Shunday shoir ering bilan faxrlanishing kerak“, deydi-ya qariya tushmagur. Yuziga qarab xaxolab yuborishdan o‘zimni zo‘rg‘a ushlab qoldim. – Beka qah-qah otib kulib yubor-

di. – O, o‘zinning Soufiginam-ey, nechanchi osmonlarda uchib yuribsan-a? Manavi almisoqdan qolgan yashil ko‘ylakni joylashingga balo bormi?

Soufi indamasdan ko‘ylakni garderobga ilib qo‘ydi.

– Nima uchun bu aynan shu kecha qovoq-tumshug‘ini osiltirib olibdi? – deb o‘ylardi beka ichida. – Yuzlari ham sarg‘ayib, tishlari ko‘karib ketibdi. Bunchalik xunuk bo‘lmasa. Yaxshisi uxlagani jo‘natib yubora qolay. Ammo nima qilib bo‘lsa ham ish yakunlanishi kerak-da. Nima qilsam ekan-a? Beka o‘z-o‘ziga achinib ketdi.

Beka „Hayot og‘ir-da, – deya o‘y surganicha divani ustiga cho‘kdi. – Sarg‘aygan yuz va ko‘kargan tishlar! Chindan ham o‘ta yoqimsiz!“ Soufining afti bekani kasal qilayozdi.

– Hayot og‘ir-da, – deya yana takrorladi beka. U oqsochini xonasiga ketkazib yuborsa ham bo‘lardi. Biroq lash-lushlarini hozirlashni bir o‘zi eplolmaydi. Ustiga-ustak, ertaga saharlab Rimga ketishlari kerak. Beka eriga sayohatga keta olishini aytganida, u ishonqiramay miyig‘ida kulib qo‘ygandi.

– Soufi, – dedi xonim nihoyat bir chora topgan-day, – borib, mening pardozi stolim ustini bir qaragin-a. O‘sha yerda pushti rang bir upa turibdi. O‘shandan yonoqlaringga ozgina surtib ol. Yana o‘sha joyda qandaydir lab bo‘yog‘i ham bor.

Keksa Soufi o‘rnidan turib, pardozi stoliga borgunicha va aytilgan topshiriqni adog‘iga yetkazgunicha beka ko‘zlarini yumib turdi. Obbo, bu xotin buncha ivirsimasa... Nihoyat, Soufi imillaganicha joyiga qaytib kelib, narsalarni joylashda davom etdi. Xonim ko‘zlarini ochdi. „Voy, shu-

nisi yaxshiroq bo'ldi, sal bo'lsa-da odambashara bo'ldi-qoldi“.

– Rahmat, Soufi. Tuzukkina odamga aylanding-
qo'ying. – Beka o'rnidan turdi. – Qani endi, chaq-
qon-chaqon qimirla, mana bu narsalarni tez joy-
lab olaylik.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

TAVBA

Margarita de Terel o'lim to'shagida yotardi. Uning yoshi ellik oltida bo'lsa-da, ko'rinishidan yetmish beshdan kam emasdi. Nafasi qaytib, yuzlari choyshabdek oqarib ketgan, seskanib-seskanib ketar, butun tanasi titrar, ko'zlari esa biror dahshatli narsani ko'rgandek olazarak edi.

Uning opasi Suzanna undan olti yoshga katta bo'lib, yotoq yonida tizzalab o'tirgancha ko'zyosh to'kardi. Kichkina, ustiga dasturxon tashlangan stolda ikkita yonib bitgan sham qoldiqlari esa tezroq ruhoniy kelib, tavba-tazarru qildirishi lozimligiga ishora qilib turardi.

O'lim yoqasida yotgan ayolning yotog'ida ham xunuk tartibsizlik hukm surar: stol va polkalarda turli dori-darmon ko'piklari, burchaklarda ishlatib tashlangan qo'l sochiqlari sochilib yotardi. Stul va kreslolar esa xuddi qo'rqib ketishgandek har tomonga surilib ketishardi. O'lim sharpasi shu yaqin orada kezinar va egasini kutardi.

Bu opa-singilning taqdiri achinarli. Butun tuman shu haqda gapirgan, eshitganlar ko'zyosh ham to'kishgan. Kattasi - Suzanna bir vaqtlar yosh bir yigit bilan sevishgan, hatto unashtirilgan edilar. To'y kuni ham belgilangan, biroq to'satdan Andi le Sampyerning bevaqt o'limi ularni ayirgandi. Kuchli qayg'uda qolgan qiz hech qachon tur-

mushga chiqmaslikka ahd qilgan. U soʻzida tur-
di. Bevalik libosini egnidan yechmadi, doimo qora
koʻylakda oʻtirardi.

Bir kuni ertalab singlisi, oʻn ikki yashar Mar-
garita opasini quchdi va dedi:

– Opajon, sizning baxtsiz boʻlishingizni ista-
mayman. Bir umr yigʻlab oʻtishingizni ham xohla-
mayman. Hech qachon, sirayam sizni tashlab ket-
mayman. Menam turmushga chiqmayman. Siz
bilan bir umr birga qolaman.

Suzanna singlisining hayajonli gaplaridan taʼ-
sirlanib uni oʻpib qoʻysa-da, biroq gaplariga ishon-
magandi. Ammo singlisi gapida turdi. Ota-ona-
sining nasihatlari, opasining iltijolari kor qilmadi:
erga tegmadi. U juda goʻzal edi, koʻpchilik yosh
yigitlarning aqlini olgandi, lekin qiz barini rad
etar, opasini tashlab ketmasdi.

Opa-singil bir umr birga yashashdi, ayrilishma-
di. Tutashgan yoʻllaridan birma-bir qadam bosib
oʻtdilar. Margarita opasiga nisbatan doim gʻamgin
yurar, biroz qattiqqoʻl edi. Shuning uchunmi opa-
sidan koʻra tez qaridi, oʻttiz yil davomida dilini ezib
kelgan bir sir tufayli ham shunday kechdi uning
taqdiri.

Mana, u dunyoni birinchi boʻlib tark etyapti.

Bir sutkadan beri Margarita gapirmasdi. Tong-
da u nihoyat tilga kirdi:

– Ruhoniyni chaqiringlar, vaqt boʻldi, – dedi
u quruqshagan lablarini bazoʻr qimirlatib. Uning
koʻzlarida allaqanday qoʻrqinch bor edi.

Opasi choyshabning bir chetiga oʻtirib, yuragi
ezilib yigʻlar, bir soʻzni takrorlardi:

– Margo, jigarim mening, mittiginam!

Opasi uni doim mittiginam deb erkalardi. Singlisi esa opajon derdi.

Zinadan qadam tovushlari eshitildi. Eshik ochilib, xizmatchi bolakay ko'rindi. Uning ortidan esa kimxob kiyimdagi ruhoniylar kirib keldi. Ruhoniylarni ko'rib, Margarita amallab qo'zg'aldi, gapirishga bazo'r shaylandi, oyog'ini o'rab turgan choyshabni irg'itdi.

Abbat Simon uning yoniga kelib, qo'llaridan tutdi, peshonasidan o'pib mayin so'zladi:

– Egam seni afv etgay, bo'tam. To'g'riso'z bo'ling, gapirishingiz mumkin.

Shu payt Margarita haqiqatni aytishga chog'lanib o'rnidan jildi. Butun yotoq qimirlab ketdi go'yo. U tilga kirdi:

– Opajon, yonimga o'tiring va tinglang...

Ruhoniylar Suzanna tomon o'girildi va unga joy ajratdi. O'zi esa kresloga cho'kib, ikki ayolning ham qo'llaridan tutdi:

– E Yaratgan egam! Ularga kuch-quvvat ber, marhamatingni ayama.

Margarita xirillagan tovushda gapirar, xuddi ovozi hozir o'chib qoladigandek edi.

– Meni kechiring, kechiring, opajon! O, agar bilaysadingiz, bu paytning kelishidan naqadar qo'rqib yashaganimni...

Suzanna ko'zidagi yoshni artib so'radi:

– Seni nega kechiray, mittiginam? Sen menga o'zingni baxsh etding, baridan kechding. Sen farishtasan...

Margarita uni to'xtatdi:

– Jim! Aytishimga imkon bering... gapimni bo'lmang. Qo'rqinchli... hammasini aytib olay. Oxi-

rigacha... shoshmang... tinglang... siz eslaysiz... Anrini eslaysiz-a?..

Suzanna hayron bo'lib singlisiga tikildi.

— Eshiting, shunda tushunib olasiz. Men o'shanda atigi o'n ikki yoshda edim. Esingizda-ku, to'g'rimi? Meni rosa erkalatishardi. U uyimizga birinchi marta kelganida, loklangan etikda edi; tulporidan sakrab tushdi, kiyimi uchun uzr so'rab, otamga bir xabar yetkazishi lozimligini aytdi. Bular esingizda, to'g'rimi? Jim... tinglang. Uni ilk bor ko'rganimda ko'rkamligidan toshdek qotgandim. U otam bilan gaplashib bo'lguncha xonaning bir burchida turib undan ko'zimni uzolmay qolganman. Bolalar juda g'alati xalq, hatto qo'rqinchli... O, uni qanchalar orzulardim! U yana keldi. Uni bor nigohlarim, bor qalbim bilan kuzatardim... Yoshimdan ko'ra tez ulg'ayib qolgandim. Ko'ringanimdan ko'ra esa ancha ayyor ham edim. U tez-tez kela boshladi. Faqat u haqda o'ylardim. O'zimga o'zim shivirlardim: „Anri... Anri de Sampyer!“

Keyin esa uning sizga uylanmoqchiligini aytishdi. Oh, opajon, bu so'zlar menga tig'dek qadal-di! Yondirdi! Uch kecha uxlamay yig'lab chiqdim. U har kuni nonushtadan so'ng uyimizga kelardi, esingizdami? Gapimni bo'lmang, eshiting... Siz Anriga atab u yoqtiradigan pirojniylarni tayyorlardingiz: un, yog' va sutdan. O, men ham pishirishni bilardim buni. Kerak bo'lsa, hozir ham pishira olaman. Anri pirojniylardan tatib ko'rarkan, qo'lidagi vinodan ho'plab, „A'lo darajada!“, deb maqtardi. Esingizdami shu gaplari? Rashk qilardim,

¹ „Anri... Sampyerlik! Anri!“. (fra.)

rashk! To'y kuni ham yaqinlashib qolgandi. Ikki haftagina qoluvdi. Men aqldan ozdim. „U Suzannaga uylanmaydi, yo'q, buni istamayman. Katta bo'lsam, u faqatgina menga uylanadi. Hayotimda undan boshqasini bu qadar qattiq sevolmayman...“, derdim xayolan.

Ammo bir kuni kechasi, to'yga o'n kun qolgani-da, siz oy yog'dusida u bilan sayr qilishga chiqib ketdingiz... u yerda katta qoraqarag'ay bor edi... U sizni daraxt tagida quchib qo'llaringizdan tutdi va uzoq bo'sa oldi. Buni yaxshi eslaysiz. Axir, bu sizlarning ilk bo'sangiz edi... Ha, uyga qaytganingizda hayajondan oqarib ketgandingiz! Sizlarni bog'da kuzatib turgandim. Quturgancha ortga qaytdim. Qo'limdan kelsa, sizlarni o'ldirishga ham tayyor edim! O'zinga dedim: „U Suzannaga uylanmaydi. Ular oila qurisholmaydi. Bu baxtsizlikni ko'tara olmayman“. Qalbimda chuqur hasad uyg'ondi. Keyin, bilasizmi nima qildim? Tinglang... Bog'bonimiz quturgan itlar uchun zahar tayyorlashini ko'rib qolgandim. U shisha butilkani sindirib, maydalab, go'shtli qiymaga qo'shardi. Onamning dori shishasini oldim va uni maydaladim. Zarrali, yaltiroq kukun hosil bo'ldi. Ertasiga esa siz pirojniy tayyorlayotganingizda, men bildirmay kukunni xamirga qo'shib yubordim. U pirojniydan uch dona yedi... siz esa bitta. Qolgan oltitasini esa hovuzga tashlab yubordim... O'shanda ikkita oqqushimiz o'lib qolgandi, esingizdami? Jim bo'ling... faqat tinglang. O'shanda mengina qotil pirojniylardan yemadim, ammo bir umrlik azobni orttirib oldim. U o'ldi... bilasiz. Tinglang... bu hali hammasi emas... keyin... har doim... qo'rqinch-

li edi. Butun hayotim buzilib ketdi. O'zimga so'z berdim: „Bir umr opamning yonida bo'laman va so'nggi ondagina haqiqatni so'zlab beraman.“ Ha, bu daqiqalarni doim o'ylab yashardim. Qarshingizda aybimni tan olish onlarini... Vaqt bo'ldi. Qo'rqib ketyapman... opajon!

Erta-yu kech, tun va tongda shu haqda o'ylardim: vaqti kelsa, unga iqrор bo'lishim kerak... Kutdim. Oh, bu azob iskanjasi! Mana, endi bari-ni bilasiz. Jim! Gapirmang. Men qo'rqib ketyapman! Narigi dunyoda u bilan yuzlashsam, o'ylab ko'ring-a? Axir, uni sizdan avval men ko'raman. Istamasam-da shunday bo'ladi. O'lyapman... Kechiring meni, kechiring!... Siz afv etmasangiz, uning ko'zlariga qaray olmayman. Ayting unga, janob ruhoniy, meni kechirsin... iltimos. Bo'lmasa, o'lolmayman...

U og'ir nafas olib titradi va oyoqlari bilan choyshabni timdalay boshladi.

Suzanna esa qo'llari bilan yuzini yopib olgan, qimir etmasdi. U Anri haqida, uzoq davom etishi mumkin bo'lgan muhabbati haqida o'ylardi. Qanday go'zal hayot kechirishlari mumkin edi-ya? Eh, qadrdon marhumlar! Ular qalbimizni naqadar qiynaydilar. Ilk va yagona bo'sa-chi! Ayol buni yuragida asrab keldi. Bu bo'sa so'nggisi bo'lib qoldi.

Birdan ruhoniy baland ovozda hayqirdi:

– Suzanna xonim, singlingiz jon beryapti!

Shunda Suzanna qo'lini yuzidan tushirib, singlisini quchib o'pdi va shivirladi:

– Seni kechiraman, mittiginam...

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasi

YAXSHI ODAM

Pyotrning qaytishini orziqib kutdik. Chunki yaqin orada hech birimiz yorug'likka chiqib ko'rmagan edik. Pyotrning omadi bor ekan. Hujjatlaridagi chalkash joylarga aniqlik kiritish uchun hakamning o'zi uni yo'qlabdi. Unga havasimiz keldi. Qamoqxonadan bir qadam bo'lsa-da tashqariga chiqish, qo'l-oyog'iga kishan urilmagan ozod odamlarni ko'rish, quyosh nuriga to'yish – barchamizning necha yillik orzuyimiz edi. Bu baxtga Pyotr musharraf bo'ldi.

Baxtiyor hamxonamiz peshinga yaqin qaytdi. Og'ir eshikni yopishlari bilan uni o'rtaga oldik.

– Qani, nimalarni ko'rding? – deb uning hikoyasiga ilhaq bo'ldik.

Pyotr yog'och karovotiga o'tirdi-da, zax devorga suyanib, jilmaydi.

– Avval oyog'imga og'ir kishan urishdi, – deya hikoyasini boshladi Pyotr. – Keyin bu „marvarid shodalari“ni sudrab, boshliqning xonasi tomon yurdi. Shu yerda soqchi almashishi kerak ekan. Bir mahal ichkaridan boshliqning ovozini eshitib qoldim. U mening farishta mulozimlarimga yo'l-yo'riq ko'rsatayotgan ekan:

– Kiprik qoqmay kuzatlaring. U o'lim jazosiga loyiq, nihoyatda xavfli jinoyatchi. Ko'zlaringni

shamg'alat qilib qochib ketmasin, ziyrak bo'llaring. Mutlaqo gaplashmalaring. Agar qochguday bo'lsa, o'rniga o'zlaringni qamab qo'yaman. Uqdilaringmi?

Boshliq bu bilan kifoyalanmay, yana mening o'zimga ham ma'lum bo'lmagan bir qator fazilatlarimni aytib berdi. Xullas, uning tasvirida men salkam yovuz, qonxo'r maxluqqa aylandim-qoldim. Lekin qosh qo'yaman deb ko'z chiqarib qo'ydim. Soqchilar ko'zimga qarashga botina olishmadi.

Qamoqxonadan chiqib ozgina yurgach, orqamga qaradim. Soqchilar miltiqlarini shay qilib, boshliq aytganday kiprik qoqmasdan kelishayotgan ekan.

– To'g'riga qara, bo'lmasa otib tashlaymiz! – deb po'pisa qilishdi.

Soqchilarning bu ahvolidan kulib, hazillashgim keldi.

– Yaxshi, – dedim men, – odamga o'xshab muomala qilishni bilmasalaring, o'zlaringdan ko'rlaring. Yana oltmish bir qadam qo'yganimdan so'ng izimni qidirib qolasanlar.

Gapim og'zimdagi qoldi. So'zim tugamay ikkala miltiq ham kuragimga tiraldi. Ko'chadagi odamlar hayron bo'lib qarashadi. Yigirma qadamcha bosdim. Birdan yuragimga g'ulg'ula tushdi. „Juda bema'ni hazil qildim-da. Vasvasaga tushib tepkini bosib yuborsami, tamom...“ – dedim o'zimga o'zim. Baxtinga soqchilarning biri horg'in tovushda gapirib qoldi:

– Sen-ku, joningni huzurini ko'zlab qochib ketarsan. Senga balo ham urmaydi. Ammo biz bechoralarga kim rahm qiladi? Bolalarimiz tirik ye-

tim bo'lib qolishadi-ku! Biz bir omi odamlarmiz. Boshliqlar aytgan ishni qilamiz.

– Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqarkan. Agar odamga o'xshab muomala qilganlaringda shuncha qiynalmasdilaring. Bo'пти, endi xavotirga tushmalaring. Qochmayman.

Shunday deb to'xtadim-da, ularga qarab kuldim. Soqchilar gapimga bir ishonib, bir ishonmay turib qolishdi. Keyin ularning biri miltig'ini yelkasiga osdi-da, jilmayib qo'ydi. Ikkinchisi ham kuragimga tirab turgan miltig'ini oldi. Qolgan yo'lda hangomalashib ketdik. Ular g'arbiy muzofotdan kelishgan ekan. Bilim yurtini tugatishga qo'yishmabdi. Politsiya xizmatiga olishibdi. Ikkovi ham dilkash yigitlar ekan. Men ularga bisotimdagi latifalarning hammasini aytib berdim.

Hakam bor-yo'g'i otamning ismini aniqlamoqchi ekan. Bir nafasda qaytib chiqdim. Soqchilar bilan eski qadrdonlar kabi yonma-yon yurib borayotganimizni ko'rib ko'chadagi odamlar hayron qolishadi. Soqchilar menga hatto aroq ham quyib bermoqchi bo'lishdi. Ko'nmadim. Keyin qo'yarda-qo'ymay yemakxonaga boshlashdi. Tamaddi qilib, bo'za ichdik.

– Shaharda qarindosh-urug'laring bo'lsa, kirib chiqmaymizmi? – deb qoldi soqchilardan biri.

Qarindosh-urug'larim borlikka bor-a, lekin kishanlarni sharaqlatib kirib borish to'g'ri kelmaydi. Shuning uchun hech kimim yo'q deb qo'ya qoldim.

Qamoqxonaga yaqinlashganimizda ular yana qoidaga binoan miltiqlarini o'qtalib orqaroqqa o'tishdi. Boshliqning xonasiga kirib ketishayotganda ularning biri ikkinchisiga dedi:

– Boshliq aldabdi, bu yaxshi odam ekan...

Pyotrning hikoyasini eshitib, unga „Yaxshi odam“, deb nom berishga qaror qildik.

– Marhamatlaring uchun minnatdorman, – dedi u o‘rnidan turib, – ammo bir narsani aytib qo‘yay: keyingi kunlarda tushimga qiziq bir odam kiradigan bo‘lib qoldi. U ro‘paramga o‘tirib olib, ko‘zimga tik qaraydi. „Pyotr, agar sen bir o‘zingni yaxshi odam deb bilsang, yanglishasan, – dedi u. – Bu dunyodagi odamlarning barchasi yaxshi. Lekin ba‘zilar qachondir, qaydadir, qandaydir baloga yo‘liqib qoladilar. Bunday bedavo baloga duch kelganlar yomon odamga aylanadilar. Men ularning ko‘pini ko‘rdim. Siz ularning yuragiga yo‘l topsangiz, topganingiz, bo‘lmasa holingizga voy“.

Bolgar tilidan

Tohir MALIK tarjimasi

DUSHMAN

Sinfdosh do'stim leytenant Lyudvig Brayerdan „Urushda o'z ko'zing bilan ko'rgan qaysi voqea xotirangda jonli saqlanib qolgan“, deb so'raganimda Verden, Somma yoki Flandriyadagi janglar haqida eshitaman deb o'ylagandim, zotan, u bu frontlarning hammasida bo'lgan, eng og'ir janglarda qatnashgan edi. Biroq u meni ajablantirib, tamoman boshqa voqeani so'zlay ketdi:

„Eng jonli saqlangani emas, balki xotiramga sira o'chmas bo'lib o'rnashgan voqea bizni front ortiga, oldingi chiziqdan olis fransuz qishloqchasiga jo'natishganida boshlangan edi. Jangda biz juda qaltis joyda himoyani saqlab, artilleriya dovuli ostida qolib ketdik, shu bois bizni frontdan ancha uzoq joyga jo'natishdi, chunki katta talofotlar bergandik, qaytadan kuch to'plashimiz kerak edi.

Avgustning ajib haftasi edi, Injilda tasvirlanganidek, go'zal yoz kunlari, xuddi bir paytlar Shampandagi yerto'lalardan birida o'lja olganimiz ko'hna sharob kabi sarxush qilardi bizni. Ust-boshimizni bitdan tozalab oldik: ba'zilarimizga yap-yangi ichkiyim tarqatishdi, boshqalar esa ko'ylaklarini qozonga solib, obdan qaynatdilar; hamma yerda ozodalik hukmron ediki, buning

fusunkor go'zalligini kir-chirga botib yuradigan askargina teran his qila oladi. Bolaligimda onam kattakon vannada cho'miltirgach, kraxmal, tiriklik va shirinkulcha hidi taralib turgan top-toza kiyimlarni kiydirgan osuda kunlardagi kabi yoqimli his edi bu.

Askar bo'lgach, tabiatga boshqalardan ko'ra o'zgacha ko'z bilan qaraydi kishi. O'sha avgust kunlari shafqatsiz, o'lim yoqasidagi dahshatli turmush sharoitlarida oyog'imizga tushov bo'lgan minglab taqiq va majburiyatlardan xalos bo'ldik; dam olish daqiqalari va soatlarida shunchaki hayotning o'zi haqida, tirikligimizni, to'rt muchamiz butligini; ko'ra olishimizni, nafas olayotganimizni va erkinligimizni o'ylab quvonchimiz ichimizga sig'may ketdi.

Botayotgan quyosh shu'lalaridan charog'on dala, o'rmonning ko'kimtir ko'lankasi, terak barglarining shitir-shitiri, shaffof suvli soyning yugurib oqishi – bari ta'riflab bo'lmas quvonch baxsh etardi; biroq ich-ichimizda qamchi yoxud tikanak singari azob berayotgan bozillagan og'riq bor edi baribir: chunki bilardikki, talay soatlardan so'ng, talay kunlardan keyin bular bari o'tib ketajak va o'limning do'zaxmonand manzaralari bilan muqarrar almashinajak. Baxt, dard, dilgirlik, qayg'u, zirikish va umidsizlik omuxtasi bo'lgan bu his dam olayotgan har bir askarga begona emasdi.

Kechki ovqatdan so'ng bir necha o'rtog'im bilan qishloqdan tashqariga chiqdim. Uzoq yuridik, deyarli gaplashmadik; ko'p oylardan so'ng birinchi marta kayfimiz chog' edi va ko'zimizga tushayotgan shom quyoshi taftida isinardik. Ha-

demay tevaragiga soqchilar qo'yilgan, to'siq bilan o'ralgan keng maydonning o'rtasidagi chog'roq, ko'rimsiz fabrika binosining ro'parasidan chiqdik. Bino hovlisi Germaniyaga jo'natishlarini kutayotgan asirlarga to'la edi.

Soqchilar yo'limizni to'sishmadi, biz bemalol tomosha qila boshladik. Bu yerda bir necha yuz fransuz asiri joylashtirilgan edi. Ular o'tirishar yoki yotishar, chekishar, o'zaro so'zlashishar yoki boshlarini osiltirgan ko'yi mizg'ishardi. Xuddi shu manzara menga katta saboq bo'ldi.

Endi esa ilk bor asirlarni, asir bo'lganda ham – o'tirgan, cho'zilib yotgan, chekayotgan asirlarni – qurolsiz fransuzlarni ko'rib turardim.

Qo'qqisdan karaxt bo'lib qoldim. Meni oddiygina bir fikr esankiratib qo'ygandi: ular ham bizga o'xshagan odamlar ekan-ku!? Biroq fakt faktligicha qoladi – Xudo shohid, juda g'alati fakt – ilgari hech qachon aqlimga kelmagandi bu fikr. Fransuzlarmi? Dushmanimiz-ku ular! Bitta qo'ymay qirib tashlash kerak ularni, chunki Germaniyani mahv etishmoqchi! Ammo o'sha avgust oqshomida men bir mudhish sirni angladim – qurol jodusi sirini. Qurol odamlarni o'zgartirarkan. Atrofimizda xotirjam, tinchgina o'tirgan bu yuvosh kishilar, bu fabrika ishchilari, qora mehnatkashlar, yuqori sinf o'quvchilari, agar birdan qo'llarida qurol paydo bo'lsa, darhol yana bizning dushmanimizga aylangan bo'lur edilar.

Boshida bizga yov emasdi ular: qurol olganlaridan so'ng dushmanga aylanishgandi. Xuddi shu narsa meni tafakkur qilishga majbur etdi, biroq mantig'im noto'g'ri bo'lishi mumkinligini

tan olardim. Ammo „Aynan qurol-yarog‘ urush olovini yoqadi“, degan fikr mudom ta‘qib etardi meni. Dunyoda shu qadar ko‘p qurol to‘plangan-ki, oxir-oqibat ular odamlardan ustun kelib, ularni o‘zaro dushman qilgandi...

Anchadan keyin, Flandriyada yana shunaqa holatni kuzatganman: temir va porox urushi qutursa, insonning qadr-qimmatini qolmas ekan. Quroldan jazavaga tushib, telbalarcha bir-birlariga tashlanishadi. Ba‘zan o‘ylab qolasan kishi: bordi-yu ikki yovlashgan tomondagi barcha tirik jon qirilib bitgan taqdirda ham, qurol-yarog‘lar, to butun jahonni yo‘q qilmaguncha urushni bas qilmasa kerak, deb... Biroq bu yerda, fabrika hovlisida sen-u menga o‘xshagan odamlarni uchratgandim. Va birinchi bor anglab yetdim: men odamlar bilan jang qilayotgan ekanman! O‘zim singari, jarangdor shiorlar-u qurol sehriga laqqa tushgan, xotini va bolalari, ota-onasi va kasb-kori bor odamlar bilan. Ular sabab bo‘lib mening fikrim ravshanlashgan ekan, balki, ularning ham ko‘zlari ochilar, men kabi yon-atrofga alanglab, bir-birlariga savol berishar: „Birodarlar, biz nima qilmoqdamiz?! Buning nima zarurati bor?!“, deya.

Bir necha haftadan so‘ng biz yana frontda edik, bu safar – picha tinchroq yerda. Fransuzlarning oldingi marrasi xiyla yaqin edi bizga, lekin pozitsiyalari pishiq-puxta himoyalangan edi, xullas, u yerda yolchitib urushmadik. Har kuni ertalab, rappa-raso yettida ikki tomon artilleriyachilari salomlashgan kabi bir-birlariga o‘q yog‘dirishardi, keyin, choshgohda tag‘in kichikroq salyut tashkil qilinar, kechgacha yaqin oxirgi marta shu yo‘sin

„salom-alik“ qilishardi. Biz istehkomlarimiz yonida quyosh nurlariga cho‘milardik, kechalari esa hatto etiklarimizni yechib, bafurja uxlardik.

Kunlarning birida betaraf maydonning narigi tomonida, brustver ustida qo‘qqisdan „Attention!“ deb yozilgan bir bo‘lak faner ko‘tarildi. Hayratdan fanerga qanchalar chaqchayganimizni tasavvur qilaver. O‘ylay-o‘ylay, hozir zo‘r, odatdagidan vahimaliroq artilleriya hamlasi bo‘lsa kerak, degan fikrga keldik, ko‘pchilik snaryadlarning dastlabki hushtaklari eshitilgani hamon handaq qa‘riga singib ketishga shaylana boshladi.

Biroq atrof tinch edi. Faner bo‘lagi g‘oyib bo‘ldi, bir necha soniyadan so‘ng esa uchiga bir quti sigaret bog‘langan kurakchani ko‘rdik. Fransuzchani chala-chulpa biladigan o‘rtoqlarimizdan biri topografiya xaritalari solinadigan katta planshetga gutalin bilan yozdi: „Compris“. Planshetni dushmanga ko‘rinadigan qilib ko‘tardik. Shunda narigi tarafda sigaret bog‘langan kurakchani u yoqdan bu yoqqa silkita boshlashdi. Biz ham planshetni silkitdik va bir parcha oq matoni namoyish etdik – u shu pallada bitini terib o‘tirgan ober-yefreytor Byulerning ko‘ylagi edi.

Picha vaqt o‘tgach u yoqdagilar ham oq mato ko‘tarishdi, kamiga – kaskani ham qo‘shishdi. Biz kuchimiz boricha ko‘ylakni silkitib signal berdik, undagi hamma bitlar yomg‘ir va shamolda to‘kilib ketgandir-ov. Nihoyat, u tomonda paket tutgan qo‘l ko‘rinib, allaqanday fransuz ehtiyotkorlik bilan tikanli sim orasiga suqildi; u sekin-asta biz tomonga emaklar va ahyon-ahyonda dastro‘molini silkitganча asabiy kulardi. Oraliqdagi may-

donning taxminan o'rtasiga yetganida u to'xtadi, paketni yerga qo'ydi, besh-olti marta unga barmog'ini nuqdi, yana kuldi, bosh irg'adi va emaklaganча iziga qaytdi.

Bular bari haddan ziyod hayajonga soldi bizni. Hayajonga bolalarga xos, taqiqlangan ishni qilish ishtiyoqi ham qo'shildi, biz kimgadir hazil qilmoqchiga o'xshardik, go'yo; qolaversa, shunchaki tezroq paket yoniga borib, undagi shirinliklarnimi yoki bir quti sigaretnimi qo'lga kiritgimiz kelardi.

Bizga biroz erkinlik, mustaqillik va barcha o'lim mexanizmlari ustidan tantana ruhi ufurdi. Shunaqa hisni men ho' o'shanda, asir fransuzlar qarshisida turganimda chuqur insoniy bir tuyg'u qalbinga muzaffarona yorib kirib, „dushman“ haqidagi ibtidoiy tushunchalarimni yanchib tashlagan damda ham tuygandim, endi esa bu zafarga o'z hissamni qo'shishni xohlamoqda edim.

Biz shosha-pisha bir nechta sovg'a-salom hozirladik, umuman olganda, mayda-chuyda narsalar edi bari, chunki neytral hududning narigi yog'idagi o'rtoqlarimizdan farqli o'laroq, surobimiz to'g'ri bo'lib qolgandi bizning. Shundan so'ng tag'in ko'ylak bilan signal yo'lladik, darrov javob qaytarishdi. Men ohista yuqoriga o'rmalay boshladim. Boshim va yelkam qariyb handaqdan chiqdi. Senga ochig'ini aytaman, juda behuzur bo'ldim: himoyasiz, mana men degandek Brustverdan chiqib turibman – tap-tayyor nishon!

Keyin to'ppa-to'g'riga emakladim, shundagina fikrlarim butkul o'zgardi, go'yo ularni birov miyamdan so'rib olgandek edi. Juda g'alati va maroqli vaziyat edi: ichimda misliko'rilmagan shod-

lik ko'pirib-toshayotganini his qilardim; xursand edim, kula-kula, dadil emaklardim.

Tugunchani qo'ydim va ular qoldirgan tugunchani olib, izimga burildim. Shu mahal tinchlik zavqi bir lahzada kunpayakun bo'ldi. Ortimdan yuzlab miltiqlarning og'zi menga qaratilgan bo'lishi mumkinligini tushunardim. Bu meni qattiq qo'rquvga soldi, a'zoyi badanim jiqqa terga botdi. Lekin o'zimiznikilar yoniga sog'salomat yetib bordim va o'pkam og'zimga tiqilgudek bo'lib handaq ichiga ag'anadim.

Ertasi kuni men bu ishga ancha ko'nikib qolgandim; bora-bora „oldi-berdi“ni xiyla soddalashtirdik va handaqlarimizdan galma-gal emas, balki baravariga o'rmalab chiqadigan bo'ldik. Zanjirdan bo'shatilgan ikki it kabi bir-birimizga tomon emaklar va sovg'a almashib qaytardik.

Ilk bora bir-birimizning ko'zlarimizga boqqanimizda parishon jilmaydik, xolos. Anov fransuz askari menga o'xshab yoshgina yigit ekan, yigirmalarda bordir, ortiq emas. Bu o'yin unga juda yoqayotgani yuzidan sezilib turardi. „Bonjour, camarade“, dedi u; men butkul esankirab qoldim va ikki marta takrorladim: „Bonjour, bonjour“, so'ng uchinchi marta ham aytdim va bosh irg'ab qo'yib, shoshilgancha ortga qaytdim. Biz muayyan vaqtlarda uchrasha boshladik va avval signal berib ogohlantirish taomilidan voz kechdik – bu yozilmagan tinchlik sulhi shartlariga ikki tomon ham bekam-u ko'st amal qilardi. Bir soatdan so'ng esa burungidek yana bir-birimizni o'qqa tutardik. Bir kuni men bilan sovg'a ayirboshlagan fransuz yigit qo'rqa-pisa qo'lini uzat-

di va biz salomlashdik. Turgan-bitgani hangoma, o'lay agar.

Bunaqa voqealar frontning boshqa uchastkalarida ham yuz berarkan. Yuqori qo'mondonlik xabar topib, „Bunaqa ishlar qat'iyman etiladi, zotan, alohida hollarda shuni deb harbiy harakatlarni rejimi buzilmoqda“, degan mazmunda buyruq chiqaribdi. Biroq biz parvo ham qilganimiz yo'q.

Ajoyib kunlarning birida frontimizga allaqanday mayor kelib, shu to'g'rida rotamizga uzundan uzoq va'z o'qidi. Jonkuyar va serg'ayrat zobit ekan, qurg'ur, frontning oldingi marrasida kechgacha qolmoqchiligini aytdi. Taassufki, u biz sovg'a almashishga chiqadigan joy yaqiniga o'rnashib oldi va bu ham yetmagandek, miltiq berishlarini talab qildi. Juda yosh, jasorat ko'rsatishga ishqiboz ekan mayor.

Nima qilishni bilmasdik. Narigi tomondagi o'rtoqlarimizga belgi berishning imkoni yo'q edi; qolaversa, dushman bilan bunaqa o'yin qilayotganimiz uchun joyimizda otib tashlashlaridan xavfsirardik. Soatimning daqiqani ko'rsatuvchi kafgiri sekin-asta aylanishda davom etardi. Qimirlagan jon yo'q edi va biz hammasi xayrli tugaydi, deb umidlandik.

Mayor, shubhasiz, front chizig'i bo'ylab davom etayotgan birodarlik munosabatlaridan xabardor edi-yu, biroq biz bu yerda nimalar bilan shug'ullanayotganimiz to'g'risida aniq ma'lumotga ega emasdi; jin urgurning aynan bizga, yana tag'in shunday topshiriq bilan kelganini qara. Omad yuz burgani shu-da!

Men unga: „Besh daqiqadan keyin u yoqdan kimdir keladi. Unga o‘q uzmaslik kerak – bizga ishonadi“, desammikan deb og‘iz juftladim. Biroq jur‘atim yetmadi, baribir bundan naf chiqmasdi. Deganimda, u handaqqa biqinib atay uni poylagan bo‘lardi, indamasak, balki, bir iloji topilib qolar, ehtimol, o‘zi ketar. Qolaversa, Byuler qulog‘imga shipshib, narigi Brustverga borib, miltiq bilan „tegmadi!“ (merganlik mashqida o‘q nishonga tegmagan paytlarda miltiq bilan havoda chiziq tortib signal beriladi) ishorasini qilganini va ular javob berishganini, xullas, chiqish mumkin emasligini tushunishganini aytdi.

Baxtga qarshi, kun sovuq edi, maydalab yomg‘ir yog‘ardi. Qosh qoraya boshladi. Tayinlangan uchrashuv vaqtidan chorak soatcha o‘tdi. Xavotirimiz sal bosildi va biz erkin nafas oldik. Bir mahal nigohim muallaq qotdi; tilim shishib, og‘zimni to‘ldirgandek edi, go‘yo; qichqirmoqchi bo‘lardim-u, og‘iz ocholmasdim; umidsizlikdan qo‘l-oyog‘im shol bo‘lgancha betaraf hudud osha qararkanman, ohista ko‘tarilgan qo‘lni va kimningdir sharpasini ilg‘adim. Byuler Brustver yonidan zir yugurar va ogohlantiruvchi belgi bermoqchi bo‘lib payt poylardi. Biroq g‘isht qolipdan ko‘chgandi – mayor o‘q uzishga ulgurdi. Kimdir ingichka ovozda qichqirdi, sharpa g‘oyib bo‘ldi. Bir zum dahshatli sukunat cho‘kdi. Yana bir-ikki soniyadan keyin yuzlab tovushdan iborat hayqiriqni eshitdik. Qaqshatqich jang boshlandi. „Otinglar! Ular hujumga o‘tishyapti!“, baqirdi mayor.

Shunda biz ham o‘t ochdik. Telbalardek, miltiqlarimizni peshma-pesh o‘qlar va otardik, bu

mudhish onlar tezroq o'tib ketsa bas, deb o'ylardik. Butun front jonlandi, artilleriya yeng shimardi, kechasi bilan otishdik. Ertalab o'n ikkita jasadni sanadik, ular orasida mayor va Byuler ham bor edi.

Harbiy harakatlar, turgan gapki, qaytadan boshlandi; dushman tomon bilan sigaret almashishni bas qildik; qurbonlar soni soat sayin ortardi...

O'shandan keyin ham ko'p balolarni ko'rdim. Ko'p odamlar ko'z o'ngimda halok bo'lishdi; men o'ldirganlar ham oz emasdi; toshbag'ir, hissiz bo'lib qoldim. Yillar o'tdi. O'tgan shu uzoq vaqt mobaynida men – qo'limdan kelgancha – yomg'ir shivalab turgandagi o'sha ingichka ovozdagi qichqiriqni eslamaslikka urinib yashadim“.

Rus tilidan

Jamshid MATYOQUBOV tarjimasi

OMONMISAN, ZOYA?!

Zoya Aleksandrovna tuni bilan uyqusizlikdan to'lg'onib chiqdi. So'nggi oylarda yuzinchi marotaba bo'lsa kerak, qirq besh yosh – asalga esh yosh ekanligini o'yladi. Lekin Zoya xonimda hammasi chappasiga aylandi. Qirq beshgacha hech qanaqangi dard-pard yuqmadi, keyin esa ko'z tegdi: yuragi o'ynoqlab ketadimi-yey, oshqozoni bezovta qiladimi-yey, u ovqatni yema, bu ovqatni yema, tag'in uyqusizlik dardini orttirib olgani yetmay turgandi.

Alla-pallada Zoya Aleksandrovnaning ko'zi ilinibdi. Olis bolalikdagi bir kun ikir-chikirigacha takrorlangan tush ko'ribdi. Go'yo kimdir o'sha kunni tasmaga muhrlagan-u, hozir unga ko'rsatmoqda edi... Mana, u sinfga kirdi, yozuv taxtasiga aji-buji qilib „Zoyka – ahmoq!“ deb yozib qo'yilibdi. Zoya o'ylab o'tirmay bo'rni oldi-da, sal pastroqqa „Petka Degtaryov esa – uch karra jinni“ deb yozadi. Petka Degtaryov – ko'kko'z, sochlari andak jingalak, yanog'i keng yigitcha to'rtinchi sinfdan beri Zoyaga unda-bunda e'tibor qilib turadigan odat chiqardi. Qolgani – ilk bo'sa, dil izhori, hech qachon ayro bo'lmaslik haqidagi ahd-paymon keyinroq, bir necha yil o'tib sodir bo'ldi... U vaqtda esa...

Birinchi tanaffusdayoq yozuv taxtasida javob tayyor bo'ldi: „Zoyka – ahmoqning uchinchi darajasi“. Ikkinchi tanaffusda Zoyka ham qo'l qovushtirib o'tirmadi: „Petka Degtaryovning telbaligi cheksizlikka teng“. Keyin esa... Shu joyida Zoya Aleksandrovna uyg'onib ketdi – soat qo'ng'irog'i chinqirayotgandi. Birmuncha vaqt tushini eslab qilt etmay yotdi.

Eng qizig'i, bedorlikdan so'ng Zoya Aleksandrovnaning darmoni qurib yurardi, bugun esa tongotardagi tushi, xuddi olis bolalikdagi qayta jonlangan bir kun kuch bag'ishlagandek – bardam-baquvvat, yoshargandek o'rnidan turib ketdi.

Keyin nima qilmasin – yuvindi, qahva ichdi – yuzidan tabassum arimadi. Xonadon yo'lagidan ham kulimsirab chiqdi.

Ko'chada ketarkan, hamma-hammasini xotirladi... Petkaning telbaligi cheksizlikka tengligini yozuv taxtasiga bitgach, bolapaqir uni maktab yonida kutib, yo'lini to'sdi. Yoqalashadi deb o'yladi va har ehtimolga qarshi Petkaning boshiga tushirish uchun portfelini o'ng'ayroq ushladi. Lekin kutilmaganda Petka:

– O'zi, umuman, qizlarni ko'rishga ko'zim yo'q, hammasi chaqimchi, yig'loqi bo'lishadi, ammo lekin sen boshqachasan. Kel, do'st bo'lamiz.

Albatta, shunday yigit unga do'stlashishni taklif qilib turgandan keyin bu gaplar Zoyaga halimdek yoqib tushdi, ammo qiz bolaligini qildi (qiz bola nozi bilan shirin!), shu bois burnini jiyirib javob berdi:

– Ho-o, yana nima xohlaydilar?!

Shunday dedi-yu, indamay ketaverdi. Biroq Petka unga yetib olib, yana yo'lini to'sdi.

– Yo'liga shunday demayapman-ku, chinakamiga do'st bo'lishni taklif qilyapman, keyinroq, katta bo'lganimizda turmush quramiz.

– O'rgildim sendaqa kuyovdan! Balki, men kosmonavtga erga tegarman.

– Demak, men kosmonavt bo'laman, – dedi Petka dadillanib.

– Xo'p, mayli. Faqat menga xat-pat yozib yurmagin, darsdan keyin ham kuzatma. Do'st tutin-ganimizni birov bilmasin.

– Roziman. Yanayam qiziqroq bo'ladi. Lekin aytib qo'yay, bitta-yarimta senga shilqimlik qilsa, basharasini bejab qo'yaman!

Shu tariqa ularning ajab do'stligi boshlandi...

Shu on ishtonini tizzasigacha shimarib olgan bolakay Zoya Aleksandrovnaning xayollarini to'zg'itib yubordi. Taqqa to'xtadi. O'ziyam ishtoni-ni tizzasiga shimarib olgan bolani o'ttiz yildan beri ko'rmagan edi. Jinqarcha bo'r bilan devorga allanimalarni yozardi. Yonida katta yoshli ayol turganini ko'rib, bo'rni tashladi-da, ura qochdi, devorda esa: „*Katka – ahmoq!*“ degan yozuv. Zoya Aleksandrova bo'rni olib, qo'lida o'ynatgancha ketmoqchi bo'ldi-yu, shartta ortiga burilib, devor-ga tezgina yozdi: „*Petka Degtaryov – uch karra jinni*“. So'ngra bo'rni devor yorig'iga ehtiyotlab joyladi va baxtiyor tabassum-la nari ketdi.

Ishda uning baxtiyorligi e'tibordan chetda qol-madi:

– Voy o'zim o'rgilay, Zoya Aleksandrova, bu-gun namuncha kuydirmajon bo'lmasangiz?!

Bunisi-ku bo'limda, yo'lakda ketayotganda bu-runlari befarqqina o'tib ketgan erkaklarga – ayollar o'zlariga qanday nigoh bilan tikilishlarini sezishadi – jonlantiradigan nish tekkandek, xuddi Zoya Aleksandrovnadan taralayotgan ko'rinmas nur nayzasi ularni mahv etgandek g'imirlab qolishdi.

Ishdan keyin ham shunday bo'ldi. Ilgarilari Zoya Aleksandrovna ishdan kela solib istar-istamas ovqat cho'qilar, televizorni yoqib, oyoqlarini chiqarib olgancha oromkursida yarim tungacha o'tiraverardi. Lekin bu kecha ruhi tetik, tek turgisi kelmasdi – kvartirasini o'ta shinam holatga keltirdi. Binobarin, kayfiyati shu darajada ediki, eri bilan ajrashganidan beri ilk bor hali hammasi oldinda ekanini o'yladi. Qolaversa, qirq besh yosh – asalga esh yosh ekanini ham.

Eri bilan o'n yilcha oldin ajrashgan – dunyoni suv bossa to'pig'iga chiqmaydigan, ichkilikdan boshqasini nazariga ilmaydigan erining xurmach qiliqlariga ortiq dosh berolmadi. Qizi bilan qolaverdi. Avvalboshda o'zini bardam tutdi, qizi erga tegib, hayyo-huyt degancha mashriq tomonlarga survorgach, cho'kib qoldi. Mana, yana unda hayotga muhabbat paydo bo'ldi, ajablanarlisi, uyqusizlikka chek qo'yildi. Hatto qotib uxlaganidan ishga kech qolay dedi.

Ertalab o'zi bitgan yozuv yonidan shoshib o'tib ketayotib, „Hozir qayerda ekan-a Petka Degtaryov?“ deb o'yladi. To'qqizinchi sinfdan keyin Petkaning otasini – u harbiy edi – g'arbiy chegaralarga o'tkazishdi va Degtaryovlar jo'nab ketishdi. Xayr-xo'shlayotib o'ninchini bitirganlari-

dan so'ng Moskvada, albatta, uchrashishga va'dalashishdi – bitta institutga kirmoqchi bo'ldilar. Ammo hayot o'zani boshqa tomonga burilib ketdi. Mehnat ta'tilidan qaytayotgan Zoykaning ota-onasi uchoqda halokatga uchradi, yetim qolgan qizni Vera xolasi boshqa shaharga olib ketdi. Institutni qo'yib, ishlashga to'g'ri keldi. Keyinroq sirtqi bo'limda o'qidi. Turmushga chiqdi. Endi Petka Degtaryov xotirasini ko'p ham band etavermasdi, lekin shunaqa paytlar bo'lardiki... u bilan bir marta ko'rishish uchun bor-budini berishga tayyor edi.

Zoya Aleksandrovna Petkani qirchillama erkak qiyofasida tasavvur qilishga urindi, bo'lmadi.

Kunlar bir-birini quvlab o'taverdi, devordagi yozuv Zoya Aleksandrovnani olg'a undayverdi. Lekin yog'ingarchilik o'z ishini qildi – yozuv xiralashib qoldi...

Hammasi shu bilan tugaydigandek edi. Xulosa ham paydo bo'ldi – bolalikni xotirlash uyqusizlikni yengish uchun yaxshigina chora.

Biroq shunday bo'ldiki – „shunday bo'ldi“ deyapmiz-u, taqdirning o'zi oldindan hammasini tayyorlab qo'ygandi – Petka Degtaryov aynan shu shaharda yashardi.

Bir kuni „yarimta“ izlab yurib – qayoqqa qarama, yetti yuz gramml shishalar, unda esa faqat yarimtaga yetadigan aqcha bor – Degtaryov Zoya Aleksandrovna ishga qaytnaydigan ko'chaga kirib qoldi. Devordagi nim o'chgan yozuvni ko'rib, avvaliga shunchaki o'tib ketmoqchi bo'ldi, dunyoda Degtaryovlar kammi, boz ustiga, nega bitta-yarimta yigitchaning ismi Petka bo'lmasin ekan. Ammo

„jinnining ikkilanmasi“ unga nimalarnidir eslatib yubordi... Degtaryov atrofga alang-jalang boqib, devorga yaqin keldi. Peshanasini qashib, uzoq oʻyga choʻmdi, keyin devor yorigʻidagi boʻrni olib, qoʻllari qaltirab pastga: „Zoyka – ahmoqning uchinchi darajasi“, deb yozdi. Boʻrni joyiga qoʻyib, oyogʻini qoʻlga oldi: shuncha yildan beri ilk bor mijgʻaloq shimi, kir-chir koʻylagidan uyalib ketgandi... Endi yarimta deganlari uni umuman qiziqitirmay qoʻygandi. Degtaryov xoli qolib, oʻylab olish uchun uyiga shoshdi.

Eshikni qulflab, koʻzgu oldiga turib oldi, soqoli olinmagan, qarimsiq, salqi basharasiga uzoq termildi.

Nahotki, Zoyka shu yerda, shu shaharda boʻlsa? Qaytib koʻrmasam kerak deb oʻylagandi-ya... Nahotki, Zoyka shu yerda boʻlsa?

Kimlardir eshikni gurs-gurs urib taqillatar, baqir-chaqir qilardi – aftidan, shishadoshlari boshogʻriq qilgani chaqirishyapti, lekin Degtaryovning qulogʻi tom bitgandi. U dogʻ-dugʻ uvada matras-u eski paxmoq adyoldan boʻlak hech vaqosi yoʻq karavotda oʻtirardi, bolish oʻrniga paxtalik nimchani ikki buklab olgan. Barmoqlarini chirmashtirganicha oʻy-xayollar sahrosida kezinardi...

Agar Zoyka shu yerda boʻlsa... Oʻzlarining bolaligi oʻtgan shaharga borib keldi, ota-onasi rixlatga ketganini, qizgina xolasi bilan ketib qolgani ni bildi. Lekin qayoqqa ketdi, yolgʻiz Oʻziga ayon.

Endi bilsa, Zoyka yonginasida ekan – devordagi yozuv faqat ungapina tegishli. Devor yoniga chopib borib, tun-u kun Zoykani kutish ista-

gi kuchayib boraverdi. Ammo uning ko'ziga shu ahvolda ko'rinish... Hatto stol-stuliyam sotilgan kvartiraga odam chaqirib bo'ladimi? Oxirgi paytlarda ishyoqmasligi uchun tiqib qo'yishmagan bo'lsa-da, baribir ikki yildan beri ishsiz – avvaliga televizor, magnitofon, sovutkichni pulladi, so'ng qolganini ham arzon-garovga o'tkazdi.

O'ylab-o'ylab, oxiri birinchi galda ish topishga ahd qildi. Bir zamonlar tuppa-tuzuk muhandis edi, har xil teploxodlarda yurardi, qirg'oqda guruh muhandisi bo'lib ishlardi. Qirg'oqqa xotini tufayli tushgandi, lekin baribir foydasi bo'lma-di – etagidan ushlab turolmaydi-ku, ajrashishdi. Keyin boshqasini uchratdi, shishaga ruju qo'ydi, ming martalab ishini alishtirdi, ishdan bo'shadi...

Ertasiga ertalab bir tanishining oldiga bordi. U bilan bir vaqtlar bitta teploxodda suzishgandi, hozir o'sha tanishi portda bosh muhandis. Petka Xudoning zorini qilib ichishni tashlaganini aytdi. Eski qadrdoni esa:

– Senga ishonaman. Xodimlar bo'limi bilan gaplashib ko'raman, guruh muhandisligiga oli-shar. Haytovur, dizel nima ekanligi esingdadir. Faqat ikki kundan keyin kelasan. Turqingga bir qara, kimlarga o'xshab qolibsan...

Zoya Aleksandrovna yangi paydo bo'lgan yozuvni ko'rib taxta bo'lib qoldi... Yo'q, bo'lishi mumkin emas... Nahotki, Yaratganning o'zi rahm etgan bo'lsa, axir, buni faqat birgina odam yozi-shi mumkin... Petka Degtaryov shu yerda, sha-harda... Yo Qodir Egam!

Zoya Aleksandrovna bo'rni olib yozdi: „Petka Degtaryovning telbaligi cheksizlikka teng“.

Zoyka go'yo kar va ko'rday bir-bir odimlab ketardi. U shu yerda... yonginasida... shu ko'chadan yurgan... Yo Rabbim... qanday baxt! Umid tugul ilinji ham qolmagandi-ya.

Oqshom mahali portlab ketay dedi, yana bir bor borib, yozuvga tikildi, hatto ushlab ko'rdi.

Ertasiga ishga taraddudlanayotib hamma ko'ylaklarini ko'zdan kechirdi. Zoya Aleksandrovna negadir Degtaryov uni, albatta, devor yonida kutib turishiga ishonchi komil edi. Bo'lajak uchrashuvga oshiqsa-da, yuragini vahm bosardi, axir, shuncha suvlar oqib o'tdi, birdan Petkaning ko'ngli qolsa-ya. Benihoya hayajon ich-ichidan toshib kelaverdi, uchragan erkak Degtaryov bo'lib ko'rinaverdi, yuragi qinidan chiqib ketay deydi-ya...

Degtaryov ikki kun davomida qolgan-qutgan kiyimlarini yuvdi, qusqi, oyoq izi bo'lgan polni yog' tushsa yalaguday qilib tozaladi, isqoti sachragan gulqog'ozlarni esa qoldirishga to'g'ri keldi.

Avtobuslar qatnamasidan oldinroq saharmondonlab ishga bordi, keyin to'g'ri Zoyaning ko'chasi-ga, „Petka Degtaryovning telbaligi cheksizlikka teng“ga qarab turib ishonch hosil qildi: Zoyka shu yerda, shaharda. Bo'rni olib yozdi: „*Omonmisan, Zoya?!*“ Chakalakzorda adashib qolib, tarvuzi qo'ltig'idan tushgach, tuyqus jonajon maskaniga kelib qolgandek kayfiyatda edi hozir...

Eski tanishi aldamabdi, Degtaryovni bosh muhandis kafilligi bilan ishga olishdi, picha bo'nak ham berishdi.

Ertasiga yana barvaqt uyg'onib, badantarbiya qildi va Zoyaning ko'chasiga yo'l oldi. Uzundan

uzoq maktubni o'qiganday anchagacha turib qoldi, devorga esa bor-yo'g'i ikkita so'z yozilgandi: „Bormisan, Petya?!“ Shodligidan qo'lida yurmoqchi bo'ldi, ammo yerga gursullab yiqildi, jismi-tani o'ziga bo'ysunmasdi... baribir, shunchaki ketishni ep ko'rmadi. Bo'rnini olib, qo'lida aylantiraverdi-aylantiraverdi, birorta so'z kelmadi.

Degtaryov o'zini kuzatib turganlaridan bexabar edi. Zoya Aleksandrovna yaqin-atrofdagi podyezdga yashiringancha, Degtaryovdan ko'z uzmasdi. U ketgach, Zoya Aleksandrovna ham bir ahvolga tushib bitta-bitta qadam tashlab uzoqlashdi.

Zoya Aleksandrovna Petka Degtaryovni o'zicha har tusda tasavvur qilardi, ammo bu ahvolda emas. Ozib-to'zgan, qarimsiq, g'ijimlangan shim, yengi kalta pidjak, sochlari hurpayib to'zgi'gan. Eski hammom, eski tos. Birdaniga sobiq erini eslab ketdi, ichib olib janjal ko'tarar, ajrashganlaridan keyin ham Zoya Aleksandrovnani poylab, aroqqa pul so'rardi...

Yo'q, bu o'zi kutgan, uchrashishni iltijo qilib so'ragan Petka Degtaryov emas. O'zing kechir... nimalarni orzulabdi-ya... umidlari-chi...

Ishda Zoya Aleksandrovnani ko'rgan ayollar uchib tushishdi:

– Zoya Aleksandrovna, sizga nima bo'ldi? Tobingiz qochdimi?

Zoya Aleksandrovna uzzukun bu yog'iga nima qilmoq kerakligini o'ylab yurdi.

Kechasi ko'zyoshi qilib oldi. Lekin qarori qat'iy – ishga boshqa ko'chadan qatnaydi.

Tag'in bir-biriga ikki tomchi suvday o'xshash tunlar cho'zilgandan cho'zildi. Zoya Aleksandrov-

na ishdan kela solib istar-istamas ovqat cho'qilar, televizorni yoqardi... Yana tinkaquritar bedorlik boshlandi, uyqudori ichishga to'g'ri keldi.

Oradan bir oycha vaqt o'tib devorda yangi yozuv paydo bo'ldi: „Zoya, ketma!“ Allakim shumlik ham qilibdi: „*Hammasini kechirdim*“.

Kuzak yomg'irlari hammasini yuvib ketdi, faqat bir-ikkita yakkam-dukkan harflar qoldi, xolos.

Sentabr oxirlaganda devor yonida mast kishi paydo bo'ldi – soch-soqoli o'sib ketgan, olqindining o'zginasi. Yig'lamoqdan beri bo'lib ko'kragiga mushtlar va o'kirardi:

– Menkim, Petka Degtaryov – telbaligim cheksizlik qadar! Menkim, Petka Degtaryov – telbaligim cheksizlik qadar!

Rus tilidan

Saidjalol SAIDMURODOV tarjimasi

NIMADIR SODIR BO'LISHI KERAK!

Alfred Vunzidelning fabrikasida xizmatchi sifatida o'tkazgan kunlarimni hayotimning shubhasiz muhim davri, deb bilaman. Tabiatan anchagina xayolparast va bekorchixo'ja bo'lsam ham, moliyaviy qiyinchilik – axir bekorchilik kabi xayolparastlik ham deyarli hech qanday naf keltirmaydi – ba'zi-ba'zida biron-bir lavozim egasi sifatida ishlashga majbur qilardi. Xullas, bir safar hamyonimda sariq chaqa ham qolmagach, inon-ixtiyorimni ish topib beradigan allaqanday idoraga topshirib, o'zim kabi kulfatzada kimsalar bilan birga Vunzidelning fabrikasiga yo'llanma oldim-da, shu yerda qattiq sinovdan o'tdim.

Fabrika binosining ko'rinishiyoq menda shubha uyg'otdi – uning tashqi devorlari yirik-yirik oynalar bilan qoplangandi, men esa ishlashga sira bo'ynim yor bermaganday yarqiraydigan binolar-u o'ta yorug' xonalarni yoqtirmasdim. Bizni to'g'ridan-to'g'ri yop-yorug', yorqin ranglar bilan bo'yalgan fabrika oshxonasiga boshlab kirishganda esa yana ham hushyor tortdim – oshxonada biz uchun nonushta tayyorlab qo'yilgandi. Farishtaday ofit-siant qizlar tuxum, qahva va qovurilgan non bo'lakchalarini oldimizga keltirib qo'yishdi. Bejirim finjonlarga apelsin sharbati to'latib qo'yilgan,

tilla baliqchalar do'ng peshonalarini akvariumning yashil oynasiga xotirjam tiragancha dumlarini li-killatishardi. Ofitsiant qizlarning og'zi qulog'ida, quvonchi ichiga sig'mayotganday, bor shodligini qo'shiq qilib kuylashdan o'zini arang tutib tur-ganday tuyulardi. Serpusht tovuqlar singari ular-ning qalbida ham go'yo shavqu zavq ummoni jo'sh urardi.

Bu nonushta ham imtihonning bir qismi ekani-ni o'zim kabi ish izlab yurgan birodarlarim hatto xayoliga ham keltirmayotganini da'fatan payqa-dim. Shu bois go'yo omonat tanasini qanday foy-dali ozuqalar bilan ta'minlanayotganini teran anglaydigan kimsa kabi har bir luqmani shoshil-masdan chaynardim. Men, hatto odatiy holatda dunyodagi biron-bir kuch majburlay olmaydigan ishni ham qildim – och qoringa apelsin sharba-tini ichdim, likopchadagi non bo'lakchalariga qo'l urmadi, tuxum bilan qahvaga esa qiyo ham boqmadim. So'ng o'rnimdan turib, darhol ishga kirishishga tashna odam singari oshxona bo'ylab oshkora odimlay boshladim.

Bu naf berdi – imtihon bo'ladigan xonaga dast-lab meni taklif qilishdi. Did bilan bezatilgan stollar ustida oldindan tayyorlab qo'yilgan savolnomalar yotardi. Xona devorlari och moviy rangga bo'yal-gan, uning ohanrabosi o'ta befarq kimsalarni ham hayratga solgan bo'lardi. Xonada hech kim yo'q, bundan qat'i nazar kimdir qaysidir tirqish-dan meni kuzatayotganini sezib turardim. Dar-hol cho'ntagimdagi ruchkani oldim, ro'paramdagi stolga o'tirib, uy egasidan hisob-kitob varaqasini

olgan ijaradagi hovliqma kabi so'rovnomaga qo'l uzatdim.

Birinchi savol: **odamzod faqat ikkita qo'l, ikkita oyoq, bir juft ko'z va quloqqa ega ekanini siz adolatli hol deb hisoblaysizmi?**

Xayolparast, mulohazakor ekanimning samarasini birinchi bor tatib ko'rish nasib etadigan bo'ldi! O'ylab ham o'tirmay shunday deb yozdim: „Mening ishchanligimni qondirish uchun hatto to'rtta qo'l, to'rtta oyoq va to'rtta quloq ham kifoya qilmagan bo'lardi! Afsuski, odamzod nochor-u no-tavon yaratilgan!“

Ikkinchi savol: **bir vaqtning o'zida siz nechta telefonga xizmat ko'rsata olasiz?**

Oddiy tenglamani yechish singari bu savol javobi ham oson edi: „Agar ro'paramda yettita telefon bo'lsa, – deb yozdim men, – o'zimni qo'ygani joy topa olmay qolaman, yonimda to'qqizta telefon bo'lsagina risoladagiday g'ayrat bilan ishlayman“.

Uchinchi savol: **bo'sh vaqtingizda nima bilan shug'ullanasiz?**

So'nggi savolga javob quyidagicha bo'ldi: „Bo'sh vaqt“ nima ekani allaqachon yodimdan ko'tarilgan. O'n besh yoshga to'lganimda 'bu iborani o'z lug'at boyligimdan tamomila o'chirib tashlaganman, zotan, allomalar: „Mehnatning tagi – rohat“, deb bilib aytishgan.

Ishga olishdi. Menday serg'ayrat odam uchun to'qqizta telefon ham kamlik qilardi. Go'shakni qo'lga olib qichqirardim: „Darhol kirishinglar! Bo'la qolinglar, deyapman!“ yoki: „Biron chorasini topinglar!“, „Nimadir qilinglar, axir!“, „Albatta, nimadir qilish kerak!“, „Albatta, nimadir qilamiz!“,

„Allaqachon uddalab qo‘yganmiz!“, „Haqiqatan ham nimadir qilish kerak!“ Lekin aksariyat holatlarda korxonadagi umumiy muhitga ko‘ra, buyruq ohangida hayqirardim.

Korxonada tushlik paytidagi tanaffus maroqli o‘tardi, ishchi-xizmatchilar sassiz hamjihatlik og‘ushida darmondorilar bilan boy to‘yimli yeguliklarni ishtaha bilan tanovul qilardik. Vunzidelning fabrikasi qiyomat izdihomidan qolishmas, ishchi-xizmatchilarning har biri barcha buyuk zotlar singari o‘z o‘tmishi haqida to‘lib-toshib jon deb hikoya qilishni istardi. Ularning umr yo‘llari hayotning o‘zidan ham muhimroq ahamiyatga ega edi-da. Bir og‘iz shama qilsangiz bas, ko‘nglidagi barcha gaplarni oqizmay-tomizmay gapirib berar, kamiga, bularning barchasi haqiqat, deb qasam ichishdan ham toymasdi.

Broshek degan g‘ayrioddiy zot Vunzidelning o‘rinbosari vazifasini bajarardi. U talabalik kezlaridayoq yetti bola bilan shol bo‘lib qolgan onasini ta‘minlashdek vazifani uddalab, nom chiqargandi. Buning uchun tun bo‘yi ishlar, to‘rtta savdo firmasining vakili vazifasini qoyillatib ado etar, shunga qaramasdan ikki yil mobaynida ikkita davlat imtihonini ham „a‘lo“ baholarga topshira olgandi. Reportyorlar bir gal undan: „Nahotki tunda ham uxlamasangiz?“ – deb so‘rashganda, Broshek: „Uyqu – gunohi azim!“ – deb javob bergan.

Vunzidelning kotibasi esa Broshekdan ham oshib tushardi. Kotibalik qilish bilan bir paytning o‘zida qo‘li to‘qishdan bo‘shamas, shuning evaziga to‘rt bola bilan to‘shakka mixlanib qolgan erini ta‘minlar, ayni paytda ruhshunos va tarixchi il-

miy unvoniga ega bo'lib, kamiga zotdor kuchuklar boqar hamda tungi qahvaxonada „Bamn 7“ nomi bilan mashhur xonanda ham edi.

Vunzidelning o'zi esa ertalab o'rnidan turib ulgurmasdan nimadir qilishga oshiqadigan o'pkasini qo'ltiqqlaganlar toifasidan edi. Ular, hatto tungi pijamasining bog'ichini shoshilib bog'lash asnosida ham: „Men g'ayrat qilishim kerak!“ – deya pishillaydi. Hattoki yonoqlarini qirtishlayotganda ham ustara tig'ida omonat turgan, bir lahza-dan keyin dastjo'yak ichiga sho'ng'iydigan soqolining tuklariga g'olibona nazar solgancha: „Men harakat qilishim darkor!“ – deb o'ylaydi. Beshafqat qirib tashlangan soqol tuklari ularning tiyiqsiz ishchanliklarining dastlabki qurboni bo'ladi. Nimasini aytasiz, kichik va katta zaruriyat ham bunday kimsalarga huzur baxsh etadi – oq chinini o'tirg'ichdagi suv shovullaydi, hojatxona qog'ozi mayin shitirlaydi... nimadir ro'y berayotir-da! Non ishtaha bilan chaynaladi, nonushta uchun qaynatilgan tuxum po'choqlari pachoqlanadi...

Har qanday mayda-chuyda ham, Vunzidelning nazdida, buyuk a'mol tusini olardi: shlyapa kiyadimi, g'ayrati taniga sig'may paltosining tugmasini qadaydimi, ishga otlanishdan oldin xotining yuzidan bo'sa oladimi – hamma-hammasi buyuk faoliyat! Tengi yo'q g'alaba!

Vunzidel ishga keliboq kotibasi bilan salomlashish o'rniga: „Nimadir sodir bo'lishi kerak!“ – deb qichqirar, kotiba ham, o'z navbatida, g'ayrati ichiga sig'may: „Albatta, sodir bo'ladi!“ – deya azbaroyi hayajon bilan sado berardi. Vunzidel shundan keyin bo'limlarga birma-bir bosh suqib

chiqar, hamma joyda uning: „Nimadir sodir bo‘lishi kerak!“ – degan xitobi yangrar, hamma xodimlar o‘rnatilgan tartibga rioya qilgan holda bor ovozi bilan baravariga: „Albata, nimadir sodir bo‘ladi!“ – deya mardonavor javob berishardi. Xo‘jayin xonamga kirib kelganda men ham o‘rnimdan sanchib turganicha, quvonchim ichimga sig‘masdan: „Albatta, nimadir sodir bo‘ladi!“ – deb javob qaytarardim.

Men ish boshlagan dastlabki haftadayoq o‘zim xizmat ko‘rsatadigan telefonlar sonini o‘n ikkita-ga yetkazdim, keyingi haftada telefonlar o‘n uchta bo‘ldi. Ertalab tramvayda ishga borarkanman, „sodir bo‘ladi“ fe‘lini buyruq ohangida yoki barcha zamonlar va fe‘l bog‘lanishlarida, shartli va aniqlik mayllarida xilma-xil tarzda tushlash-u ifoda qilishdan huzur topardim. Jumladan, bir safar menga juda-juda yoqib tushgan bitta iborani, ya‘ni „Nimadir bo‘lishi kerak edi-ku, axir!“ – deya telefon go‘shagiga qatorasiga ikki kun qichqirdim. Keyingi ikki kun mobaynida esa: „Hech narsa sodir bo‘lmasligi kerak edi-ku!“ – degan xitobim yangradi.

Shu asno ishga sho‘ng‘ib ketdim, biroq kutilmaganda haqiqatan ham nimadir sodir bo‘ldi. Seshanba ertalab ishxonadagi oromkursiga joylashib ulgurmasimdan janob Vunzidel xonamga bostirib kirdi-da, odatdagidek: „Nimadir sodir bo‘lishi kerak!“ – deya hayqirdi. Lekin uning qiyofasidagi g‘alati ifodani ko‘rganim hamono tilim kalimaga kelmay qoldi. Mendan hadeganda javob chiqmaganidan g‘azablangan Vunzidel janoblari kamdan-kam holatlarda xodimlarga baqirishiga

qaramasdan, o'shqira ketdi: „Javob bering! Belgilangan tartibda darhol javob bering!“ „Men – yaramas bolakayman!“ – deya tan olishga majbur qilingan norasida boladay astagina: „Albatta, sodir bo'ladi“, deb shivirladim... Shunday deyishimni bilaman, ko'z o'ngimda rostdan ham kutilmagan voqea ro'y berdi: Vunzidel yuztuban quladi, yonboshiga o'grildi va ostona oldida ko'ndalang tushgancha tarashaday qotib qoldi. Stolni aylanib o'tib, yaqinlashmasdan oldinoq uning jon taslim qilganini payqadim.

Afsus bilan boshimni sarak-sarak qilgancha, uzala tushib yotgan jasad ustidan hatlab, keng bo'lmadan o'tib, eshigini taqillatib ham o'tirmay, Broshekning huzuriga kirdim. Broshek yozuv stoliga engashgancha o'tirardi. Ikkala qo'lida ikkita telefon go'shagi, og'zida esa sharikli ruchka, u bilan daftarchaga nimalarnidir qayd qilardi, ayni paytda yalang oyoqlarining barmoqlari bilan stol ostidagi to'quv mashinasini ishlatardi – Broshek shu tariqa oilasining kiyim-kechaklari mo'l bo'lishiga o'z hissasini qo'shardi.

– Bugun kutilmagan voqea sodir bo'ldi! – sirli tarzda shivirladim men.

Broshekning og'zidan sharikli ruchka tushib ketdi, telefon go'shaklarini joyiga qo'ydi, to'quv mashinasining pedalidan oyoqlarini oldi.

– Yana nima balo sodir bo'ldi? – so'radi u.

– Janob Vunzidel omonatini topshirdi, – dedim men.

– Bo'lishi mumkin emas, – ishonmadi Broshek.

– Rostdan ham o'ldi, – e'tiroz bildirdim men. – Yuring, o'z ko'zingiz bilan ko'rasiz.

– Yo‘g‘-e. Nahotki?! – dedi Broshek, lekin shunga qaramasdan uyda kiyadigan boshmog‘ini kiydi va ortimdan ergashdi.

– Yo‘q! – qichqirib yubordi Broshek marhumning jasadiga ko‘zi tushgani hamono. – Yo‘q! Yo‘q! Yo‘q!..

Unga qanday taskin berishni bilmasdim, engashib Vunzidelni chalqancha yotqizdim va ko‘zlarni yopdim-da, marhumga o‘ychan tikilib qoldim.

Ayni shu kezda unga nisbatan birinchi marta mehrim tovlanib ketdi, nihoyat rostini aytganda, unga hech qachon nafrat bilan qaramaganim ko‘nglimdan kechdi. Uning qiyofasi shunday tuga ega ediki, odatda, o‘rtoqlarining vaj-karsonlari qanchalar asosli bo‘lmasin, Qorbobo borligiga oid ishonchidan voz kechishni sira istamayotgan bolaning yuzida shunday ifoda bo‘ladi.

– Yo‘q! – deya qat‘iy baqirdi Broshek. – Yo‘q!

– Nihoyat, mana endi nimadir sodir bo‘ladi, – dedim sekingina unga.

– Ha, – deya fikrimga qo‘shildi u ham, – endi rostdan ham nimadir bo‘lishi kerak.

Haqiqatan ham antiqa voqea ro‘y berdi. Vunzidelni dafn qilish chog‘ida menga uning tobuti ortidan sun‘iy atirgullar gulchambarini ko‘tarib borish topshirildi, chunki kamina nafaqat mulohazakorlik va bekorchilikka moyilman, shuningdek, qora kostyum-shim quyib qo‘ygandek yashadigan qaddi qomat-u qiyofaga ham egaman. Sun‘iy atirgullar gulchambarini, aftidan, o‘zgacha viqor bilan ko‘tarib bordim. Zotan, ko‘p o‘tmasdan qandaydir juda ham obro‘li dafn idorasidan dafn marosimlarida malakali xodim sifatida ishtirok

etishga oid taklif oldim. „Siz ayni shu kasb uchun tug‘ilgansiz, – dedi menga idora boshlig‘i. – Zar-u kiyim-kechaklar tashvishini qilmang, hamma-si bizning hisobimizdan. Sizning qiyofangiz – biz uchun ayni muddao!“

Men Broshekka ishdan bo‘shash haqida ariza berdim. Bu korxonada, hatto o‘n uchta telefon bilan ishlash ham meni qoniqtirmayotganini, qobiliyatlarimning talay qismi behuda sovrilayotganini bahona qilib ko‘rsatdim. Dastlabki dafn marosimida mutaxassis sifatida ishtirok etganimdan keyinoq qat‘iy ishonch hosil qildim: mana mening peshonamga bitilgan hunar, mana, aynan men uchun atalgan lavozim!

Motam orkestri Gendelning yurakni ezib yuboradigan ma‘yus „Largo“ musiqasini ijro etar ekan, odmi guldastani mahkam ushlagan cha tobut ortida chuqur o‘yga tolib turaveraman. Qabriston yonidagi qahvaxona – doimiy qo‘ningohim. Xizmat vazifamni bajarish orasidagi tanaffuslarni ayni shu yerda o‘tkazaman. Lekin ba‘zida kuzatishim shart bo‘lmagan tobutlar ortidan ham ergashaman. Bunday paytlarda, o‘zimning hisobimdan bir siqim gullarni xarid qilib, o‘z kasbiy vazifasiga ko‘ra yolg‘iz ketib borayotgan mahkama xizmatchisi bilan birga biron-bir daydining tobuti ortidan ohista qadam tashlay boshlayman.

Vunzidelning qabrini o‘qtin-o‘qtin ziyorat qilaman – axir, manglayimga bitilgan kasbga aynan uning sharofati bilan ega bo‘ldim, bunda xayolparastlik, ya‘ni jiddiy o‘ychanlik zaruriy xislat, bekorchilik esa xizmat burchi sanaladi.

17 Vunzidelning fabrikasida aynan nima ishlab chiqarilishi bilan qiziqmaganim, nihoyat, bir kuni esimga tushib qoldi... Yanglishmasam, sovun ishlab chiqarilardi.

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

MAOSHGA QO'SHIMCHA

Jovanni Batistella kuni kecha ishga olingan yosh hamkasabasi unga nisbatan 20 ming lira ko'p maosh olishidan xabar topdi-yu, halovatini yo'qotdi. Shunchalar g'azablandiki, xotirjam paytida hech qachon qilmaydigan ishga jur'at qildi, barcha alamini to'kib solish uchun bosh direktor huzuriga otlandi.

Ulug'vor xonaning eshigini ochishi bilan uning to'rida o'tirgan boshliqqa ko'zi tushdi.

– Kiravering, kiravering, marhamat...

– Kechirasiz, janobi boshliq, biroq...

– Muhtaram Batistella, sira tortinmay kiravering. Nihoyat, meni yo'qlab kelganingizdan juda minnatdorman...

– Minnatdormisiz?

– Bo'lmasam-chi! Sizni ko'rganimdan boshim osmonga yetdi. Marhamat, bemalol joylashib olavering. Juda qimmatli va qadrdon kishilaringizga kam e'tibor beramiz. Afsuski, bu achchiq haqiqat. Muhtaram Batistella, tez-tez ko'rishib, xotirjam dardlashganga nima yetsin. Lekin haftalab ko'rishmaymiz. Hattoki oylab... Balki, ko'rishganimizdan buyon bir necha yil o'tgandir.

– Rappa-raso ikki yarim yil oldin ko'rishgandik.

– Ikki yarim yil! Aytsam ishonmaysiz, muhtaram Batistella. Mana shu ikki yarim yil mobaynida har oqshom, uyquga yotishdan oldin, ya’ni o’z vijdonim bilan yuzma-yuz qolganda, o’zimga o’zim dakki berib keldim: „Batistella! Bebaho Batistella! Men uni tamomila unutib qo’ydim. Uni xolisona xizmatiga munosib lavozimga o’tkazishim kerak. Juda jonkuyar xizmatchi. Axir, firmamizning ishongan bog’i-yu suyangan tog’i“. Sizga yolg’on, Xudoga chin: har kecha shunday fikrlar sira tinchlik bermaydi, o’zimni oqlay olmay vijdonim oldida qiynalaman.

– Demak, janob boshliq, siz...

– Albatta, albatta! Sizning niyatingizni sezib turibman. Nima demoqchi ekaningizni ham bilaman. Haqiqatan ham tirnog’ingizga ham arzimaydigan ayrim no’noq xodimlar sizdan ko’p maosh oladi. Bu adolatsizlik! Sizning sabr-toqatingiz tugadi. Shunday demoqchimisiz?

– Ha, haqiqatan ham...

– Bunday ahvol, muhtaram Batistella, sizning hafsalangizni haqli ravishda pir qilgan. O’rinli e’tiroz. Fikringizga men ham qo’shilaman. Adolatsizlik – shunday illatki, eng muloyim odamni ham yirtqichga aylantiradi. Yo gapim noto’g’rimi?

– Umuman, to’g’ri...

– Mana ko’rdingizmi. Siz bo’lsa meni sal bo’lmasa hech vaqoni tushunmaydigan, hech kimning qismati bilan qiziqmaydigan bag’ritoshga chiqarib qo’yardingiz. Odam degan bunaqa shubhagar bo’lishi kerak emas. Mayli, loaqal bugungi kun siz uchun omadli bo’lsin. Bugun ikkalamiz

ham bir-birimizdan rozi bo'lishimiz kerak. Sizga 150 ming oylik maosh tayinlasam, nima deysiz?

– Nima dedingiz?

– Yanglishmasam, hozir 95 yoki 98 ming lira olasiz?

– 97 ming.

– Juda soz, nihoyat, oldinga dadil qadam tashlaymiz. 150 ming lira maosh sizga yetadimi?

– Kechirasiz-u, biroq bu hatto xayolingga ham kelmagandi.

– Mana, o'zingiz guvoh bo'ldingiz. Men kimlardir orqamdan g'iybat qilgandek, ayyor tulki ham, qonxo'r ham, odamxo'r ham emasman.

– Rahmat, janob boshliq.

– Arzimaydi. Xolisona xizmatingiz uchun men sizga rahmat aytishim kerak. Chekasizmi?

– Rahmat, men chekmayman.

– Otangizga balli! Bamisoli farishtasiz, farish-ta! Men esa qarg'ish urganday chekkanim-chekkan... Shunday... shunday... Nihoyat, masala hal bo'ldi.

– Vaqtingizni olganim uchun meni...

– Bemalol, bemalol, muhtaram Batistella. Omad yor bo'lsin! – Bosh direktor chuqur entik-di: – Afsus...

– Nimaga pushaymon bo'lyapsiz?

– O'zim, shunchaki... Sizning masalangizda boshqa rejalarim bor edi, endi gapirgandan nima foyda...

– Gapiravering, jon deb eshitaman.

– Siz, yoshlarni juda yaxshi bilaman. Hamisha hovliqasiz, yaxshilikni bilmaysiz.

– Juda unchalik emas.

- Men siz bilan yaqin birodar kabi gaplashib olsam degandim. Lekin siz boshqacha tushunishingiz hech gap emas.

- Nima uchun?

- Gap shundaki, bu juda nozik masala...

- Nahotki menga ishonmasangiz?

Bosh direktor asta o'rnidan turdi, xona bo'ylab o'g'rincha qadam tashlab eshik oldiga keldi-da, uni qulfladi, yo'lak bo'ylab hech kim kelmayotganmikan, deganday biroz quloq soldi va barmog'ini lablariga bosib, shivirlab dedi:

- Batistella, gaplarimga yaxshilab quloq so'ling. Mening to'rimdan go'rim yaqin...

- Qo'rqitmang, janob boshliq...

- Qaridim... qarib qoldim... O'qtin-o'qtin yuragim pand berayotir. Bu ketishda...

- Janob boshliq, yaxshi niyat qiling.

- Mendan keyin bu mansabni kim egallaydi?..

Eshityapsizmi, Batistella?

- Albatta, albatta.

- Hech kimga churq etmang, bu gaplarni sizga ishonganimdan aytyapman. Anchadan buyon jiddiy o'zgarishlar bo'lishini bashorat qilishmoqda.

- Nahotki?

- Gapimga ishonavering. Yangi xo'jayinlar, boshqa moliyaviy guruh keladi. Keyin nima bo'ladi?

- Nahotki hozirgi boshliqlar o'rnini yangilari egallaydi?

- Buning oqibatida nimalar bo'lishini bilasizmi?

- Biron narsa deyishim qiyin.

- Birinchi galda tejamkorlikka zo'r berishadi. Nazarimda, sanoqli kunlardan keyin rahbarlar

o'zgaradi, chunki inqiroz bizlarni ham chetlab o'tgani yo'q. Ishlar ko'ngildagidek emas, Batistella. Men ishdan ketamanmi, qolamanmi, bundan qat'i nazar, mening o'rnimga keladigan odam mablag'larni tejash choralarini qidira boshlaydi. Qanday choralar deysizmi? Juda oddiy... Bilasizmi, odatda, bunday holatlarda nima qilinadi?

– Yo'q.

– Ish qayta tashkil qilinadi. Qaytadan tashkil qilish! Ajoyib ibora-a?! Bu nima degani? Ortiqcha daxmazadan xalos bo'lish degani. Saralash boshlanadi. Yirik maosh oladigan barcha xodimlar elakdan o'tkaziladi. Kamina ham. Ularning pat-tasini qo'liga tutqazishadi. Qayta-qayta elakdan o'tkazishadi. Kim omon qoladi? Bunday holatda, odatda, hech kim nazarga ilmaydigan oddiy xodimlarga jin ham urmaydi.

– Demak?..

– Sizday sadoqatli xodimni ishdan bo'shatish men uchun azob! Vijdonan, odam sifatida, muhtaram Batistella, sizni ogohlantirishim ham qarz, ham farz. Qolaversa, sizni bu balodan saqlab qo-lishim kerak.

– Qanday qilib?

– Sizni maoshingiz keskin ortishidan asrashim, niqoblab, ishonarli joyga berkitishim zarur. Biroq har qancha jon kuydirganimdan nima naf? Siz, yoshlar, buni hech qachon qadriga...

– Yo'q, yo'q, janob boshliq, gapingizni davom ettiravering...

– Sizga o'z o'g'limday hammasini ochiq aytay-mi? Yaxshi. Bunday vaziyatda sizning o'ringizda bo'lsam bilasizmi nima qilardim?

– Nima qilardingiz?

– Mana, nima qirlardim, jon bolam! Boshimni ikki yelkamni orasiga olib, faqir kishi panada deganlariday, boshliqlarning ko'ziga tashlanmaslikka, qancha berishsa ham...

– Qancha maosh olsam ham?

– Albatta. Shunday xulosa kelib chiqayotir: sizning moddiy ahvolingizni yaxshilash maqsadida, aslida, do'stning emas, dushmanning ishini qilayotirman. Xolisona aytganda, sizni boshi berk ko'chaga kiritib qo'ymoqdaman.

– Demak, sizning fikringizcha?..

– Muhtaram Batistella, bir kun kelib mendan norozi bo'lishingizni sira ham istamayman. Gaplarimga xo'p deyavering. O'z vaqtida meni ogohlantirmagan ekansiz, deb gina qilishingiz aniq. Vaqt esa, azizim, biz bilan hisoblashmaydi. Xo'jayinlar o'zgaradami, o'zgarmaydimi, baribir jiddiy choralar talab qiladigan fursat keladi. Shuni bilgan holda, nima uchun o'zingizni baloga giriftor qilishingiz kerak?

– Hech narsani tushuna olmayapman... Bularning hammasiga maoshim ortgani sabab bo'ladimi? Hozircha sabr qilganim ma'qul, demoqchimisiz?

– Shunchaki sabr qilish emas? Oldini olish kerak! G'anim to'xtovsiz o'qqa tutganda askarlar nima qilishini bilasizmi? Yerga yuztuban yotib oladi. Siz ham o'zingizni chetga oling, Batistella.

– Qanday chetga olaman?

– Ko'chma ma'noda aytyapman. Uzoq maqsadni ko'zlagan holda zarbalarga chap berish kerak. Bu borada har qancha g'ayrat qilsangiz ham – oz. Tushundingizmi, Batistella?

– Unchalik emas...

– Maoshingiz biroz kamaysa, sizday bo‘ydoq odam nima ham zarar ko‘rardi? Deylik, 97 ming o‘rniga 80 ming lira olasiz. Ochingizdan o‘lib qolmaysiz-ku. 90 ming liradan ortiq maosh oladigan xodimlar esa yaqqol ko‘zga tashlanadi. Siz esa hech narsa bo‘lmaganday xotirjam ishlayverasiz.

– Demak, maoshim kamaygani ma‘qul?

– Mana, sizga nima degandim, yaxshisi bu haqda gap ochmasligim kerak edi. Mening so‘zlarimni noto‘g‘ri talqin qila boshladingiz.

– Menga oyiga 80 ming lira taklif qilyapsizmi?..

– 70 mingga qanoat qilsangiz yana ham yaxshi bo‘lardi, lekin o‘ylashimcha, 80 ming lira maosh ham bo‘laveradi.

– Janob boshliq...

– Yaxshi otga bir qamchi deb bilib aytishgan. Sizday tushungan odamning sadag‘asi ket-sang arziydi. Bir tasavvur qiling-a: sizning maoshingizni ko‘paytirishdi! Oyiga 150 ming lira? Keyin-chi? Dastlabki qisqartirish paytidayoq kovushingizni to‘g‘rilab qo‘yishardi. Sizni o‘z bolamday ko‘rganim uchun Xudoga shukur qiling.

– Sizningcha, qo‘shimcha maosh...

– Hech shubhasiz, bolaginam, Hozirgi paytda maoshni oshirish – o‘z boshingni dorga tutib berishday gap.

– Nima ham derdim, janob boshliq. Meni bir balodan asrab qoldingiz, katta rahmat.

– Rahmat aytishning sira ham hojati yo‘q. Eng muhimi ko‘nglingiz tinchidi, xotirjam ishlayvering. Menga ishonavering: siz uchun jonimni ham ayamayman, qimmatli Batistella!

MUNDARIJA

Nashriyotdan	3
Anton Chexov. Savdogar	
<i>Shahzoda Hakimova tarjimasi</i>	5
Nikolay Kaytov. To'ly. Jo'ra Mahmud tarjimasi	11
Vasiliy Shukshin. Judolik	
<i>Saidjalol Saidmurodov tarjimasi</i>	22
Ivo Andrich. Bayron Sintra sohilida	
<i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	31
Yuxan Falkberget. Qismat	
<i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	37
Herbert Ernest Bates. Mening atirgulim	
<i>Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi</i>	44
Virjiniya Vulf. Moviy va yashil	
<i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	49
Ketrin Mensfild. Oqsoch	
<i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	52
Gi de Mopassan. Xonadon	
<i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	62
Oldes Xakslı. Pushti rang upa	
<i>Qandilat Yusupova tarjimasi</i>	74
Gi de Mopassan. Tavba	
<i>Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi</i>	78
Dobri Jotev. Yaxshi odam. Tohir Malik tarjimasi	84
Erix Mariya Remark. Dushman	
<i>Jamshid Matyoqubov tarjimasi</i>	88
Vladislav Avdeyev. Omonmisan, Zoya?!	
<i>Saidjalol Saidmurodov tarjimasi</i>	98
Genrix Byoll. Nimadir sodir bo'lishi kerak!	
<i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	108
Dino Butssati. Maoshga qo'shimcha	
<i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	118

Adabiy-badiiy nashr

BAYRON SITA SOHILIDA

Hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2022

Muharrir
Badiiy muharrir
Musahhih
Sahifalovchi

Abdurahmon Jo'rayev
Bahodir Ibragimov
Zikrilla Mamatov
O'g'iloy Qurbonova

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
09.09.2022 da bosishga ruxsat etildi.

Qog'oz bichimi 84×108¹/₃₂.

Ofset qog'oz. „Bookman“ garniturasida ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i 6,72. Adadi 1000 nusxa.
Shartnoma № 41-22. Buyurtma raqami

„Ziyo nashr“

Mas'uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

„DIZAYN-PRINT“ va „Yangi asr avlodi“ bosmaxonalarida
chop etildi.

„DIZAYN-PRINT“ MCHJ,
Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Cho'ponota ko'chasi,
28-a uy.

„Yangi asr avlodi“ MCHJ,
Toshkent shahar, Chilonzor tumani, Qatortol ko'chasi, 60-uy.

Andrich, Ivo.

Bayron Sintra sohilida. [Matn]: hikoyalar / Ivo Andrich;
A 63 tarjimonlar: Abduhamid Pardayev va b. – T.: „Ziyo nashr“
nashriyoti, 2022. – 128 b.

ISBN 978-9943-8577-4-2

UO'K 821(497.1)-32

KBK 84-445

BAYRON SINTRA SOHILIDA

Hikoyalar to'plami



ZIYO NASHR



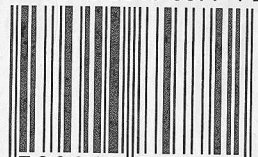
fb.com/ziyo.nashr



ziyonashr@mail.ru



ISBN 978-9943-8577-4-2



9 789943 857742